

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 27 лютага 1987 г. № 9 (3367) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

У Цэнтральным Камітэце КПСС і Савецце Міністраў СССР

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў СССР прынялі пастанову «Аб паляпшэнні ўмоў дзейнасці творчых саюзаў».

У пастанове Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб паляпшэнні ўмоў дзейнасці творчых саюзаў» адзначаецца, што далейшае развіццё савецкай літаратуры і мастацтва, павышэнне іх ролі ў духоўным жыцці грамадства ставяць перад творчымі саюзамі адказныя задачы па стварэнню значных у ідэйна-мастацкіх адносінах твораў. Намечаны меры па далейшай актывізацыі работы саюзаў пісьменнікаў, кінематаграфістаў, кампазітараў, тэатральных дзеячаў і мастакоў, па ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы гэтых саюзаў, будаўніцтву жылля, дамоў творчасці, а таксама па ўдасканаленню выдавецкай дзейнасці, прапаганды літаратуры і мастацтва.

Прыняты прапановы Саюза кінематаграфістаў СССР аб стварэнні Усесаюзнага таварыства сяброў кіно, Саюза пісьменнікаў РСФСР — аб стварэнні Усерасійскага бюро прапаганды мастацкай літаратуры.

У сувязі з неабходнасцю далейшага ўдасканалення арганізацыйнай дзейнасці творчых саюзаў паставай прадугледжваецца ўтварыць пры Саюзе кінематаграфістаў СССР Кінематаграфічны фонд СССР (Кінафонд СССР). Саюзам тэатральных дзеячаў і тэатральным таварыствам саюзных рэспублік дазволена стварыць тэатральныя фонды. Устаноўлена, што сродкі Кінафонду СССР і тэатральных фондаў саюзных рэспублік утвараюцца ад адлічэнняў за паказ кінафільмаў і зборнаў з тэатральных спектакляў, ад даходаў прадпрыемстваў, якія належаць ім, а таксама ўступных і членскіх узносаў. Прадугледжваецца таксама ўтварэнне Літаратурнага фонду РСФСР.

Намечана выданне раман-газеты для падлеткаў і юнацтва,

адкрыццё аддзяленняў выдавецтваў «Сучаснік» і «Дзіцячая літаратура» ў Сібіры, расшырэнне выпуску мастацкай літаратуры ў выдавецтве «Маскоўскі рабочы», пераўтварэнне штоквартальнага альманаха «Сучасная драматургія» ў шасціразовы літаратурна-мастацкі часопіс. Саюзу пісьменнікаў СССР даручана распрацаваць прапановы па ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы выдавецтва «Савецкі пісьменнік», Дзяржаўнаму камітэту СССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю і Міністэрству будаўніцтва ў пайночных і заходніх раёнах СССР — ажыццявіць рэканструкцыю Тульскай друкарні, якая забяспечвае выпуск кніжнай прадукцыі выдавецтва «Савецкі пісьменнік», а Саюзу пісьменнікаў СССР Дзяржкамвыду СССР і Масгарвыканкому — рэканструкцыю рэдакцыйна-выдавецкага корпуса і друкарні «Літаратурной газеты» ў Маскве. Агенцтву друку «Новости» даручана выдаваць па заказе і на сродкі Саюза кінематаграфістаў СССР кнігі, брашур, буклеты па кінамастацтву на замежных мовах. Дзяржкамвыду СССР — павялічыць пачынаючы з 1988 года ў паўтара раза ліміты на друк, прадастаўляемыя Саюзу кампазітараў СССР для забеспячэння выпуску нотнай літаратуры Ленінградскім аддзяленнем выдавецтва «Савецкі кампазітар».

Дзяржкамвыду СССР і творчым саюзам па ўзгадненню з зацікаўленымі арганізацыямі прапанавана распрацаваць і ўнесці ў ЦК КПСС у 1987 годзе прапановы аб далейшым развіцці літаратурна-мастацкай перыёдыкі — друкаваных органаў творчых саюзаў краіны, маючы на ўвазе паляпшэнне іх ідэйна-мастацкага зместу, упарадкаванне структуры, аб'ёму (Заканчэнне на стар. 2).

У Рэспубліканскай школе-інтэрнаце па музыцы і вышэйшым мастацтве імя І. Ахрэмыча за чвэрць стагоддзя займаліся тысячы таленавітых дзяцей. Многія менавіта тут вызначылі сваю дарогу ў жыцці. Сярод іх — лаўрэаты прэміі Ленінскага камсамола Беларусі скульптар Святлана Гарбунова, мастак Уладзімір Крываблочні, лаўрэаты рэспубліканскіх конкурсаў музыкантаў-выканаўцаў Сяргей Багачоў і Святлана Кульпа, Іншыя. Сёння тут вучыцца больш за чатырыста дзяцей з усіх канцоў Беларусі. Іх дзень гра-

нічна насычаны: урокі музыкі і малюнка, харавыя спевы і дырыжыраванне, вывучэнне агульнаадукацыйных прадметаў, заняткі спортам.

Першыя крокі ў мастацтва даюцца хлопчыкам і дзяўчынкам нялёгка. Палюбіць свет цудоўнага ламагаюць сваім выхаванцам вопытныя педагогі.

На здымку: педагог Таццяна Іванаўна МАЗАНАВА і першакласнік Саша ЯРОХІН на занятках па класе віяланчэлі.

Фота А. ДАВІДОВІЧА (БЕЛТА).

УНУМАРЫ:

Гэта наша жывая гісторыя

Публіцыстычны роздум
Уладзіміра ЮРЭВІЧА

3

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Пімена ПАНЧАНКІ

4

Міграцыя і чалавечы

фактар

«Круглы стол» «ЛіМа»

10—11

Тэатр і горад

Дыялог тэатразнаўцы
з журналістам

12

Уваходзіны

ў вечны храм

Да выпуску
«Энцыклапедыі
прыроды Беларусі»

14—15

У Цэнтральным Камітэце КПСС і Савеце Міністраў СССР

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1).

маў, тыражой, штатаў рэдакцый, ганарарных фондаў. Саюзу пісьменнікаў СССР дазволена ўвесці ў штаты рада часопісаў пасады кансультанта або загадчыка аддзела міжнароднага жыцця; Саюзу кампазітараў СССР — павялічыць аб'ём часопіса «Музыкальная жизнь».

Прынята прапанова Саюза кінематаграфістаў СССР і Саюза тэатральных дзеячаў СССР аб павелічэнні з 1 студзеня 1988 года суботняга нумара газеты «Советская культура» на 4 паласы мэтавым прызначэннем для больш шырокага асветлення праблем развіцця кіно і тэатра, жыцця творчых саюзаў кінематаграфістаў і тэатральных дзеячаў.

Вызначаны меры, накіраваныя на ўдасканаленне дзейнасці Літаратурнага інстытута імя А. М. Горкага. Намечана стварыць у гэтым інстытуце кафедру літаратурна-мастацкай крытыкі, павялічыць штогадовы прыём у аспірантуру да 10 чалавек. Масгарвыканкому даручана ў 1987—1988 гадах знайсці магчымасці для выдзялення Літаратурнаму інстытуту імя А. М. Горкага дадатковай плошчы, а таксама аказаць дапамогу ў капітальным рамонтце інстытута і расшырэнні студэнцкага інтэрната.

Міністэрству культуры СССР па ўзгодненасці з Акадэміяй навук СССР і Саюзам кампазітараў СССР прапанавана стварыць ва Усесаюзным навукова-даследчым інстытуце мастацтвазнаўства сектар-лабараторыю агульнай тэорыі музычнага фальклору народаў СССР з функцыямі кансультатывна-каардынацыйнага цэнтра.

Міністэрству культуры СССР, Дзяржаўнаму камітэту СССР па кінематаграфіі, Дзяржаўнаму камітэту СССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню, Дзяржаўнаму камітэту СССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, Міністэрству юстыцыі СССР, Усесаюзнаму агенцтву па аўтарскіх правах, творчым саюзам рэкамендавана распрацаваць прапановы, накіраваныя на ўдасканаленне аўтарскага права ў галіне літаратуры і мастацтва.

Дзяржаўнаму камітэту СССР па працы і сацыяльных пытаннях, Міністэрству фінансаў СССР, Дзяржкамвыду СССР, Міністэрству культуры СССР, Дзяржтэлерэдыё СССР, творчым саюзам, Усесаюзнаму агенцтву па аўтарскіх правах па ўзгадненню з Саветамі Міністраў Саюза з'яўляюцца абавязанні і адпаведныя выдывецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, Міністэрству юстыцыі СССР, Усесаюзнаму агенцтву па аўтарскіх правах, творчым саюзам рэкамендавана распрацаваць прапановы, накіраваныя на ўдасканаленне аўтарскага права ў галіне літаратуры і мастацтва.

Па данаму пытанню прынята таксама распараджэнне Савета Міністраў СССР адносна паліпашэння матэрыяльна-бытовых умоў дзеячаў савецкай культуры, упарадкавання аплаты іх працы, забеспячэння арганізацый і прадпрыемстваў творчых саюзаў абсталяваннем, сродкамі аргтэхнікі і транспарту.

цыю работы з маладымі і пачынаючымі літаратарамі.

Дзяржплану СССР прапанавана прадугледзець у праектах планаў выдзяленне Саюзу кінематаграфістаў СССР неабходных лімітаў капітальных укладанняў на завяршэнне будаўніцтва Усесаюзнага кінацэнтру ў Маскве і вытворчага корпуса для Бюро прапаганды кінамастацтва ў Ленінградзе.

Дзяржплану СССР і Масгарвыканкому даручана забяспечыць праектаванне і будаўніцтва ў Маскве Дома музыкі, а таксама Дома мастацкай творчасці для калектываў Дзяржаўнага акадэмічнага рускага народнага хору РСФСР імя М. Я. Пятніцкага, Дзяржаўнага акадэмічнага рускага народнага аркестра імя М. П. Осіпава і Дзяржаўнага акадэмічнага ансамбля народнага танца СССР; Савету Міністраў РСФСР — ажыццявіць праектаванне і будаўніцтва Цэнтральнага Дома акцёра.

Намечаны меры па капітальнаму будаўніцтву і рэканструкцыі дамоў творчасці, паліпашэнню матэрыяльна-бытовых умоў дзеячаў літаратуры і мастацтва. Прызнана неабходным: упарадкаваць пенсійнае забеспячэнне членаў творчых саюзаў — удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, а таксама тых, хто, знаходзячыся на пенсіі, працягвае творчую дзейнасць; адрэгуляваць пытанні выплаты аўтарскага ўзнагароджання членам Саюза пісьменнікаў СССР, Саюза кампазітараў СССР, Саюза мастакоў СССР, якія жывуць і працуюць у раёнах Краіннай Поўначы і мясцовасцях, прыраўнаваных да іх, і не знаходзяцца ў штатах прадпрыемстваў, арганізацый і ўстановаў.

Міністэрству культуры СССР і Дзяржкампраці СССР рэкамендавана сумесна з Дзяржпланам СССР, Міністэрствам фінансаў СССР, ВЦСПС унесці прапановы ў Савет Міністраў СССР аб паліпашэнні матэрыяльнага забеспячэння і аплаты працы творчых работнікаў тэатраў юнага гледача і тэатраў лялек.

За кошт сродкаў творчых саюзаў у XII і XIII пяцігодках будзе ажыццяўлена будаўніцтва Дома ветэранаў сцэны ў Калініне, Усерасійскага Дома ветэранаў кіно ў Ленінградзе, гасцініцы ў Маскве.

Прадугледжан рад іншых мер, накіраваных на паліпашэнне ўмоў дзейнасці творчых саюзаў.

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў СССР абавязалі ЦК Кампартыі саюзных рэспублік, крайкомы і абкомы партыі, Саветы Міністраў саюзных і аўтаномных рэспублік, крайлыканкомы і аблыканкомы разглядаць пытанні развіцця матэрыяльнай базы мясцовых арганізацый творчых саюзаў, забеспячэння дзеячаў літаратуры і мастацтва жыллем, майстэрнямі, лячэбнымі ўстановамі.

Па данаму пытанню прынята таксама распараджэнне Савета Міністраў СССР адносна паліпашэння матэрыяльна-бытовых умоў дзеячаў савецкай культуры, упарадкавання аплаты іх працы, забеспячэння арганізацый і прадпрыемстваў творчых саюзаў абсталяваннем, сродкамі аргтэхнікі і транспарту.

ПЕРАБУДОВА — КРОЎНАЯ СПРАВА НАРОДА

Ленінскае свяджэнне, што прафсаюзы — школа гаспадарання, школа камунізму, набыла сваё першаступеннае значэнне сёння, калі адбываецца перабудова ва ўсіх сферах жыцця нашай краіны. У сувязі з гэтым узрасце і роля, адказнасць самай масавай арганізацыі, якая, будзем шчырымі, да нядаўняга часу нярэдка канкрэтную дзейнасць падмяняла агульнымі разважаннямі і заклікамі.

На гэтым аспекце была звернута ўвага на XVIII з'ездзе прафсаюзаў СССР, што разглядае задачы прафесійных саюзаў краіны ў святле рашэнняў XXVII з'езда КПСС, унёс змяненні ў Статут прафсаюзаў СССР, выбраў кіруючыя органы.

Падзеяй на з'ездзе, як і ў жыцці ўсёй краіны, стала прамова Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова «Перабудова — кроўная справа народа». Год, які прайшоў пасля партыйнага з'езда, дае ўсе падставы свяджаць, што перабудову цяпер патрэбна ажыццяўляць практычна, бо сёння па сутнасці вырашаецца лёс яе, закладваецца падмурок паскарэння. Перабудова — ужо не ідэя, а рэальнасць.

«Студзеньскі Пленум, — падкрэсліў Міхаіл Сяргеевіч, — умацаваў перакананне ў грамадстве, што перабудова набыла незваротны характар. Бо гэта моцна цяпер актывізавала

пазіцыі многіх слаёў насельніцтва. Нямаючы было чакаючых і назіраючых. Цяпер яны пераходзяць у разрад актыўна дзеючых». Аднак нельга сказаць, што перабудова адбываецца проста — закрануты інтарэсы многіх людзей, у тым ліку і тых, каго задавальнялі старыя парадкі, хто прывык менш працаваць, але больш мець. Сярод апанентаў перабудовы ёсць і людзі сумленныя, бескарыслівыя, але яны застаюцца ў палоне старых уяўленняў, па-сапраўднаму пакуль што не ўсвядомілі вастрывы і крытычнасці праблем, якія ўзніклі перад грамадствам.

«Наш выбар шляху правільны, — зазначыў М. С. Гарбачоў. — Мы ідзем не ў бок ад сацыялізму, а праз перабудову разгортваем патэнцыял сацыялістычнага ладу. Не ў бок ад дэмакратыі, а ў бок разгортвання дэмакратыі ў інтарэсах працоўных». Дэмакратыя, было падкрэслена ў дакладзе, гэта парадок больш высокага ўзроўню, заснаваны не на бяздумным паслушэнстве, сляпой выканальнасці, а на паўнапраўным, ініцыятыўным удзеле членаў грамадства ва ўсіх справах; дэмакратыя — гэта свядомая дысцыпліна і арганізацыя людзей працы, у асноўе якой — пачуццё рэальнага гаспадарства краіны, калектывізм, салідарнасць інтарэсаў і намаганняў усіх грамадзян; дэмакратыя — гэта самакантроль

грамадства, заснаваны на давер'і да грамадзянскай сталасці і разумення грамадскага абавязку савескім людзьмі, гэта — адзіства правоў і абавязкаў.

Гаворачы аб задачах прафесійных саюзаў на сучасным этапе, М. С. Гарбачоў адзначыў, што яны перш за ўсё павінны быць своеасаблівай процівагай тэхнакратычным намерам у эканоміцы, актыўна ўдзельнічаць у распрацоўцы сацыяльных раздзелаў плана, а — пры неабходнасці — уносіць свае альтэрнатыўныя прапановы. Поле дзейнасці прафсаюзаў — жыццё чалавека, размеркаванне жылля, барацьба за прадукцыйнасць працы, дзяржаўны падыход да арганізацыі сацыялістычнага снаборніцтва, змаганне з паказухай у ім. Лёс перабудовы вырашаецца не ў кабінетах, а ў практычных сферах працоўных калектываў.

У заключэнне М. С. Гарбачоў спыніўся на вузлавых момантах міжнароднай абстаноўкі, вызначыўшы дзве фундаментальныя задачы — выратаваць свет ад ядзернай катастрофы і паставіць на службу чалавеку велізарны патэнцыял ведаў, матэрыяльных і духоўных магчымасцей, якія ён мае, падкрэсліў важнасць уключэння прафсаюзаў у рашучую барацьбу за мір, бо права жыць у міры, спакойна працаваць — пераходнае і неад'емнае права кожнага чалавека.

РАСКЛАД НА ЗАЎТРА

У прэзідыуме праўлення Саюза тэатральных дзеячаў БССР

Пад старшынствам М. Яромнікі адбылося першае пасля з'ездзе прэзідыумнае праўлення Саюза тэатральных дзеячаў рэспублікі. На ім быў разгледжаны шэраг надзённых пытанняў унутрысаюзнага жыцця: вынікі вытворча-фінансавай дзейнасці БТА за 1986 г., структура творчых і грамадскіх фарміраванняў СТД БССР, палажэнне аб творчых намяндзіроўках членаў саюза.

Прэзідыум рэкамендаваў да шырокага абмеркавання тэатральнай грамадскаю праецт Статута Саюза тэатральных дзеячаў Беларусі (праецт будзе

надрукаваны ў бліжэйшым нумары «Літаратуры і мастацтва»).

Зацверджаны таксама план асноўных мерапрыемстваў СТД БССР на 1987 г., у якім сярод іншага прадугледжаны выязныя пасяджэнні прэзідыума па пытаннях ідэйна-мастацкага ўзроўню бягучага рэпертуару ў тэатрах Магілёва і Гродна, падвадзненне вынікаў сезона ў калектывах, якія працуюць ва ўмовах комплекснага эксперыменту, удзел у аб'яднаным пленуме праўленняў творчых саюзаў рэспублікі, прысвечаным 70-годдзю Кастрычніка, разнастайныя канферэнцыі, семіна-

ры, агляды, конкурсы і выстаўкі. Ажыўленае і зацікаўленае абмеркаванне выклікала прапанова В. Маслюка аб стварэнні пад эгідай СТД БССР тэатра, у якім для працы над спектаклямі збіраліся б прадстаўнікі розных сцэнічных калектываў.

Да ўдзелу ў міжрэспубліканскім фестывалі «Прыбалтыйская тэатральная вясна» ліні адбудзецца ў красавіку ў Мінску, прэзідыум прапановаў спектаклі «Бура» У. Шэкспіра (Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы) і «Апошні наведвальнік» В. Дазорцава (Рускі тэатр БССР імя М. Горкага).

НА КАРЫСЦЬ РОДНОЙ КУЛЬТУРЫ

55 гадоў назад выйшаў у свет першы нумар «ЛіМа»

Перагарнуў лісткі лютаўскага календара. На адным з іх — за 26 лютага — чытаю: «55 гадоў з дня (1932) выхаду першага нумара газеты «Літаратура і мастацтва». Сёння ж чытачы атрымаюць газету за нумарам 3367».

Мне, сталаму члену рэдкалегіі «Літаратуры і мастацтва», чалавечу, які сочыць за шыльхам газеты вось ужо больш за півдзсяцігоддзяў, асабліва яскрава бачна, колькі нарыскага зрабіла яна для развіцця культуры рэспублікі. На вачах у «ЛіМа» сталелі пісьменнікі і кампазітары, мастакі і дзеячы кіно, тэатра, хто сёння з'яўляецца нашым нацыянальным гонарам. Сталела і сама газета. Мне, як мастаку, прыёмна засведчыць, што пазіцыя «ЛіМа» нязменная — сацыялістычны рэалізм. На старонках штотыднёвіка мы першымі чыталі многія новыя творы Янкі Купалы і Якуба Коласа. Імёны тых, хто рэдагаваў «ЛіМа», увайшлі ў энцыклапедыю. Выхад газеты ў свет у розныя часы падпісвалі вядомыя літаратары і Гурскі, А. Куляшоў, П. Кавалёў, В. Вітка, М. Ткачоў, Я. Шахахоўскі... А былыя рэдактары штотыднёвіка

Н. Пашкевіч, А. Асіпенка і А. Жук і цяпер уваходзяць у склад рэдкалегіі.

Што можна сказаць пра сённяшнюю газету? Так, яна стала больш цікавай, набліжанай да надзённых праблем жыцця. Гаворка пра развіццё роднай мовы і літаратуры, публіцыстычныя выступленні нашых паэтаў і празаікаў, асветленне шматлікіх пытанняў тэатра і музыкі, выўленчага мастацтва і аматарскай творчасці, выхад на праблемы сучаснай вёскі, аховы нашай гісторыя-культурнай спадчыны — вось далёка няпоўны пералік тэматыкі, якая адлюстравана ў разнастайных артыкулах, гутарках, інтэр'ю, нарысах. Вельмі радуе, што і чытачы газеты, тыя, без каго яна не можа існаваць, сталі больш актыўна дасялаць свае пісьмы на адрас рэдакцыі, дзельца набалелым, ставіць вострыя пытанні, якія хваляюць грамадскасць. Пра гэта сведчыць новая рубрыка газеты «Служба зваротнай сувязі». Адметна, што сярод аўтараў «ЛіМа» сёння — не толькі дзеячы літаратуры і мастацтва, работнікі культуры, але і ўрачы, інжынеры, рабочыя, студэнты,

вучоныя, прычым ёсць сярод іх і тыя, хто жыве за межами рэспублікі. Гэта, дарэчы, гаворыць пра тое, што газета зрабіла першыя крокі да масавага чытача. Але трэба імкнуцца пашыраць гэтыя сувязі, зразумела, шляхам паглыблення ў надзёчныя праблемы сучаснасці, праўдзіва і прафесійна асвятляючы працэсы перабудовы. Менавіта пра гэта ішла гаворка на апошнім партыйна-прафсаюзным сходзе калектыву рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва», на якім абмяркоўваліся матэрыялы сустрэчы М. С. Гарбачова з работнікамі сродкаў масавай інфармацыі і прапаганды. Быць публіцыстам, трыбунам, трымаць руку на пульсе часу — да гэтага абавязвае газета народ, да гэтага абавязвае «ЛіМа» і ордэн Дружбы народаў, які быў прысуджаны да сцяга рэдакцыі, як знак павагі і даверу да яе асветніцкай, грамадска-палітычнай дзейнасці.

Заір АЗГУР, народны мастак СССР, Герой Сацыялістычнай Працы, член рэдкалегіі «Літаратуры і мастацтва».

З ПОШТЫ «ЛІМА»

«ШАНУЙЦЕ РОДНАЕ СЛОВА!»

На Гомельскім абласным радыё — прэм'ера: прагучала першая перадача з новага цыкла пад назвай «Шануйце роднае слова!». Задумшлівай сублядай, высокім вершам, народнай песняй заявіла імянініца аб сабе. У прыватнасці, арыгінальна і арганічна ўпісалася ў перадачу вершы А. Александровіча «Я Леніна пляю!», П. Панчанкі «Родная мова», Н. Гілевіча «Слова», Г. Бураўкіна «Слова наша роднае...», песня М. Чуркіна на словы Я. Купалы «А хто там ідзе?», хор з оперы А. Туранкова «Яснае світанне» і песня лірніка з оперы Р. Пукста «Машэка», а таксама вы-

казванні беларускіх пісьменнікаў розных пакаленняў аб найвялікшым духоўным набытку народа — роднай мове.

У новай перадачы прыняў удзел загадчык кафедры беларускай мовы Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, заслужаны дзеяч навуы БССР У. Анічэнка. Спыніўшыся на некаторых пытаннях вучнёўскага і студэнцкага вывучэння роднай мовы, прафесар адзначыў, што па сваёй неабачнасці з некаторага часу мы ўзвалі іх да вострай праблемы, сітуацыі непажаданай, якая павінна выпраўляцца. На думку вучонага, перада-

чы «Шануйце роднае слова!» з'яўляецца сваю добрую справу.

Рэдактар і аўтар гэтай нарысвай і неабходнай перадачы журналіст М. Бандарэнка зазначае:

— Цыкл перадач «Шануйце роднае слова!» мы надаём не часовы характар, а пастаянна прадпісваем яго ў эфіры. Шырокі творчы актыву збірае ён вакол сябе — вядомых мовазнаўцаў, літаратараў, настаўнікаў і студэнтаў, пісьменнікаў, усіх, хто шануе і любіць роднае слова, а разам з ім і зямлю сваіх продкаў.

І. КІРЭЯЧЫК.

КАлі пытаецца пры выпадку ў мінскіх старшакласнікаў, ды і наогул маладых людзей, дзе і як здзяйснялася Кастрычніцкая рэвалюцыя ў нашым горадзе, ізўня і вынашаныя ў сэрцы адказы пачуеш не часта. Пра Вялікую Айчынную вайну, пра дзейнасць мінскага камуністычнага падполля ў 1941—44 гг. моладзь наслухана больш, называе творы літаратуры, кінафільмы, спектаклі... Пра гісторыю ж даўнейшую, звязаную з перамогай Кастрычніка, дасведчаны горш, калі гаварыць пра яе канкрэтныя сляды ў родным горадзе. Чым вытлумачыць такое становішча?

Мне здаецца, у значнай меры тым, што асяроддзе, якое акружае мінчан і іх гасцей, не акцэнтуюе належнай увагі на тых векапомных днях, калі нараджалася новая эпоха — Кастрычніцкая, калі ўсталявалася на Беларусі Савецкая ўлада, усталявалася ў цяжкіх умовах грамадзянскай вайны. Гэта быў першапачатак рэвалюцыйнага абнаўлення жыцця, успамінаць пра які варта было б часцей. І не толькі ўспамінаць, але і клапаціцца маладзейшым пакаленням пра тых ўцалелых мясцінах, будынку горада, што былі асяродкамі рэвалюцыйнага абуджэння мас.

Прывакзальная плошча Мінска яшчэ на пачатку XX стагоддзя праславілася тым, што тут адбылося масавае выступленне чыгуначнікаў, арганізаванае мінскай групай РСДРП у знак падтрымкі Усерасійскай палітычнай стачкі. Апоўдні 18 кастрычніка 1905 года стала вядома пра царскі маніфест, абнародаваны напярэдадзі, у якім Мікалай II абяцаў дараваць шэраг дэмакратычных свабод і склікаць заканадаўчую Думу з удзелам усіх слаёў насельніцтва. На плошчу да вакзала рынуліся мінчане з усіх канцоў горада, сабралася каля 10 тысяч чалавек, якія патрабавалі вызвалення палітзняволеных з мінскай турмы. Губернатар Курлоў вызваліў вязняў, але адразу ж аддаў загад войску і паліцэйскім расстрэльваць няўзброеных рабочых. Было забіта каля сотні чалавек і некалькі дзесяткаў ранена. Мінская група РСДРП выпусціла адозву «Да грамадзян горада Мінска», у якой заклікала да ўзброенага паўстання, запатрабавала звольніць і аддаць пад суд губернатара, вывесці з горада казакаў і перадаць ахову грамадскага парадку ў рукі народнай міліцыі... У Мінску, такім чынам, паўтарылася «Крывавая нядзеля», што разгублялася на пачатку таго ж года ў Пецярбурзе на Дварцовай плошчы, яшчэ раз была падарвана вера ў цара.

Мінчане да 20-годдзя Курлоўскага расстрэлу ў гонар яго ахвяр збудавалі на плошчы сціплы абеліск з пяцікутнай гранітнай зоркай, у цэнтры якой на вечарах запальвалася, як Вечны агонь, электрычная лампачка. Абеліск быў абнесены на крузе металічнай агароджай, за якой з ранняй вясны да позняй восені цвілі кветкі. Узімку ж жывыя кветкі з'яўляліся час ад часу — ад мінчан, ад гасцей Мінска, што прыходзілі сюды ўшанаваць памяць звыяваных у Першую расійскую рэвалюцыю. Вакол помніка потым было збудавана развартнае кальцо трамвая, і пасажыры прытуляліся да вокнаў, каб занатаваць у памяці знак Рэвалюцыі.

У вайну акупанты знішчылі абеліск з вечным агнём. Пад час першай пасляваеннай рэканструкцыі плошчы памятная мясціна была наогул скасавана. Толькі праз сок гадоў пасля вайны мясцовыя ўлады ўспомнілі, што быў Курлоўскі расстрэл, быў памятным знак ушанавання яго ахвяр. Знак аднавілі ў выглядзе мемарыяльнай дошкі, прымацаванай на ўваходзе ў метро. Не падумаўшы, відаць, што людзі тут

У нядаўняй лімаўскай гаворцы на тэму «Чалавек у «інтэр»-еры» горада», у прыватнасці, закраналіся пытанні гістарычнай горадабудаўнічай спадчыны ў сучасным асяроддзі. Своеасаблівы працяг яе — сённяшняга артыкула пісьменніка У. Юрэвіча, у якім зўтар узнімае праблему другога жыцця «бастыёнаў рэвалюцыі» ў сталіцы рэспублікі з тым, каб яны актыўна працавалі на патрыятычнае выхаванне маладога сучасніка.

заўсёды спяшаюцца ці на цяжкіх, ці дамоў, выйшаўшы з цяжкіх. Ім няма часу нават прачытаць тэкст на сцяне, не тое, каб сцішыцца і перажыць яшчэ раз урок мінулага... Калі нельга знайсці месца, каб аднавіць абеліск на Прывакзальнай плошчы (яе дарэчы было б назваць плошчай Рэва-

фарбаў. Бастыёнам рэвалюцыйных падзей з'яўляўся будынак гарадскога тэатра (цяпер тэатр імя Янкі Купалы), дзе ў пачатку 1919 года сабраўся Першы ўсебеларускі з'езд Саветаў і прыняў першую Канстытуцыю рэспублікі. Горадабудаўнікі і Міністэрства культуры БССР у свой час пайшлі на тое, каб

Данскога камерцыйнага банка і купецкага клуба ў 1917 годзе збіраліся большавікі Беларусі і Заходняга фронту на свае I і II канферэнцыі. Тут было прынята рашэнне дапамагчы пралетарыяту Петраграда — паслаць туды баявую дружыну ўзброеных мінскіх рабочых. І Ленін, выступаючы неўзабаве ў Петраградзе перад членамі Цэнтральнага Камітэта партыі, заўважыў: «Абласны з'езд і прапанову з Мінска трэба выкарыстаць для пачатку рашучых дзеянняў».

У гэтым будынку, які стаіць і цяпер на плошчы Свабоды пад нумарам 4 і ўвешаны шыльдамі розных устаноў, тады, у баявым Семнаццатым,

жаны на беларускую народную песню, з якой развіталася б рэвалюцыйная напеўнасць эпохі, адпаведная назве той плошчы, на якой узвышаецца сапраўдны гмах як сімвал сённяшняй явы рэспублікі, народжанай з польмя рэвалюцыі.

Гэтае маё ўяўленне пра будучую плошчу Кастрычніка, як лагічны працяг і завяршэнне плошчы Свабоды, архітэктурнае вырашэнне рэканструкцыі якой трэба прывязаць не толькі да сённяшніх умоў, але і да той пары, калі тут у рэвалюцыйным віраванні мінскіх пралетарыяў і салдат Заходняга фронту, што прадстаўлялі сабой высокую беднату ў шынях, нараджалася Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка Беларусі. Галоўным акцэнтам архітэктурнага вырашэння павінен стаць манумент у гонар змагароў за Кастрычнік, за ўладу Саветаў. І месца для яго як бы прыгатавала сама гісторыя — у цэнтры сквера перад домам, які займае сёння абласны савет прафсаюзаў. Менавіта там у 1917 годзе па праекту архітэктара і скульптара А. Краснапольскага (не шукайце гэтае імя і апісанне яго твора ў «ЭліМБел») быў збудаваны першы савецкі помнік Рэвалюцыі, які быў знішчаны кайзераўскімі акупантамі. З'яўляўся на Дом працы, манумент гэты мог бы загучаць як велічны пралог да плошчы Свабоды, калі ўваходзіш на яе з боку Кастрычніцкай плошчы, які нёс бы, як галоўную, ідэю святла, што прайшло на Беларусь з усходу.

Як вядома, гадоў дваццаць ці больш таму назад на Цэнтральнай плошчы ў Мінску, на супраць урадавых трыбун быў устаноўлены камень з надпісам, што тут закладваецца манумент у гонар змагароў за Савецкую ўладу. Цяпер, у сувязі з будаўніцтвам Палаца культуры, які зойме асноўную прасторы плошчы, мабыць, узнікне праблема месца для манумента. Можна, і варта выбраць гэтакім месцам плошчу Свабоды, якая доўгія дарэвалюцыйныя гады слыла арэнай класавых баёў мінскага пралетарыяту.

Перамога Кастрычніка дала магчымасць стварыць у цэнтры Мінска новае мастацкае асяроддзе. На змену гандлёва-прамысловаму губернскаму гораду, якім ён сфарміраваўся пад канец XIX — на пачатку XX стагоддзяў, прыходзіў новы змест — сталіца Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Чырвоныя палотнішчы транспарантаў, пісаньня галоўным чынам на роднай беларускай мове, пано з многарова паўторанымі матывамі вядомых «Вокнаў РосТа», яркія палітычныя карыкатуры на ворагаў Савецкай улады і гучныя лозунгі, што заклікалі на аднаўленне народнай гаспадаркі, ажывілі пацямлелы ад часу фасады гарадскіх дамоў, упрыгожылі вуліцы і плошчы.

Сённяшняму чалавеку, нашчадку Вялікага Кастрычніка, трэба вярнуць атмасферу рэвалюцыйнага абнаўлення свету, зару нараджэння новай, сацыялістычнай явы. Добра, калі ансамбль новай Кастрычніцкай плошчы разам з рэканструяванымі ансамблямі плошчы Свабоды, будучы аб'яднаны ідэяй рэвалюцыйнага абнаўлення і духоўнага ўзвышэння беларускага народа.

Ці не пара ўзяць прыклад з Масквы, дзе ствараецца музейны гісторыка-рэвалюцыйны запаведнік «Чырвоная Прэсія»? Чаму б і нам не зрабіць такую запаведную зону хоць бы на плошчы Свабоды, закрывшы рух гарадскога транспарту, адрэстаўраваўшы векапомныя будынкы. А пасля прадоўжыць маршрут Рэвалюцыі па вуліцах Ленінскай, Карла Маркса і завяршыць яго ў скверы на Ленінградскай вуліцы.

(Заканчэнне на стар. 4).

Уладзімір ЮРЭВІЧ

Гэта наша жывая ГІСТОРЫЯ

лошчы 1905 года!), можа, варта збудавать помнік «Барацьбітам рэвалюцыі» ў скверы, што паміж вуліцамі Кірава і Ленінградскай. Тут, на Ленінградскай, захаваўся будынак, праўда, перайначаны, надбудаваны яшчэ адным паверхам, дзе месціўся першы Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў, створаны ў сакавіку 1917 года па рашэнню нарады большавікоў Мінска і Заходняга фронту. Вечны агонь у гонар ахвяр Рэвалюцыі можна было б запаліць у дні святкавання 70-й гадавіны Вялікага Кастрычніка, даставіўшы яго ад польмя, якое палыхае на Марсавым полі ў Ленінградзе. Вечны агонь патрэбны чалавеку, каб асвятляць уласнае сэрца водсветам тых гераічных дзён, калі над краінай займаўся зылак вызвалення з-пад улады капітала.

Будынак першага Мінскага Савета, дзе быў падпісаны загад № 1 пра перамогу Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, варта рэканструяваць, каб ён меў выгляд таго часу, семнацатага года, і адкрыць у ім хоць бы мемарыяльны пакой.

Захаваўся непадалёк, на рагу вуліц Карла Маркса і Валадарскага, трохпаверховы дом, дзе ў 1917 годзе «месцілася першая народная міліцыя г. Мінска», як пазначана на мемарыяльнай дошцы, што прымацавана да сцяны. Народная міліцыя была створана ў той самы дзень, які і Мінскі Савет, 17 сакавіка. Узначалі міліцыю М. В. Фрунзе — выдатны рэвалюцыянер, большавік-ленінец. Ён адразу павёў рабочыя баявыя дружыны і салдат, каб разброіць царскую паліцыю і жандармерыю. Мінчане з вінтоўкамі ў руках вартавалі Саветы і хадзілі ў гэты дом з баявымі данясеннямі. Можна, варта было б пакой, дзе працаваў М. В. Фрунзе, аднавіць. Ды, мабыць, настаў час успомніць і пра помнік аднаму з арганізатараў перамогі Кастрычніка ў Мінску. Камень аб закладзе такога помніка, які і камень на месцы будучага помніка А. Ф. Мяснікову, адстаялі ўжо чвэрць века.

Будынкы, звязаныя так ці інакш з гісторыяй перамогі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, варта, памойму, вярнуць да таго выгляду, які яны мелі ў векапомныя дні Семнацатага года, можа, вылучыўшы іх нават колерам

карэнным чынам перабудаваць фасад тэатра, скасаваць той балкон над уваходам, які дазволіў зрабіць гістарычны здымак усіх дэлегатаў Першага з'езда ваенных і рабочых дэпутатаў арміі і тылу Заходняга фронту ў красавіку 1917 года. З'езд гэты ў гісторыі Кампартыі Беларусі застаецца важнай вяхой на шляху барацьбы большавікоў за масы.

На сумленні гарадскіх улад застаецца і перабудова двухпаверховага будынка на плошчы Свабоды (былога губернатарскага дома), дзе знаходзіўся часовы рэвалюцыйны рабоча-сялянскі ўрад БССР, а пазней прэзідыум Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта рэспублікі з яго вядомай на ўсю Беларусь «прыёмнай Чарвякова». Замест таго, каб пабудавать прыстойнае памяшканне для спецыяльнай музычнай школы пры кансерваторыі, пайшлі на скасаванне гістарычнага помніка — першай рэзідэнцыі вышэйшага органа Савецкай улады на Беларусі. Гэтану будынку варта было б вярнуць той выгляд, які ён меў на пачатку XX стагоддзя, у тым дні, калі мінскі пралетарыят пад кіраўніцтвам РСДРП наладжваў адну маніфестацыю за другой перад губернатарскім домам. Здаралася, што ў вокны гэтага дома ляцела каменне, выдраныя з бруку рукамі ўзбунтаваных рабочых, каб выказаць свой пратэст супроць царызму. Тут чынілася расправа губернатара з няўзброенымі рабочымі, а брук, схаваны за раз пад асфальт, тоіць сляды крыві, якую неаднойчы пралівалі мужныя пралетарскія змагары.

Менавіта тут, на былой Саборнай плошчы або на Высокім месцы, ішло класовае гартаванне мінскіх пралетарыяў яшчэ ў гады рэвалюцыі 1905—1907 гадоў і пазней, калі рыхтавалася ўзброенае паўстанне... Тут закіпала рабочая нянавіць супроць прыгнятальнікаў, якія намагаліся задушыць рэвалюцыйную свядомасць працоўных, перашкодзіць перарастанню рэвалюцыі буржуазна-дэмакратычнай у сацыялістычную. Адсюль ішлі рэвалюцыйныя калоны маніфэстантаў па былой Прывакзальнай вуліцы (цяпер Інтэрнацыянальнай) да варты мінскай турмы, патрабуючы вызвалення палітзняволеных.

На Саборнай плошчы ў будынку аддзялення Азоўска-

збіраўся на свае пасяджэнні выканком Мінскага Савета, яго большавіцкая фракцыя. Тут 25 кастрычніка 1917 г. на пасяджэнні Паўночна-Заходняга абласнога камітэта РСДРП(б) было прынята рашэнне аб устаўленні ў Мінску Савецкай улады. Будынак гэты — жывая гісторыя Кастрычніцкай рэвалюцыі, бо тут, па сутнасці, быў яе штаб.

Пасля ўстанаўлення Савецкай улады Мінскі Савет на адным з першых пасяджэнняў прыняў пастанову аб перайменаванні старых назваў вуліц і плошчаў горада. Цэлы вузел цэнтральных вуліц, як бы звязаных у адно на плячу Волі, атрымаў новыя назвы — Рэвалюцыйная, Вольная, Інтэрнацыянальная, Кастрычніцкая, Ленінская, Энгельса, Карла Маркса, Камуністычная, Камсамольская, Урыцкага, Валадарскага, Свядлова, Рэспубліканская, Камунальная... Гэта было вядомаму пацвярджэннем таго, што Савецкая ўлада ўсталявалася трывала і навечна. Многія з гэтых назваў пасля вайны перавандравалі на іншыя вуліцы. Аднак жа мы павінны ганарыцца, што адно са старэйшых прамысловых прадпрыемстваў Мінска носіць імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, што ёсць Кастрычніцкая вуліца і, нарэшце, завяршаецца афармленне Кастрычніцкай плошчы, якая доўгі час заставалася «непрыкаянай», з дзяжурнай назвай — Цэнтральная. Тут нават быў пасаджаны сквер са шматгадовых ліп, які прыжыўся добра. Кажуць, у майскія цёплыя ночы сюды залятаў нават салавей і вёў свой прыгожы спеў.

Давялося ахвяраваць якой паўсотняй дарослых дрэў. Цяпер на месцы сквера будзеца нарэшце Палац культуры рэспублікі. Пра яго будаўніцтва друк, у прыватнасці, штогдывікі «ЛіМ», наведамляў. І ўсё ж дарэмна праект Палаца столькі часу заставаўся «пад сакрэтам». Варта было б, перш чым закладваць падмурак, наладзіць грамадскае абмеркаванне праектаў вонкавага і ўнутранага вырашэння Палаца, што будзеца на вякі. Якім ён мне асабіста ўяўляецца?

Будучы Палац культуры рэспублікі павінен быць бы сінтэзаваць у гэце старадаўні быліны спеў, сабак удада выяўлены ў Полацкай Сафіі, памно-

Пімен ПАНЧАНКА

Цыцэроны

Дзед Талаш сказаць павінен слова.
Грамацей ён —
Як і ўсе дзяды калісьці.
Напісалі для яго прамому
І паставілі суфлёра за кулісы.

«За ўраджай змагаемся мы мужна,
І жывём мы багацей, святлей,
Дружней...»

А Талаш дык не па тэксту:
«Слушна... слушна...
Трэба сеяць жыта сёлета пазней».

«Дурны мужык, як варона».
Сёння з той адсталасцю пакончана!
Вырасла ў нас многа цыцэронаў,
З мікрафончыкам пя іх—
І цыцэрончыкі.

Ты дырэктар фабрыкі ці трэста,
Дык скажы,
Што добра там, што дрэнна.
А табе патрэбна машыністка з трэскам
І прамой складальнік,
І арэна.

Разбухаюць, нібы цеста, штаты —
Гадвальнікі складальнікаў прамой.
Выразкі і вытрымкі. Цытаты.
Тут ужо не да людскіх рэзоў.

Вочы да паперы:
Што там напілікана?
Лозунг, дыяграма — на сцяне.
«План па дзяржпрыёмцы перавыкана...
Есць у нас і пос... а ёсць і не...»

Можа, нам заместа тых начальнікаў
Выбраць іх памочнікаў
Ці іншых, з галавой?
Ды супраціўляюцца адчайна
І за крэсла распачнуць смяротны бой.

Мы ў адной жа школе ўсе вучыліся,
Нам казалі:
«Да жыцця сябе рыхтуй».
Дзе ж вы і калі вы налёчыліся
Несці ўсім вядомую лухту?

Ці перавучыць іх, ці адмесці?
Каб загаварылі, як раней:
«Мама, мама,
Бульбы дай пад'есці,
Тата, тата,
Хлеб за ўсё смачней».

Цыцэроны ўсюды, цыцэроны...
Глухнуць людзі, птушкі і звыры.

А вароны?
З розумам вароны.
Як дзяды.
Як сам Талаш стары.

Як гінуць паэты

Мы гінем ад злосці,
Хлусні, ананімак.
І густам мяшчанскім
Прыносім даніну.

Мы гінем ад жорсткасці,
Пыхі і свалнасці,
Таму ў нашых вершах
Так мала прывабнасці.

Мы гінем ад прагнасці,
Лютасці, зайздрасці,
Таму ў нашых вершах
Ні праўды, ні радасці.

Патрэбна майстэрства сваё
Асядлаць,
А нас прызучаюць
Штодня засядаць.

Прыгоннае прэза
Бюракратызма
Даводзіць людзей
Да ідыятызма.

Няздольнасць рабіць
З найвышэйшай аддачай,
Кіруе да пляшкі,
Кіруе да дачы.

Мы рэдка чытаем
Таварышаў вершы,
Заўсёды здаецца
Свой верш цікавейшым.

Твой лепшы таварыш
Гатовы табой кіраваць,
А таленту прабліск
Не можа табе дараваць.

Пакуль ты пасрэдня вершы шкрабеш
Пра рэчку і грэчку,
Пакуль ты
Не ўзяў нашай праўды высокі рубяж,
А жонкай залічаны ў культуры;

Ты пішаш пра зорку,
Пра крылле буслоў,
Пра сцежку да роднага дома,
Цураемся мы тых заезджаных слоў,
І голас нам тзой незядомы.

Не плаксы, не крыксы,
Не цяпці, не лямці,
А цягне прыўкрасці,

Бадзёра зманіць.
Халтурныя вершы вы як не рэкламце,
Паэту такому не будуць званіць.

А ты лепш турботай людской захварэй,
Душой дэкраніся да гора —
І стануць жывымі твой ямб і харэй,
І, нават, верлібр загавора.

Аснова

Невуцтва — агрэсіўнае і злоснае,
Кар'ерызм — паслужлівы і нахабны,
Ляныя рукі і сэрца—
Прагнуць салодкіх пацех і хабару.
А жыццё — цудоўнае і грознае.
Каб стаць чалазекам
У час наш суроўны,
Помні жыцця асновы:

Гавары, як вучыла маці,
Рабі, як вучыў бацька,
Жыві, як добрыя людзі,
Усё, на што здольны,
Зрабі для Радзімы;
Злуйся не на сябра ці сяброўку,
А на ворага і бюракрата;
Не сядзі склаўшы рукі,
Калі можаш нешта зрабіць:
Выратаваць чалазека,
Пагасіць пажар.
Ну, а калі не выпадае,
Хоць усміхніся малому дзіцяці.
Не забудзь кожны дзень
Сказаць такія словы:
Таварыш,
Дзень добры,
Калі ласка,
Дзякую.

Не цурайся людзей,
Каб душа не сапсела.
Помні: жыта дзядоў
Добра ў мэндліках спела.

Гістарычны верлібр

(АМАЛЬ НАЗНА)

Надзея Хадасевіч,
Беларуская дзяўчынка з Зембіна,
Заляцела ў Парыж,
Зрабілася вядомай мастачкай,
Выйшла замуж
За славу тага Фернана Лежэ.
Яна ніколі не забывала родны край,
Часта ўспамінала Беларусь
І прыязджала, і любазалася
Бязроўна і рабінамі,
Пад старасць падарыла Зембіну
Многа сваіх карцін.
Іх, каб лепш зберагчы,
Мясцовыя ўлады так схавалі,
Што доўга не маглі знайсці.

Сусветна вядомы мастак
Віцябчэвін Шагал,
Які апантана любіў свой горад
І фантастычна пісаў
Віцебскіх шаўцоў і краўцоў;
Кароў, якія лётаюць;
Васількі і дзяўчат,
У якіх на месцы сэрца
Былі чоныя дзіркі;
А таксама нью-йоркскія небаскросы,
Якія раззальваюцца ў промнях сонца.

Перад смерцю
Захацеў Шагал падарыць
Роднаму Віцебску
Некалькі дзесяткаў сваіх карцін.
Мясцовыя кіраўнікі

Пры актыўнай падтрымцы
Саюза мастакоў Беларусі
Сказалі:
«Нам не патрэбны мадэрністы».
Шагал пакрыўдзіўся і памёр...
А Віцебск страціў
Мільёны турыстаў.

Дастаеўскі напісаў:
«Без гэтай веры ў сябе
Не ўстаяў бы, напрыклад,
На працягу вякоў
Беларускі народ
І не выратаваў бы сябе ніколі».
Рэдактары рвануліся
Уставіць дадатак:
«Пры дапамозе...»
Але выдавецтва «Навука»
У Ленінградзе
Не дазволіла псаваць
Праўдзівы тэкст Дастаеўскага...

Міцкевіч хацеў
Прачытаць у Мінску лекцыю
Пра дзіўныя казкі, легенды і песні
Беларускага народа,
З якіх ён чэрпаў поўнымі жменькамі
Жывую ваду
Для сваіх вершаў, балад і паэм;
Пра характэрнае свецкае прыроды,
Пра чароўнасць і мілагучнасць
Беларускай мовы.
Але дзеячы міні-культуры
Забаранілі лекцыю.

Міцкевіч засмуціўся,
Паехаў у Парыж
І прачытаў пра ўсё гэта ў Сарбоне
Шмат ашаламляльных
Хвалюючых лекцыяў.

Шуканне

Пажаўцелі бярозы,
Чырваненець кляны.
Ты мне сэрца пагрозна
Не клянй, а крані.

Ты шукаеш удачы,
Ды шукаеш дарма:
У бацькоў маіх дачы
І машыны няма.

Адвечоркам і ўранні
Мне крычыш: «Адчыні!»
Я шукаю кахання
І людской дабрывы,

І павагі, і ласкі,
І сяброўства назек.
Ты званочкам не бразгай:
Ты не той чалазек.

Калі закоціцца сонца,
На небе запаліцца зоркі,
І ў кожнай расінцы ўспыхне
Таёмны малы сцялячок —
Ты любіш жыццё і сонца,
Людзей, хоць бызае горка;
Ты любіш і дрэвы, і росы,
І зорны таёмны змрок.

Калі закоціцца сэрца,
Ніколі не ўспыхнуць зоркі:
Цябе адвядуць, закапаюць —
Ляжы век сляпы і глухі...
Заплачуць жонка і дзеці
Ды ўнукі — журботна і горка...
Астатнія ўмомант забудуць:
У іх і жыццё, і сонца,
І дрэвы, і ў кветках лугі.

Гэта наша жывая гісторыя

(Заначэнне.
Пачатак на стар. 3).

Мне згадваецца свет нашага
рэвалюцыйнага юнацтва—пара
канца 20-х і пачатку 30-х гадоў,
калі мінскія камсамольцы ў свя-
точныя дні збіраліся на плошчы
Свабоды ля вежы гарадскога
гадзінніка (дарэчы, і яе варта
аднавіць) і з рэвалюцыйнымі
песнямі выршвалі ў паход да
драгой Кастрычніка. Далучаліся
да іх і мы, тагачасныя піяне-
ры. Каля кожнай памятнай
мясціны спыняліся, каб паслу-
хаць жывы расказ удзельніка
Кастрычніцкіх падзей ці гра-
мадзянскай вайны. Так мы да-
лучаліся да жывой гісторыі
рэвалюцыі і ведалі яе ў хва-
люючых падрабязнасцях нядаў-
ніх класавых бітваў.

Была і яшчэ адна магчы-
масць такога далучэння — на-
ведванне музея Рэвалюцыі. Ен
не толькі існаваў у Мінску, але

і працаваў як масава-палітыч-
ны цэнтр. Па вуліцы Урыцкага
ў двары стаіць той двухпавар-
ховы асабняк, куды мы прыхо-
дзілі, каб пазнаёміцца з хва-
люючымі, амаль свежымі яшчэ
дакументамі Кастрычніка, рэ-
валюцыйнай зброяй пралетары-
яту, зазірнуць праз вочка ў ся-
рэдзіну макета турэмнай каме-
ры Лукішак, дзе сядзеў, як
жывы, палітычны вязень, босы,
змардаваны голадам... Многія
з аднакласнікаў, асабліва
дзяўчынкі, не вытрымлівалі, з
жахам адбягаліся ад гэтага
страшнага вобраза таго часу...
Пры выхадзе з музея прад-
стаўнікі МОПРа нам уручалі
запам'ятоваваныя бляшаныя
кружкі і жменю чырвоных
кветак. Кожны, хто атрымлі-

ваў даручэнне, ішоў па вуліцы,
а сустрэўшы прахожэга, пры-
копчаў яму на грудзі чырво-
ную кветку, той жа ў адказ
кідаў у прораз пятак, грыўню,
бывала, і больш... К канцу дня
мы вярталіся ў музей, дзе да-
рослыя апаражнялі кружкі,
падлічвалі грамадскі набытак
— ахвяраванні на дапамогу па-
літвязням, запісвалі ў кнігу
падлікаў, насупраць пэўнага
прозвішча. І нам становілася
цяплей на сэрцы, бо мы ўсве-
дамлялі, што рэвалюцыя пра-
даўжаецца, там, за кардонам,
у Заходняй Беларусі.

Музей Рэвалюцыі дзейнічаў,
уплываў на шырокія масы ад
малага да дарослага. Тут бы-
лі шырока паказаны асноўныя
этапы рэвалюцыйнай барацьбы
працоўных Беларусі ад адмены
прыгоннага права да перамогі
Кастрычніка. Здаецца, даўно
надышоў час аднаўлення музея
Рэвалюцыі ў Мінску, тым са-
мым разгрузіўшы Дзяржаўны
музей БССР. Для разгортван-
ня экспазіцыі музея Рэвалю-
цыі можна было б скарыстаць
дом № 4 на плошчы Свабоды

— былога штаба векапомных
падзей-Семнаццаціга ў Мінску.
Альбо чатырохпавярховы бу-
дынак насупраць сквера, дзе
доўгія гады «жылі» прафсаю-
зы рэспублікі. Калісьці ў 20-я
гады на ім быў надпіс «Дом
працы», які не захаваўся. Ця-
пер гаспадары будынка — аб-
ласны савет прафсаюзаў і аб-
ком камсамола. Але ж пра-
сторныя пакоі з высокай на 4
— 5 метраў столлю як бы пры-
значаны для музейных экспа-
зіцый. Дарэчы, там пасля вай-
ны месціліся музей гісторыі
Вялікай Айчынай вайны,
Дзяржаўная карцінная галерэя
і Літаратурны музей Янкі Ку-
палы.

Хіба помнікі гісторыі, звязан-
ныя з падрыхтоўкай і здзяйс-
неннем Кастрычніка ў Мінску,
не павінны быць найпершым і
найважнейшым клопатам у
дзейнасці ўсіх устаноў і арга-
нізацый, хто займаецца іх ахо-
вай, а значыць і рэстаўрацы-
яй? Хіба для сталічнага камса-
мола не пачэснай задачай пе-
рад 70-годдзем Кастрычніч-
кай рэвалюцыі, юбілеем Са-

вецкай улады, сацыялістычнай
дзяржаўнасці было б паклапа-
ціцца пра абнаўленне, а калі
трэба, дык і рэканструкцыю
будынкаў, звязаных з гэтай гі-
старычнай датай? Што можа
быць больш дзейснае для мо-
ладзі, чым непасрэднае дакран-
ненне да жывой яшчэ рэвалю-
цыйнай гісторыі?

Пры добра пастаўленай
справе аднаўлення бастыёнаў
Кастрычніка ў Мінску, калі
разгорнецца вывучэнне харак-
тару і зместу кожнага з помні-
каў Рэвалюцыі, уважванне
эстэтычных вартасцей яго,
абавязкова ж народзіцца но-
вая ідэя, прапановы, цікавыя
справы.

Трэба звычайную, штодзён-
ную памяць ветэранаў узні-
маць да ўзроўню гістарычнай
памяці народа, агульнанарод-
най памяці, бо мы не проста
наступнікі, а і прадаўжальнікі
рэвалюцыйных традыцый, ідэй
і справы Кастрычніка.

Кузьма ЧОРНЫ. Трэцяе пакаленне. Люба Лук'янская. На эстонскай мове. Талін, «Эсці рамат», 1986.

У творчым даробку эстонскага перакладчыка Олева Йыгі пераклады твораў Якуба Коласа, Івана Мележа, Янкі Брыля. Два разы выходзіла ў Эстоніі перакладзеная ім аповесць Васіля Бышава «Трэцяя ракетка»; надрукаваны таксама (у адной кнізе) аповесці «Яго батальён» і «Пайсці і не вярнуцца». У канцы ж мінулага года тыражом 18 тысяч экзэмпляраў у перакладзе О. Йыгі выйшла кніга Кузьмы Чорнага з раманам «Трэцяе пакаленне», аповесцю «Люба Лук'янская» і невялікім пасляслоўем перакладчыка, у якім апавядаецца пра жыццёвы і творчы шлях класіка беларускай літаратуры.

СТАІМ НА ВАРЦЕ. Зборнік нарысаў. На рускай мове. Складальнік А. Бірук. Мінск, «Беларусь», 1986.

Мірным будням войнаў Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай арганізацыі прысвячаецца гэты зборнік нарысаў, сярод аўтараў многія пісьменнікі і скарынікі, ваенныя журналісты В. Зданюк, А. Косаў, А. Капілаў і іншыя, хто добра ведае жыццё сучаснай арміі, неаднаразова быў на палігонах і стрэльбішчах, сустрэўся з тымі, хто ахоўвае спакоей мірнага неба.

Героі кнігі малодшыя афіцэры і радавыя, сяржанты і старшыні. Усіх іх аднае высокае ўсведамленне свайго грамадзянскага і воінскага абавязку. Аўтары імгненна расказаць пра іх так, каб можна было уважліва адчуць значнасць паўсядзённых спраў тых, каму даверана стаяць на варце ружоў Айчыны.

На гэты ў прадмове «Слова да чытача» звяртае ўвагу генерал-маёр авіяцыі, намеснік начальніка Палітычнага ўпраўлення ЧБВА пісьменнік А. Сулянаў: «Чытач можа ў думках уявіць і двух сыноў Героя Савецкага Саюза Ф. А. Рудскага, афіцэраў сучаснай арміі, камандзіраў новага пакалення — дапытлівых, шукаючых, бяздоўных, і ваеннага лётчыка 1-га класа маёра Валерыя Аўдоніна, які вылецеў на перахват «праціўніка» на звышгукавым знішчальніку, і старшага лейтэнанта Валерыя Сідых, што з рызыкай для жыцця аб'яшчоджвае панінутыя фашыстамі бомбы, і стынучы на марозе руні сяржанта Саўлюса Адамайціса, які рамантуе аўтамабіль, — войнаў розных родаў войскаў».

За розныя праблемы даводзіцца брацца людзям, якія хочуць зрабіць карыснае свайму народу. Нялёгка, але надзвычай актуальную выбраву для сябе Яўген Рапановіч. Каля чатырох дзесяцігоддзяў ён займаўся зборам матэрыялаў і складаннем слоўнікаў назваў населеных пунктаў Беларусі. Кожнай вобласці прысвечана па адной кнізе. Першая з іх, па Віцебскай вобласці, выйшла ў свет у 1977 годзе, апошняя, па Гомельскай вобласці, — у 1986 годзе.

Геаграфічныя назвы, ці тапонімы, з'яўляюцца неацэнным духоўным скарбам кожнага народа. І разумна ставіцца да гэтага скарбу той народ, які менш за ўсё звяртае ўвагу на тое, як вымаўляецца той ці іншы тапонім з улікам густаў і патрабаванняў цяперашняга часу, а імкнецца захаваць яго як спараджэнне канкрэтных гістарычных, лінгвістычных, геаграфічных і этнаграфічных фактараў. Выхад у свет шасці кніг Я. Рапановіча пра назвы населеных пунктаў (у навуко-

ных выпадках і сам Я. Рапановіч не вызваліўся ад яе ўздзеяння. У кнізе «Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці» добра вядомы на Беларусі горад Стоўбцы падаецца па-беларуску як Стаўбы. Маё дзяцінства прайшло ў суседнім раёне, але ніколі не даводзілася чуць ад жыхароў ні свайго, ні Стаўбцоўскага раёнаў, каб хтосьці сказаў: «Паехаў у Стаўбы». Калі ў першыя гады пасля вайны мне ў Мінску давялося пачуць ад гараджан «Стаўбы», дык, прызнаюцца, адразу нават не разумеў, пра які населены пункт ідзе гаворка. Думаецца, што няма сэнсу, вымаўляючы ці пішучы геаграфічны тэрмін «Стаўбцы» па-руску, націск пераносіць на яго апошня склад. Беларуская і руская мовы — роднасныя, і ўсталёўванне паміж імі такіх адрозненняў выглядае штучна.

Карыснай варта прызнаць параду Я. Рапановіча строга

здзяйсненні сённяшняга дня. І гэта не толькі мая думка. У многіх рэспубліках, у тым ліку і Расійскай Федэрацыі, выдадзены нарматыўныя акты, у якіх рэкамендуецца населеным пунктам даваць назвы, зыходзячы з геаграфічных, гістарычных, нацыянальных, мясцовых прыродных умоў.

Складаючы слоўнікі айконімаў, Я. Рапановіч падаваў іх на беларускай і рускай мовах, што адпавядае іх цеснаму ўзаемадзеянню на тэрыторыі нашай рэспублікі ў розных сферах яе жыцця, у тым ліку і ў тапаніміцы. Ад гэтага каштоўнасць слоўнікаў толькі ўзрастае. А вось на практыцы даводзіцца сустракацца з фактамі няправільных суадносін ужывання беларускай і рускай моў пры перадачы на пісьме назваў населеных пунктаў. У многіх раёнах Беларусі мясцовыя органы Савецкай улады, каб не абяжарваць сябе, вырашылі на шыльдах, што стаяць пры ўездзе ў вёску ці горад, карыстацца толькі адной мовай — часцей за ўсё ру-

Дзвігацель, Дзевятае Студзень, Зара Новай Жыцці, Зара Свабоды, Знаменка і іншыя. І разумней было б, калі б пры скасаванні такіх назваў у большасці выпадкаў вярнуліся да былых, народных, каб не збядняць гістарычны скарб беларускай тапанімікі. «Мова зямлі, — як вобразна называў геаграфічную тапаніміку дарэвалюцыйны прафесар гісторыі І. П. Філевіч, — гаворыць нам часта больш, чым творы старажытных і сярэднявечных аўтараў». І вельмі шкада, што ў выніку механічнага перайменавання вёсак і гарадоў мы выкінулі шмат з таго, што ўваходзіла залатым фундам у «мову зямлі».

Вартасць слоўнікаў Я. Рапановіча ўзрастае ад таго, што ва ўсіх выпадках дакладна вызначаецца тып населенага пункта. Паказваецца таксама падпарадкаванне гарадоў, гарадскіх і рабочых пасёлкаў (абласное, раённае), адзначаецца, цэнтрам якога Савета з'яўляецца (абласнога, раённага, пасялковага ці сельскага), у якім сельсавеце і раёне населены пункт знаходзіцца, у які калгас ці саўгас уваходзіць. Перайменаваныя вёскі і гарады заўсёды маюць і старую назву, указваецца таксама год замены назвы. Да кожнай кнігі Я. Рапановіч напісаў уводзіны, у якіх даецца характарыстыка геаграфічнага становішча, робіцца экскурс у мінулае вобласці, паказваюцца асноўныя зрухі ў яе сацыяльна-дэмаграфічным развіцці.

Практычную каштоўнасць маюць змешчаныя ў канцы кожнай кнігі звесткі аб назвах раёнаў, пасялковых і сельскіх Саветаў, калгасаў і саўгасаў. Тут чытач знойдзе неабходныя яму даныя аб даце ўтварэння гэтых адміністрацыйных адзінак, гаспадарак, аб плошчы раёна і сельсавета, назве іх цэнтра, адлегласці апошняга да найбліжэйшай чыгуначнай станцыі ці раз'езда, агульную колькасць паселішчаў, калгасаў і саўгасаў у раёне і сельсавеце. А патрэба такіх звестак вельмі часта ўзнікае ў прадстаўнікоў самых розных прафесій. Маюцца ў кнігах і алфавітныя паказальнікі населеных пунктаў, з якіх можна даведацца, колькі разоў той ці іншы айконім сустракаецца на тэрыторыі вобласці і на якой старонцы кнігі трэба шукаць звесткі пра яго.

Выхад у свет шостага па ліку кнігі Я. Рапановіча дае права гаварыць, што нарэшце і ў нас ёсць поўны дэвіднік айконімаў на беларускай мове. Да гэтага мы маглі азнаёміцца з імі толькі на польскай ці рускай мовах. На маю думку, працу Я. Рапановіча варта разглядаць як базу для далейшых пошукаў і прыняцця канкрэтных захадаў да больш строгай нарматыўнасці ў напісанні і афіцыйным ужытку беларускіх айконімаў. Тут у нас даволі шырокае поле дзейнасці. Ніводная рэспубліка не займалася з такой інтэнсіўнасцю падчысткай, прыхарошваннем назваў, як Беларусь. Мовазнаўцы і гісторыкі сумесна з прадстаўнікамі мясцовай улады і самімі жыхарамі павінны старанна разабрацца, што каштоўнага згублена з нашай духоўнай культуры ад масавага і вельмі часта беспадстаўнага перайменавання беларускіх вёсак і гарадоў, з тым каб вярнуць яго. Гэта не будзе крокам назад. Людзям уласціва рабіць памылкі і выпраўляць іх. «Дарабляць, перарабляць, пачынаць з пачатку, — пісаў У. І. Ленін, — прыдзецца нам яшчэ не раз. Кожная ступень, што нам удалася ўперад, уверх у справе развіцця прадукцыйных сіл і культуры, павінна суправаджацца даробітвам і пераробліваннем нашай савецкай сістэмы... Пераробак прадстаіць многа, і «прыходзіць у зам'яшанне» ад гэтага было б верхам недарэчнасці (калі не горш, чым недарэчнасці)».

Леанід ЛЫЧ

Л ю с т э р к а р о д н а г а к р а ю

вай тэрміналогіі — айконімы) Беларусі — гэта значны духоўны набытак нашай айчынай культуры.

Перш чым паставіць апошняе кропку ў шостае кнізе, аўтару давялося сабраць і апрацаваць больш за 30 тысяч айконімаў! Кожны з іх вымушаў даследчыка звяртацца да самых розных крыніц, з тым каб высветліць яго паходжанне, без чаго было б цяжка, а то і зусім немагчыма пазнаць націск, аднесці да пэўнага граматычнага роду, пракланяць у родным і месным склонах, правільна напісаць і вымавіць на беларускай і рускай мовах. Думаецца, што тут Я. Рапановіч знайшоў адзіна правільнае рашэнне: карыстацца тым, як вымаўляе і піша тую ці іншую назву само мясцовае насельніцтва, якая падаецца на картах, у даведніках, зборніках законаў і ў іншых пісьмовых крыніцах. Прычым ва ўсіх выпадках перавага аддаецца першаму фактару, бо, як слухна заўважае Я. Рапановіч, сапраўднай афіцыйнай формай айконіма, як і ўсякага іншага тапоніма, неабходна лічыць тую, якой карыстаецца сам народ. На жаль, гэтага правіла мы самі не заўсёды і не ўсюды прытрымліваліся, і ў выніку з лёгкай рукі канцылярыстаў на нашай карце з'явілася шмат назваў, якія істотна адрозніваюцца ад іх мясцовага вымаўлення. Калі б ад гэтага была нейкая карысць для навукі і культуры, дык, можа, варта было б ухіліцца ад народных традыцый. Але такога пацвярджэння мы не маем, і думаецца, што яго нельга адшукваць. Наадварот, усе адступленні ад мясцовага вымаўлення айконімаў наносзяць толькі шкоду. Вельмі добра, што аўтар шмат у якіх выпадках пастараўся звярнуць увагу чытача і афіцыйных колеў на беспадстаўнасць і надалей дапускаць такую неадпаведнасць паміж народнай назвай і яе перадачай у рознага роду дакументах, на картах і г. д.

А што такая практыка ў нас далёка зайшла і зрабіла моцны ўплыў, можна меркаваць нават і па тым, што ў пасоб-

пазбягаць перакладу айконімаў з адной мовы на другую, што вельмі часта дапускаецца ў нашых справаводствах і друку: па-беларуску пішучы «Чырвоны Кастрычнік», а па-руску «Красный Октябрь», ці «Усходняя» і «Восточная». Не абходзіцца тут і без кур'ёзаў. Адзін з іх можна сустрэць у Уздзенскім раёне. Тут непадалёку ад раённага цэнтра ёсць калгас «Новае жыццё». Камусьці захачалася гэту назву даць па-руску, і яна загучала як «Новое житье». Велізарны дарожны знак з непісьменнай назвай стаіць ля самай аўтамагістралі, на якой з Мінска і Узды снуюць штодзённа дзясяткі аўтобусаў, грузавых і легкавых машын. Едуць жа ў іх і кіраўнікі раёна, і настаўнікі мясцовых школ, але нікога не хвалюе гэты факт непісьменнасці і непавагі да роднай мовы.

Прытрымліваючыся прынятай перакладаць назвы з адной мовы на другую, Я. Рапановіч, аднак, робіць з гэтага правіла выключэнне, калі справа датычыць айконімаў са словам «першы», і лічыць правільным населены пункт Беларусі пад назвай «Першамайск» пісаць па-руску «Первомайск». Тут можна з аўтарам трохі і заспрачацца. Ці ж не паўней захаваўся б нацыянальны каларыт беларускай тапанімікі, калі б і па-руску гэты айконім мы пісалі так, як ён вымаўляецца па-беларуску? І нават той, хто ўпершыню сустрэўся б з такой назвай, без усялякага вагання аднёс бы яго да беларускай зямлі. Можна прывесці шмат прыкладаў, калі падобныя па сэнсу айконімы нават з цюркамоўнай тапанімікі СССР не перакладаюцца на рускую мову, і ад гэтага яны не перастаюць быць чымсьці блізімі і дарагімі для рускага народа.

Словам, ва ўсіх выпадках, незалежна ад таго, як перакладаецца назва з беларускай мовы на рускую, перавагу трэба аддаваць нацыянальнай тапаніміцы, самабытным беларускім айконімам з тым, каб пры іх дапамозе найлепш уласобіць у слоўніковым партнёра краю яго гісторыю і культуру, вялікія

скай. Дзіву даецца, чаму гэта не краіна мясцовыя ўлады. Ёсць жа раённыя добраахвотныя таварыствы аховы помнікаў гісторыі і культуры. Каму, як не ім, сачыць, у якім стане знаходзіцца наша народная тапаніміка. Не ахоўваць яе значыць не дбаць і пра культурную спадчыну народа, не выхоўваць у людзей павагі да свайго краю. Наша рэспубліка — суверэнная, яна ўваходзіць у склад шматнацыянальнай дзяржавы, дзе руская мова выконвае функцыі міжнацыянальных зносін людзей, часта наведваецца замежнымі дэлегацыямі, значыцца і тапаніміка павінна быць прадстаўленай беларускай і рускай, а там, дзе гэта патрэбна, яшчэ і англійскай, нямецкай мовамі.

Як старанні даследчык назваў беларускіх вёсак і гарадоў, Я. Рапановіч не абмежаваўся толькі тымі айконімамі, якія жывуць, служаць народу ў нашы дні. З поля яго зроку не выпалі назвы, што зніклі з ужытку ў выніку вынішчэння населеных пунктаў у гады Вялікай Айчыннай вайны, з прычыны далучэння вёсак да гарадоў ці гарадскіх пасёлкаў, ссялення хутароў, аб'яднання дробных паселішчаў у буйныя.

Да зазначаных прычын можна дадаць і яшчэ адну, прычым самую масавую. Гэта калі знікаюць назвы вёсак і гарадоў нібыта па жаданні самога народа (у што вельмі цяжка паверыць, ведаючы непяхісную павагу простага люду да сваіх традыцый). У першых сваіх кнігах Я. Рапановіч не выказаў сваю пазіцыю па гэтым пытанні, а толькі побач з новай назвай прыводзіў і старую. А хацелася б ад такога буйнога спецыяліста даведацца, дзе назвы населеных пунктаў зменены беспадстаўна, каб, доўга не бавячы час, вярнуцца да былых народных назваў. Тут пашчасіла толькі жыхарам Гомельшчыны, якія з кнігі па іх вобласці маюць больш-менш поўныя звесткі аб дапушчаных хібах у час эпідэміі перайменавання населеных пунктаў. Да ліку няўдала прыдуманых новых айконімаў аўтар справядліва адносіць: Адчаяны, Баец, Барба, Бязбожнік, Герой,

...«Потым літаратуры пагаснуць, толькі тры ці чатыры застаюцца гарэць — прывідліва і трывожна, а ты ўсё будзеш стаяць ля акна, настронена і чуіна прыслухоўвацца да сябе і нечага чакаць». Настрой, мелодыка радка і сказ «Ты зразумееш, што трэба ехаць» нагадваюць нешта чытанае ў кагосыці раней. У наступным эпізодзе адчуванне сустрэчы з даўно знаёмым большае. «Назаўтра ты цэлы дзень, да вяртання самалёта, будзеш унікаць размоў...» Успамінаеш, што там, у даўно чытаным апавяданні, быў, здаецца, дождж, былі размовы работнікаў невялічкага аэрапорта, успамінаеш, што там нехта дэкламаваў Ясеніна... Тут Ясеніна не чытаюць. Але настрой, мелодыка так і прымушаюць цябе ўзяць з паліцы том прозы Міхася Стральцова. Герой гэтага пісьменніка ехаў у вёску, туды, дзе на ягоную думку, зацікава, спакой, і не знайшоў ані зацікава, ані спакою. Герой жа Уладзіміра Арлова едзе ў той горад, дзе быў студэнтам, каб прайсціся па калідоры, у якім «будуць глыбакадумна моршчыць крутыя гіпсавыя лбы старажытныя філосафы». Калідор, заўважым, пазнаецца: гэта калідор гістарычнага факультэта БДУ. У горадзе свайго юнацтва герой У. Арлова ўсвядоміць, што няма вяртання да былога, што ідэя застаецца толькі ва ўспамінах. Ці не тое ж усвядоміў і герой М. Стральцова?

Навідавоку літаратурны ўплыў, навідавоку — хоць твор і на іншым матэрыяле — перайманне. Навідавоку і налет літаратуршчыны: «Па сцэжы будучы ісці двое. Ён скопіць абярэмак змецанага лісця, шугане яго ўгору, і яна шчасліва засмяецца пад жоўтым шапакім дажджом». Прыгожа, ці не праўда? Аднак дзеля больш эфектыўнага прыгожства трэба было б падбаць пра гукі: «шугане яго ўгору» дае нам га-го-го — не вельмі мілагучнае спалучэнне. А потым ідзе фраза, якая быццам жыўцом перанесена з нейкага твора Янкі Брыля: «І ты добра і чыста падумаеш пра іх».

Літаратурныя матывы відэавочныя не толькі ў апавяданні «Вечар, ноч і раніца», якое тут багата цытавалася. Яны — і ў апавяданні «Віта». Міжволі пазнаеш літаратурную папярэдніцу Віты паненку Надзею Яноўскую з «Дзікага пал'явання караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча, бо геранія У. Арлова гэтка ж экзальтаваная і знерваная. Праўда, Яноўская была ці не фаталістка: немінучае, на яе думку, яна сустракала без істэркі. Выпрабаваны літаратурны ход — ліст у мінулае — бацьчыца ў завязцы апавядання «Добры дзень, мая Шыпшына!». Дый тое, што герой у аўтобусе «па старой звычцы на ўсякі выпадак прабіў лішні квіток», чыста літаратурны ход: каб не гэты квіток, дык не было б знаёмства з Шыпшынаю. Такі даўно знаёмы ў літаратуры прыём крытыкі называюць надуманасцю. І тое, што герой штогод прыязджае да літоўскага хутара, дзе яму было добра з Шыпшынаю, — таксама не новае ў літаратуры. Галоўны ж недахоп гэтага твора ў тым, што

ён сюжэтна незавершаны (сюжэт ёсць не што іншае, як развіццё мастацкае думкі). Аўтар хацеў нешта сказаць пра гісторыю беларускага і літоўскага народаў, пра каханне, аб Радзіме, але думка пра тое, што дзеля Радзімы «варта ахвяраваць усім», не даведзена ўсім ладам твора і таму гучыць дэкларатыўна. Разумеючы гэта, аўтар вымушаны быў перавесці гаворку «ў інтымную плоскасць» і завяршыць твор даўно банальным штогадовым прыездам даўно банальнага «цябатага хлопца» (а «хлопцу» два-

тая жанчына яшчэ дзіця, дык герой выглядае недаравальна інфантальным для сваіх трыццаці гадоў. Апавяданне «Трое над Атлантайдай» не разглядаць і ў цеснай лучнасці з «Вітай», з «Добры дзень, мая Шыпшына!», з апавесцю «І вярталіся мы...» Чаму? Наследуючы Уладзіміру Караткевічу, аўтар спрабуе стварыць рамантычныя жаночыя вобразы, але ні новае Міхаліны, ні Галены, ні Надзеі Яноўскае мы не бачым — бачым слабыя цені гэтых вобразаў.

ліцу, у кампанію гэтых жа непрыкаяных, ён узгадаваў у сабе нелюбоў, варожасць да тых, хто жыве інакш: «як быццам у іх нешта такое ёсць, што ў мяне адабраць». Гэтая нелюбоў, чорная зайздрасць робяць Васюку саўдзельнікам злачынства. Даламо: чорная зайздрасць і няўменне — ці нежаданне? — процістаяць абставінам.

Добра выпісаны вобраз Бясперстых, чалавека, які спачатку руйнуваў, а цяпер аберагае помнікі гісторыі і культуры, чалавека, які на кожны выпадак

рэзліваецца, бадай, з самага пачатку, характары ў гэтых творах цікавыя, сітуацыі ж дэвалююць ім вывішча ў найбольш істотных рысах. У гэтых творах мы бачым рэальныя праблемы рэальнага жыцця, з гэтых апавяданняў нашы наступнікі змогуць атрымаць якую-кольвечы інфармацыю пра наш час. Чытаючы пра злыбды бабкі Паўліны, чый певень замінае насельнікам новага дзевіціпавярховага спавы, пра бабку Грыпінку, якая да смерці спадзявалася на вяртанне сваіх палеглых сыноў, пра адзіноту маці загінуўшага ў мірны час сына, сучаснік мусіць задумацца пра значэнне такіх каштоўнасцей, як спагада, добрабытлівасць. Цікавае апавяданне і «Новы год». Характар галоўнага героя паўстае перад намі ў супярэчлівасці (згадаем гегелеўскае: дзе няма супярэчнасці, там няма ісціны). Сярод зімы памёр сваяк, і Стась едзе на пахаванне. Вяццялецца, што нябожчыка трэба весці хаваці за дзвесце кіламетраў. Значыць, «уб'еш» тры дні, значыць, замест планаванае камандзіроўкі ў сталіцу вымаляўшаца перспектыва «засесці з нябожчыкам у сумётах». «З падачы» цёткі Ванды Стась выдумляе хваробу сваёй дачкі і спрабуе ўцячы ў горад. Сумленне точыць яго, і ён вырашыў вярнуцца да сваякоў. Ды... «Стась глянуў на гадзіннік і з дзіўнаю палёгкай зразумеў, што безнадзейна позніцца...» Слыла сумлення і абавязку і Хартыда чэрствасці, згаізму? Лягчы было б, калі б можна было прайсці паміж імі без усякіх там узрушэнняў і згрызт... Апавяданне цікавае і тым, што ў дыялогу, апісаных паўстае не вымушана-рамантызаванае жыццё, жыццё быжгутэрыі.

Фантастычныя апавяданні «Ліфт» і «Зялёная Чара» нібы працягваюць папярэднія, бо гаворка ў іх пра маральнасць, пра немінучасць адплаты за нашу маладушнасць ці то эгаізм, незалежна ад таго, у дачыненні да чаго яны выяўляюцца — да чалавека ці да прыроды.

Ідучы ад літаратурных узораў, У. Арлоў, як гэта відаць з першай кнігі, паступова адольвае парог школы, ідзе да жыцця, да агульназначных праблем, пазабываюцца ад кепскае прывычкі «гаворыць красава», проза ягоная мужнее, становіцца самавітай. І зусім лагічна было б, калі б гэты шлях знайшоў адлюстраванне ў кампазіцыі кнігі.

Мусіць, недарма з «Клёна», з «Місіі папскага нунцыя» пачалася сталая цікавасць чытачоў, крытыкі, старэйшых пісьменнікаў да творчасці У. Арлова. «Маўклівы маналог», «Пяць мужчын у леснічойцы», запозненая надрукаваная аповесць «І вярталіся мы...», які і самыя свежыя апавяданні «Певень» і «Пакуль не згасла свечка», умацавалі думку пра тое, што У. Арлоў ідзе ў літаратуру з сур'езным намерам сказаць сваё слова пра лёс народа, ягоны гістарычны шлях. Ды, на жаль, усе гэтыя творы, апрача «Клёна» і «Маўклівага маналoga», застаюцца па-за кнігай.

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

У кнізе і па-за кнігай

У. Арлоў. Добры дзень, мая Шыпшына. Апавяданні, аповесць. «Першая кніга праяіка». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

цаць пяць, калі не болей) да таго месца, дзе яму было добра.

У апавяданні «Трое над Атлантайдай», упершыню надрукаваным у часопісе «Беларусь», таксама быў не даведзены матэрыял і духам твора сказ аб Радзіме. Быў, бо, на ішчасце, ці не пад уплывам рэдактара зборніка Міхася Стральцова сказ «У тую ноч яму снілася Радзіма» цяпер гучыць інакш: «У тую ноч яму снілася маці». Нельга, аднак, сказаць, што і гэты сказ лагічна вынікае з усяго ладу апавядання.

Твор гэты можна было б залічыць у шэраг так званых курортных. Перажываючы творчы і, як кажуць, асабістыя няўдачы, Кастусь едзе на поўдзень, спрабуе «заліць» сваё гора і ў бары сустракае «дзеўчане» — непаўналетнюю жанчыну, якую бацькі выгналі з хаты. «Яна пацягнула яго за руку». Вядома ж, Кастусь задаў зусім звычайнае ў такіх выпадках пытанне: «Ну і куды пойдзем?» «Не ведаю», — адказала яна. Каб не збіцца на банальшчыну, аўтар кідаецца ў другую банальшчыну. Шпацыруючы, Кастусь і Галіна выйшлі на пляж. «...і ў гэтым, як не раз потым падумалася Кастусю, была нейкая наканаванасць». «Дзяўчачы» заманулася сярод ночы пакатацца на лодцы. І вось яны на моры. Лодка, як і належыць у рамантычных творах, усчаўся вецер, а Галка да таго ж не ўмее плаваць. А яшчэ Кастусь даведваецца, што яна цяжарная, што хоча сына, што была з экскурсіяй на Беларусь... А дзе ж наканаванасць? — пытаецца, дачытаючы апавяданне. Думалася, што будзе нейкая сімволіка, калі не прыпавесць. Аж не, нічога такога. Проста вымучаная рамантызацыя, а тры апошнія абзацы з думкай пра зямлю, патрэбную, як сонца, хлеб і мова, пра тое, што чалавек можа не раз памерці і нарадзіцца, і з павядамленнем пра сон як бы прылеплены да твора. Калі пра геранію можна сказаць, што гэ-

Пра аповесць «І вярталіся мы...» наша крытыка пісала ўжо не раз. Першае пытанне, якое напрошваецца: ці аповесць гэта? Жанр аповесці патрабуе паказу характару ў развіцці. У творы шмат месца адведзена вобразу Яніны. Але паказваецца не развіццё характару, а розныя этапы, моманты біяграфіі: сціплая дзяўчына; падманутая каханка, якая «пайшла па руках» і навучылася «расколваць» даверлівых хлопцаў і самаўпэўненых мужчын; поўная смутку аб Рамане цалкам стаючай жанчына. Есць ідэя, задума вобраза, але няма пераканаўчай яго логікі. Калі апусканне Яніны паказана больш-менш пераканальна, дык у яе ўзвышэнне паверыць цяжкавата. Кажуць, што абставіны, асяроддзе робяць чалавека. Дык, мусіць, і трэба было як мага шырэй і — што яшчэ больш важна — глыбей паказаць гэтыя абставіны і асяроддзе. Сцвярджаецца, прыкладам, што «ўваскрасенню» Яніны спрыяў Раман Галубовіч. Але ж самога Рамана ў творы амаль не відаць. Ён — як легенда, як прывід. Выпісаны гэты вобраз больш рэльефна, усебакова трэба было б і дзеля таго, каб больш рэльефна глядзеліся і Васіль Максімавіч, і Бясперстых. Задуманы прыём — даць вобраз праз успаміны і ўспрыманне іншых дзейных асоб — сам па сабе прырочаны ён рэалізаваны недастакова эфектыўна, бо Раман паўстае толькі як носьбіт пэўнай ідэі, як рупар аўтаравых думак, але не як цэласная натура ва ўсім багаціі грамадскіх дачыненняў.

Аповесць цікавая, аднак, пастаноўкай актуальных пытанняў, спробаю аўтара стварыць мастацкія тыпы. У гэтым дачыненні, мне думецца, найбольш выйграе вобраз Васікі Казла, бо ён больш пачуццёвы, бо на яго працуюць і мова, і паказаны абставіны, у якіх фарміраваўся хлопец. Пазбаўлены бацькоўскае ласкі і рукі, кінуты роднаю маці і яе каханкам на ву-

знойдзе ў сваім нататніку адпаведную цытату, напрыклад, такую: «Культура народа вызначаецца тым, як ён ставіцца да свайго мінулага». Бясперстых умею прыстасавана да розных абставін, бо «калі што зносіць, а калі што адбудуваць — вырашаць без нас», бо «наша задача — адчуваць патрабаванні часу і апэратыўна перабудоўвацца». Чалавек-флюгер вельмі жывучы. Пра гэта сведчыць і найноўшы час, час перацэнкі каштоўнасцей і пільнага ўглядавання ў мінулае.

Цікавай зайўкай на мастацкі характар з'яўляецца і вобраз пісьменніка Васіля Максімавіча, які з парнаскіх вышынь спускаецца на зямлю, каб барацьбіць цэркаўку, ля якое выштукоўваюць свінарнік, каб барацьбіць ад не вельмі разумных адміністратараў тых «дзівакоў», якія не хочуць забываць народныя звычкі, песні. Праз вобраз Васіля Максімавіча У. Арлоў хоча па-свойму сцвердзіць думку, што добры пісьменнік — абавязкова дзейны грамадзянін, ведае жыццё, не адрываецца ад яго. Што ж, думка хоць і не новая, але кожны раз слушная.

Аповесць «І вярталіся мы...» сведчыць, што У. Арлоў стала цеснавата за вучнёўскай партыі, што яму ўжо недастакова глядзецца на свет праз вокны літаратурнай школьні. Не толькі аповесць сведчыць пра гэта: побач з «Водсветам валошак», «Вітай», «Вечарам, ноччу і раніцай», побач з «Добры дзень, мая Шыпшына!» у кнізе надрукаваны творы, у якіх аўтар ідзе не ад літаратурных узораў, а ад жыцця, у якіх жыццёвая школа адчуваецца больш. Пакідаючы ўбаку сентыментальны абразок «Верабейчык», хацелася б звярнуць увагу на апавяданні «Певень», «Сыны бабкі Грыпінкі», «Халодны вецер», «Новы год». Тут — пачатак арыгінальнага мыслення, арыгінальнае вобразатворчасці. Хоць сітуацыя ў апавяданнях «Певень», «Сыны бабкі Грыпінкі» і «Халодны вецер» вынікае не з логікі развіцця характараў, бо характары тут гатовыя, сталыя, хоць сітуацыя тут ак-

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

У ПАМ'ЯЦІ ЎКРАЇНСКАГА НАРОДА

Літаратурная грамадскасць Украіны адзначае сёлета дзесцігоддзе з дня выхаду ў свет «Шевченкіўскага слоўніка», выданне якога было здзейснена Інстытутам літара-

туры імя Т. Р. Шаўчэнкі АН УССР і галоўнаю рэдакцыяй УСЭ.

Двухтомнік змяшчае розныя матэрыялы пра жыццё і творчасць Т. Р. Шаўчэнкі, пра тых,

хто яму прысвяціў свае творы, хто папулярываваў яго творчую спадчыну.

Шаўчэнкізнаўства налічвае больш за 14000 розных матэрыялаў. Суды ўвайшлі і тыя творы, якія прысвяціў украінскаму паэту Янка Купала, вялікі сябра украінскага народа.

У другім томе «Слоўніка...» Янку Купалу прысвечаны артыкул, змешчаны яго фотаздымак.

Янка Купала быў першым перакладчыкам твораў кабзара

на беларускую мову. Ён прысвяціў Т. Шаўчэнку свае вершы «Пам'яці Шаўчэнкі» і «Пам'яці Тараса Шаўчэнкі», паэму «Тарасова доля», а таксама некалькі артыкулаў.

На Украіне няма такога чалавека, які б не ведаў твораў Янкі Купалы, гісторыі яго любові да братняга ўкраінскага народа і, у прыватнасці, да творчасці Т. Шаўчэнкі. Нам, украінцам, дарагія словы, якія сказаў Ю. Пшыркоў у артыкуле «Беларуская літаратура і

Т. Р. Шаўчэнка: «Многа хто з беларусаў знаёміўся з творчасцю ўкраінскага паэта з вуснаў народа, а потым ужо з кнігі. Таксама пазнаёміўся з вершамі Шаўчэнкі і Янка Купала, які яшчэ ў дзяцінстве запамінуў песню «Ад сяла да сяла», не ведаючы, хто яе аўтар».

Янка Купала назаўсёды застаецца ў памяці ўкраінскага народа, які сягоння ведае і папулярывае яго творчасць.

Паўло ДУБІНКА.

г. Жданаў.

Марку СМАГАРОВІЧУ-60

Паэту Марку Смагаровічу спаўняецца 60 год. Праўленне СП БССР накіравала яму прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Марк Станіслававіч!

Мы, Вашы калегі і таварышы па працы, шлём Вам гарачае вітанне ў дзень Вашага 60-годдзя!

Яшчэ падлеткам Вы пайшлі ў партызанскі атрад і прымалі актыўны ўдзел у барацьбе з ворагам. У 1944 годзе былі цяжка паранены, доўга ляжалі ў шпіталі.

Марк СМАГАРОВІЧ

Планета ўсім людзям

патрэбна

Мне прагуляцца зачэстую
Ахвота проста аднаму...
Люблю я восень залатую.
Люблю і лета і зіму.

І тут прызнацца немагчыма,
Што ўсё ж вясну люблю ўдвай:
Тады ўся ў квецені Радзіма —
Твая Радзіма і мая.

Раздзьмуць пажар вайны

Імкнецца вораг — твой і мой,
Планета ўсім людзям патрэбна
Не абгарэлай, а жывой!

Дождж

Поле і лес і палянка
Прасяць вады хоць глыток.
Рогам ласіным маланка
Хмару бадае пад бок.

Вечары, сустрэчы

Вечар памяці Навума Перкіна (з нагоды 75-годдзя з дня нараджэння) — беларускага літаратурнага, даследчына інтэрнацыянальных сувязей літаратуры, адбыўся ў доме літаратара.

М. Мушыньскі (ён вёў вечар), У. Гніламідаў, М. Грынчык, В. Каваленка, А. Лысенка, М. Тычына адзначылі плённасць пошукаў даследчыка.

У канцы саракавых гадоў у друку з'явіліся Вашы першыя творы. Убачанае і перакрытае Вамі робіць Вашы вершы — невялікія па форме, але багатыя па зместу — праўдзівымі і пераканаўчымі.

Ваш першы паэтычны зборнік «Мой таварыш» выйшаў у 1955 годзе. Ён не прайшоў міма ўвагі крытыкі і быў прыхільна сустрэты чытачамі. Другі зборнік называўся «На крылах песні». Потым выйшлі кніжкі паэзіі «Маё выступленне», «Крокі», «Пачастунак», «Разводдзе», «Сплаў», «Жорны віру», «Бляск крышталю». Адначасова Вы працавалі ў жанры дзіцячай паэзіі, выдалі кніжкі «Каля настра» і «Жураўліна труба».

З Вашымі сатырычнымі вершамі чытач меў магчымасць пазнаёміцца па календзійным зборніку «З майго пунту гледжання», адным з аўтараў якога Вы з'яўляецеся. У якім бы жанры Вы ні выступалі, Вашы паэтычныя творы вызначаюцца лаканічнасцю, прастатой формы.

Шчыра, ад усяго сэрца віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Марк Станіслававіч, здароўя, жыццядараснага наступу і новых твораў!

Супацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да віншавання.

Гром пракаціўся сярдзіта:

— Засухі не длушчу!..
З хмарай пшаніца і жыта
Ніткамі шмыты дажджу.

Дождж нападў лес, аблогу,
Поле, што смягла ў цішы,
І хлебароба трывогу
Змыў з неспакойнай душы.

Мая песня

З песняй з незапам'ятнага часу
Я не разлучаюся нідзе.
Дзякую нястомнаму Пегасу,
Што не пакідае і ў бядзе!

Пройдзена суровая дарога.
Адгримела лютая вайна.
І калі гучала песня строга,
Дык была ў тым не мая віна.

Я яе пранёс па маладосці.
І далей нясу яе ў прасцяг.
А калі кашчавая падкосіць,
Песня застаецца — як працяг.

Проза і крытыка: УРОКІ ПРАЎДЫ

Што запомнілася з мінулагодняе прозы, чым яна ўразіла, чым засмуціла? Якое адлюстраванне мелі жыццёвыя і літаратурныя з'явы ў крытыцы? На гэтыя і шэраг іншых пытанняў паспрабавалі адказаць удзельнікі нядаўняга супольнага пасяджэння секцыі крытыкі і прозы Саюза пісьменнікаў БССР.

З аглядам мінулагодняй прозы, а таксама крытычных публікацый, у якіх разглядаюцца творы прозы, выступіў Уладзімір Конан. У дыскусіі прынялі ўдзел Павел Дзюбайла, Уладзіслаў Рубанаў, Міхась Мушыньскі, Волга Іпатава, Валянціна Коўтун, Ала Сямёнава, Таіса Грамадчанка, Васіль Івашын, Анатоль Сідарэвіч, Вячаслаў Адамчык.

Адбылася цікавая, палемічная гаворка. Дакладчык у асноўным гаварыў пра апублікаваныя летась раманы Віктара Казько, Аляксея Карпюка, Георгія Марчука, а найперш пра аповесць Васіля Быкава «Кар'ер», ён зазначыў, што на-

ша навілістыка перажывае цяпер крызіс.

У сваім выступленні П. Дзюбайла палічыў неабходным завастрыць увагу на недахопах раманаў Аляксея Карпюка, Віктара Казько, Васіля Гігевіча, аповесцей Міколы Ваданосава, Міколы Гіля, Таісы Бондар, Уладзіслава Рубанава.

Т. Грамадчанка паставіла пытанне: ці сталі леташнія раманы з'явамі ў літаратурным і грамадскім жыцці? На яе думку, не сталі. Можна, сказала крытык, паставіць пытанне і гэтак: наколькі адпавядаюць жанру рамана новыя творы В. Гігевіча, А. Карпюка і Г. Марчука? Як на асноўную загану нашай раманыстыкі Т. Грамадчанка ўказала на шматслоўнасць.

В. Іпатава палемізавала з П. Дзюбайлам. Яна, у прыватнасці, аспрэчвала ацэнку, якую крытык даў творам В. Казько і Т. Бондар. В. Іпатава згадзілася з У. Конанам, што ў нашай прозе шмат шэрых твораў. У гэтай плыні, заўважыла

яна, патанаюць таленавітыя рэчы.

У чым прычыны шэрасці, нізкай якасці твораў? — спытала В. Коўтун. Працягваючы гаворку на гэтую тэму, А. Сямёнава і Т. Грамадчанка гаварылі пра цяжкасці, з якімі сутыкаюцца аўтары, калі спрабуюць пераадолець канцэптуальныя і фармальныя — выяўленчыя стэрэатыпы.

«Давайце ўсвядомім, што шэрую літаратуру робяць у рэдакцыях часопісаў», — сказаў А. Сідарэвіч. У сваім выступленні ён крытыкаваў прозу часопіса «Маладосць». На яго думку, у часопісе шмат твораў бесканфліктных, твораў, у якіх пераважае ўсё, пра што літаратура гаварыла раней.

На пасяджэнні таксама адзначалася, што і гадавыя прэміі часопіс прысуджае не лепшым творам прозы.

Пра фельетоннасць асобных праявіў твораў гаварыў В. Адамчык. Ён выказаў сваю трывогу за культуру мовы. Як істотны недахоп В. Адамчык адзначыў тое, што проза — і раманыстыка, і навілістыка — пазбягаюць драматызму ў паказе жыцця і духоўнага свету чалавека.

Вынікі гаворкі падвялі В. Казько і Н. Пашкевіч.

Наш кар.

«Советская литература». Усю паэзію, эсэ, вялікую частку прозы пераклаў К. Шэрман.

Пасляхова выступае К. Шэрман і ў жанры крытыкі мастацкага перакладу, пра што сведчаць яго артыкулы ў «Далглядах», «ЛіМе», «Літаратурнай газетэ», «Дружбе народаў», якія паказваюць глыбокую дасведчанасць іх аўтара ў пытаннях практыкі і тэорыі перакладчыцкай справы.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел Э. Агняцвет, В. Зуёнак, С. Панізнік, В. Рагойша.

Стану беларуска-ўкраінскіх літаратурных узаемаадносін было прысвечана другое пытанне пасяджэння бюро секцыі. В. Рагойша расказаў аб выніках нарады, наладжанай саветамі па мастацкім перакладзе і літаратурных узаемасувязях Саюза пісьменнікаў Украіны, у рабоце якой разам з ім прынялі ўдзел С. Панізнік і Т. Кабржыцкая.

В. Рагойша паведаміў, што на нарадзе было прынята рашэнне актывізаваць беларуска-ўкраінскія літаратурныя сувязі. У сувязі з гэтым бюро вынесла прапанову пра пераўтварэнне секцыі мастацкага перакладу ў секцыю мастацкага перакладу і літаратурных узаемасувязей.

У заключэнне члены бюро секцыі заслухалі інфармацыю С. Шупы пра дзейнасць клуба маладога перакладчыка і прынялі рашэнне аб аказанні дапамогі пачынаючым перакладчыкам.

К. САУРЫЦКІ.

ка ў скарбніцу сусветнай культуры, у справу міру і ўзаемаразумення паміж усімі народамі. Затым ад розных пісьменніцкіх арганізацый краіны пра Каменяра прачула гаварылі С. Міхалкоў, Д. Кукульцінаў, Д. Паўлычка, Г. Татасян, Ю. Мушкетык, А. Баканідзе, Р. Лубкіўскі.

Абодва вечары скончыліся вялікімі святочнымі канцэртамі майстроў мастацтваў Украіны і Масквы, сапраўднай акрасай якіх стала выступленне Гуцульскага ансамбля песні і танца Івана - Франкоўскай абласной філармоніі.

Ва ўшанаванні класікаў украінскай літаратуры актыўны ўдзел прынялі і беларускія пісьменнікі. На вечары І. Франка са словам пра юбіляра выступіў першы сакратар СП БССР Ніл Гілевіч. Пра М. Шашкевіча гаварыў крытык і перакладчык Вячаслаў Рагойша. В. КАЧАНОВІЧ.

ПЕРАКЛАД-СПРАВА ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІСЦКАЯ

У Саюзе пісьменнікаў адбылося пасяджэнне бюро секцыі мастацкага перакладу.

Перад прысутнымі з творчай справаздачай выступіў вядомы пісьменнік перакладчык К. Шэрман, які расказаў пра свае перакладчыцкія здабыткі, падзяліўся планами на будучыню. Затым быў заслуханы даклад навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АН БССР Л. Казыры, прысвечаны разгляду творчай дзейнасці К. Шэрмана.

Дакладчык звярнуў увагу прысутных на шырокі дыяпазон творчых магчымасцей нашага перакладчыка - іспаніста. Маючы шырокую філалагічную культуру і ґрунтоўную лінгвістычную падрыхтоўку, К. Шэрман можа з аднолькавым поспехам перакладаць з іспанскай на беларускую і з рускай і беларускай на іспанскую мовы. Дзякуючы руплівай працы перакладчыка шматлікім іспанамовым чытачам змог пазнаёміцца са шматлікімі беларускімі казкамі, з мастацкімі творами нашых пісьменнікаў. У сваю чаргу беларуская літаратура ўзбагацілася цікавымі перакладамі К. Шэрмана з Гільена, Лоркі, Маркеса, Містраль, Нэруды...

«Сярод тысяч чалавечых прафесій, — адзначалася ў дакладзе, — ірафесія перакладчыка — самая інтэрнацыяналісцкая, бо перакладчыцкая дзейнасць ставіць сваёй мэтай далучэнне да культуры іншых народаў і тым самым спрыяе ўзаемаразуменню і дружбе людзей планеты». Гэтае меркаванне ў поўнай меры адносіцца і да творчасці К. Шэрмана. Ужо васьмі год ён вядзе аддзел паэзіі ў маскоўскім часопісе «Советская литература» на замежных мовах. У іспанскім выпуску гэтага часопіса пачыналі свет шэрманаўскія пераклады твораў Пушкіна, Лермантава, Блока, Маякоўскага, Твардоўскага, Сіманава, Еўтушэнікі, Малдоніса, Турсен-Задэ, Абашыдзе, Думбазе, Нагнібеды, Тычыны... Да гэтага пераліку можна было б яшчэ дадаць дзесяткі і дзесяткі прозвішчаў пісьменнікаў — прадстаўнікоў шматмоўнай, шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Не так даўно выйшаў спецыяльны беларускі выпуск часопіса

руская літаратура ўзбагацілася цікавымі перакладамі К. Шэрмана з Гільена, Лоркі, Маркеса, Містраль, Нэруды... «Сярод тысяч чалавечых прафесій, — адзначалася ў дакладзе, — ірафесія перакладчыка — самая інтэрнацыяналісцкая, бо перакладчыцкая дзейнасць ставіць сваёй мэтай далучэнне да культуры іншых народаў і тым самым спрыяе ўзаемаразуменню і дружбе людзей планеты». Гэтае меркаванне ў поўнай меры адносіцца і да творчасці К. Шэрмана. Ужо васьмі год ён вядзе аддзел паэзіі ў маскоўскім часопісе «Советская литература» на замежных мовах. У іспанскім выпуску гэтага часопіса пачыналі свет шэрманаўскія пераклады твораў Пушкіна, Лермантава, Блока, Маякоўскага, Твардоўскага, Сіманава, Еўтушэнікі, Малдоніса, Турсен-Задэ, Абашыдзе, Думбазе, Нагнібеды, Тычыны... Да гэтага пераліку можна было б яшчэ дадаць дзесяткі і дзесяткі прозвішчаў пісьменнікаў — прадстаўнікоў шматмоўнай, шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Не так даўно выйшаў спецыяльны беларускі выпуск часопіса

У ГОНАР ПЕСНЯРОЎ НАРОДНЫХ

Мінулы літаратурны тыдзень у Маскве можна смела назваць украінскім. Пачаўся ён 17 лютага ўрачыстым вечарам у Цэнтральным Доме літаратараў імя А. Фадзеева, прысвечаным 175-годдзю з дня нараджэння класіка украінскай літаратуры, пісьменніка-дэмакрата Маркіяна Шашкевіча і 150-годдзю літаратурнага альманаха «Русалка Днястрова» — першай украінскай кнігі на захаднеукраінскіх землях, выдадзенай М. Шашкевічам сумесна з І. Вагілевічам і Я. Галавацікім. Старшынстваваў на вечары сакратар СП СССР Сяргей Баруздын, слова пра М. Шашкевіча сказаў вядомы украінскі паэт, сакратар Львоўскага аддзялення СП УССР Раман Лубкіўскі.

Выступіўшыя на вечары С. Вікулаў, І. Драч, Д. Паўлычка, А. Баканідзе, П. Перабінін гаварылі пра неперароднае значэнне прадстаўнікоў слаўтай «Рускай тройцы» ў станаўленні новай украінскай літаратуры, пра розгалас іх творчасці ў славянскім свеце.

А 19 лютага Масква святкавала юбілей Івана Франка. Юбілейны вечар у Калоннай зале Дома Саюзаў стаў заключным акордам ва ўсенародным ушанаванні гэтага тытана духу і слова, 130-годдзе з дня нараджэння якога па рашэнні ЮНЕСКО адзначалася ва ўсім свеце. Вядучы вечара сакратар СП СССР Міхаіл Аляксееў прадставіў слова намесніку Старшын Савета Міністраў УССР М. А. Орлік, якая ахарактарызавала ўклад І. Фран-

Алесь ПІСЬМЯНКОУ

Жыву, пакуль люблю

Вада.
На строце сосны.
У збжыне задумны гай.
Любіць бы вечна гэты край
Журботны.
Родны.
Росны.
Любіць пагодныя нябёсы,
Ад гора горкую зямлю...
Любіць
прызначана мне лёсам —
І я жыву,
пакуль люблю.

Вяртанне

Ён любіў узнёсла мроіць,

Калі ў свет яго нясло.
Мроіў —
вернецца
героём
Ён у роднае сяло.
...Вось стаіць ён на пероне,
І разгублена ў імжы
Грэе зябкія далоні...
Пастарэлы
і чужы.

Мне восьмы год. І я —
падпасак.
Хаджу зялёным мурагом.
Умею звонка ляскаць паскам.
Нашу абед за пастухом.

Жыццё бясмарнае, як свята,
Зіхціць расой світалны луг.
Бяруць даверліва цяляты

Духмяны хлеб з дзіцячых рук.
Трыццаты год мне час
адляскаў.
Грымеў не раз над лёсам гром.
А я усё, нібы ў падпасках,
Нашу абед за пастухом.

«Я ўжо дома, а ты — ў
гасцях»...
І сучашэнне, і пагроза.
Розум
пагаджаецца цяраза,
А цела —
халадок працяў.

Даруй, паце невядомы,
Я напамін твой берагу,
І ўсё ж паверыць
не магу,
Што дом мой там,
што я — не дома.

Некалі ў школьным юнацтве
мы, дамарошчаныя філосафы,
зрабілі чарговае адкрыццё:
у злога гаспадара —
заўсёды злы сабака.
Мы былі задаволены
сваім адкрыццём.
Дружна апраўдвалі сабаку
і вінавацілі гаспадара.
Сёння чамусьці я ўспомніў
той даўні выпадак,
і мне стала шкада іх...
абодвух.

Для вас...

Для Вас
люстэркі першых лужын.
Для Вас
вясёлы ветравей.
Для Вас

ПРОЗА

ПЕРАД сном Арына Аляксееўна звычайна нешта чытала. Пакуль гарэла святло, Галінка варочалася ў сваім ложку. У яе часта балела горла, распухалі залозкі, сохлі губы. Яна ціхенька злезла з пасцелі, сунула ножкі ў сукожныя тапачкі.

— Ты гэта куды?
— Ц-с-с, — прыклала да губ пальчык Галінка. — Калі не спіць бабка Аўдоцця, хачу ёй нешта сказаць, — і патэпала ў бабчыну бако-вачку. Спынілася на парозе.
— Чаго ж табе не спіцца, мая ясачка? — прашаптала бабуля.
— Я ўсё думаю, чаму вы раней да нас не прыходзілі. Дзе былі?
— Да-а-а-лёка была, адсюль не відаць. Там у мяне была свая ўнучка. Анджэлачкай зваць...

— А я?
— І ты мая.
— Мне холадна.
— Лезь пад коўдру. — Галінка толькі гэтага і чакала. Яна стрэсла з ножак тапачкі і хуценька зашылася ў цёплую пасцель, прытулілася і моцна абняла бабку. Аўдоцця адчула, як побач роўненька стукае маленькае сэрца, адчула гарачае дыханне і прыпомніла, як гарнуліся яе дзеткі, як чакалі яе з поля і з фермы. Якія яны былі цёпленыя і ласкавыя. Каб перабіць свае думы, запыталася:
— Кім жа ты будзеш, Галінка? Можна, доктарам, як мама?
— Не-е-е... Касманаўтам. Як Са-віцкая.

— Чаму ж так высока? І на зямлі рабі, усяго не пераробіш.
— Толькі спачатку трэба лётчыцай стаць. Я і цяпер у сне лятаю.
— Гэта ты расцеш, Галачка...

А мне дык некалі мой сыноч Паўлічак казаў, што ў вайну наш са-а-а-мы глаўны над усімі ні дня салдаматам не быў, а ўсімі маршаламі камандаваў, і быта спраўляўся з работаю. Вучыцца будзеш старанна, і ты паляціш. Хоць на зямлі яно лепей, спакойней. Зямелька нам сілу дае, усё ад зямлі. Нельга ад яе адрывацца, — сказала і зноў падумала: «А мае ж разляцеліся і не знойдзеш. Першанькіх Барсюк жыўцом у тую краматоры загнаў, а Паўлічак?.. Не можа быць, каб не азваўся. Можна, даўно шукае яе, а яна адраецца па чужых закутках. І зноў камяк перахаліў горла. Каб ведала, дзе костачкі тых маленечкіх, рачкі папаўзла б зірнуць на тое неба ды на зямельку, што прыняла іх попл.

— Бабка, а бабка! Не маўчы, мне сумна, — зашапталася ў самае вуха Галінка.

— Што ж табе казаць?
— Хоць са-а-менькую маленечкую казку. Толькі не страшную.

— Казкі ўсе добра канчаюцца. Жыццё часам бывае страшнейшае за самую страшную казку. Ну слухай: «Жыў-быў цар, зямлі і мора ўладар. У яго была цароўна, нікому не роўна. Ды за трыста тры вярсты да яе прыйшлі сваты, знатныя, багатыя, статныя чубатыя...», — яна шаптала цішэй і цішэй, бо Галінка замоўкла і роўна дыхала ў самае вуха.

У пакоі Арыны Аляксееўны патухла святло, на кухні правурчаў халадзільнік, мокрая галінка старай ліпы шаргацела па даху. Пад раніцу глуха забарабаніў першы дождж. Аўдоцця ціхенька адзедлася, падаткнула пад Галінку коўдру і выйшла на ганак. Па вадасцёку ў назелянелую кадку зіхоткім струменем лілася вада, зямля закурлыла цёплаю параю, пахла прэлю і нашатырным духам разварушанага гною, клейкімі тапалёвымі пу-

шынкамі і адталай зямлёю. Недзе на далёкай ферме рыкалі каровы — пачулі вясну і пах першых кволых травінак; на суседнім двары гарлаіў певень; за сцялом у нізінах плыў блакітны туман.

З ганка Аўдоцця ўзіралася ў вяснавыя палі і ўспамінала першую пасляваенную вясну, упрэжжаных у плуг баб, калі аралі адна адной соткі. Інакш не выпадала.

Аўдоцця сышла на гразкую вуліцу і выправілася ў бальнічку на дзве палаты: перш перамыць падлогі ў амбулаторыі, дагледзець ляжачых хворых, саскрэбіць з ганка ўчарашнюю гразь. Пакуль прыйдзе дакторна, каб усё аж зіхацела.

Абмінае выбоіны і калюжныны, а ў

тое кіно: ачунаў Паўлічак, радасць вярнулася ў дом. Пасля школы прыбегла на ферму, памагаў чысціць стойлы, цялятак адпайваў, сілас падвозіў — такі быў спрытны ў кожнай рабоце. Спадзявалася Аўдоцця: да зямлі прырасце сыноч, да бацькавай хаты, да матчынай ласкі, вывучыцца на трактарыста ці якога заатэхніка, бо за кожную жываціну душачку быў гатовы аддаць. А там і нявестку ў дом прывядзе, от дзе будзе радасць, як насыплюцца ўнукі. Аўдоцця думала з сынам, нявесткаю і ўнукамі ў сваёй хаце век звекаваць, без свара і згрызот. На радаўніцу хадзілі б на Анікееву магілку з велікоднымі яечкамі, скачкі саджалі б, дзёрнам абкладалі, можа б, помнік з мармуро-

тваражон джгаюць. І грошынкамі не грэбуюць, што на гнаі выраслі.

А прыпрэ няўпраўка, нашых жа вязуць, толькі ў другія калгасы. Учарашніх селавых ужо не гаспадарамі, а шэфамі завуць. І длубаюцца тыя шэфы ў баразне абы да адбою дакальвацца. Пасля іх становіся і ў два разы больш картоплі навыбіраеш: змагаліся ж — хто барздзей.

Так і Паўлічак. Пасля школы з год яшчэ нека да арміі пратрымаўся, а прызвалі — пішы прапала: забыўся дадому сцежку і дзела з канцом. І куды ж іх толькі не заносіць? На бамы, абы не да мамы, на домны, абы не дадому. Паўлічак, праўда, як адслужыў сваё, паслаў на камандзірскай курсы. Ён і змалку быў башка-

Сяргей ГРАХОУСКИ

Дапісана каротная гісторыя доўгага жыцця «А маці не спіць». У цэнтры апавесці — лёс майей равесніцы, палескай жанчыны, на долю якой прыпалі ўсе складанасці нашага тры-вожнага, багатага на падзеі часу. Адзінокая Аўдоцця Кастрыцкая пакінула вёску і пераехала да сына ў ваенны гара-

А МАЦІ НЕ СПІЦЬ

док. Захварэла. Пакуль была ў бальніцы, сына тэрмінова перавялі на службу ў другую рэспубліку. Нямогла Аўдоцця па дарозе ў сваю Балашоўку трапіла ў палату сельскага ўрачэбнага ўчастка. Пасля хваробы Аўдоццю часова прытуліла ў сябе ўрач Арына Аляксееўна...
Аўтар.

памяці — пасляваенныя вёсны, і яе нябжычкі Анікей успамінаецца ўсё часцей і часцей. Колькі яна папапалакала ўпотаў, мыночы ад сукравічых бінты з яго куксы, што ўсохла і зморшчылася замест нагі. Як яна радавалася, калі ён усміхаўся і туліў яе да сябе: запомніўся пах яго горкага поту і дотык шорткаў, але такой ласкавай і пяшчотнай рукі. І Паўлічак, толькі маленькі, стаяў перад яе вачыма ў кароценькай зрэбнай кашульцы, пафарбаванай альховай карою. Калі не было на каго яго пакінуць, несла з сабою на ферму, а каб, барані божа, не запоўз каторай карове пад капыты, прывязвала паскам да шула. Затое пасля ўжо адпываўся цёпленым сырадоём.

Успомніла, як аўдавала, а дурненькае дзіцятка не разумела, куды гэта нясуць яго татку, і ўсё прасілася да яго ў «кальску». Дзе б ні ішла, што б ні рабіла, а ўсе думкі сыходзіцца на Паўліку. Як яна радавалася, калі ён падрос, выцяг бацькаў малаток і ржавымі цвікамі папрыбіваў паадрываныя штыкеціны, а праз які год ці два і не агледзелася, як сын памочнікам стаў: не біў лынды — і чэргу адпасаў, і прычэпшчыкам рабіў, картоплі капанічыў, і дровы рэзаў, і ў школе не апошні быў. Чым больш сталаў, тым больш Анікея нагадваў: узлועца, бровы ссуне, якраз, як бацька, а зарагоча — з аблічча і голасам выкапаны Анікей.

Бывала, не нагледзіцца, не нарадуецца на сыночка: і статны, і разумны, і да работы здатны. А калі заенчыў жыватом і пагарабанілі ў бальніцу ды пачалі жывенькае дзіця рэзаць, ёй балела горш, чым яму. А колькі ж яна папаенчыла, колькі паклонаў адбіла перад маткай боскай... Круціцца ўспаміны, не раўнуючы, як

вае крошкі агоралі... А цяпер? Хто ж адведае, хто дагледзіць тую магілку?

Думалася адно, а яно перавярнулася на дно. Каб жа ў яе аднае. Але ад гэтага ніколедкі не лягчэй. Скруціліся маладыя, зямлі роднае цураюцца. Бывала, за баразну, за паўмежак брат на брата з калом ішоў, кожны вяршок быў дагледжаны. А цяпер? Колькі гуляе зямлі — хвойнік парос на колішнім прасяншчы. Даўней на зарэчных лугах карэньчыка не знойдзеш, усе купіны узразаныя, а цяпер тыя лугі лазой узаяліся, кусты, як гай, параслі. Раней копы сталі большыя, як цяперашнія стары. Чаму ж так? Куды распаўзліся людзі, як спуджаныя авечкі? Колішнім часам зямлю любілі, цяперака баяцца яе. Нават местачковыя падшыванцы часам вясковага чалавека грэбліва абзываюць: «Эй, ты, калфознік!» Раней хлебарабамі зваліся, і вуліцы былі Хлебарабская, Гаспадарская, Пахатная. Даўней толькі паны ды шляхта вяскоўца «мужыком» дражнілі, а цяпер чамусьці бадай кожнага мужчыну мужыком завуць, і жонка пра мужа гаворыць не гаспадар, а мужык, і ніхто не крыўдзіцца.

Куды ж гэта селавыя ляцяць за свет ад бацькоў і матак, ад родных хатак? Усе, бач ты, вучанымі пасталі: давай ім асфальт, цятры, «жыгулі» за бацькавы грошыкі, каб спраўна хадзіць, смачна есці, а рабіць? Кот наплакаў тае работы. Працраюць увесь дзень за сталамі штаны ды спадніцы, усё нешта пішучь, а каму тая пісаніна трэба? Хто яе чытае? А пра што большы клопат? Пра футбол і гітары. Самыя здаравякі за адным мячыкам ганяюцца, а рабіць хворыя. Паўцякалі з сяла, пананілі на тую-стыя клубы джынскі і кожан тыдзень да матак па салыца ды свежы

віты: усё ў таго Чапая гуляў. От і дагуляўся да камандзірскай службы, і да мяне ішчасейка завітала — адзінае дзіцятка ў людзі выбілася. Бывала, прыскочыць на колькі дзён на пабыўку, спраўны, ладны, абмундзіроўка аж рыпіць на ім, значнік на грудзях — у два рады, дзеўкі аж млеюць па ім, а ён па-простаму, бытта, і гаварыць ужо не ўмее, усё па-гарадскому. Дзіва што! Вучаны. Ужо не мамай, а мамашай заве. А то кажа, за нешта яго камандзір пахваліў, паляпаў па плячы і ўжо не курсантам заве, а Павел Анатолевіч. Думала, не дачула. Перапытаю: «Як, як ён цябе, сыноч?» «Відзіш, мамаша, Анікеевіч няўдобна. Работы дражніць пачалі Анікам-воінам. Вот я і стаў Анатолевіч. Ты толькі пры людзях не ўтачній».

Тутак я мяне ўсё і захалянула ў сярэдзіне, слязінку зглытнула, а як адпусціла, наважылася і кажу: «Як жа ты, сыночак, бацькі роднага выракса? Ён жа, небарака, цябе на адной ручачцы па сялу насіў, а ў другой мыліца была, і ўсё выхваляўся сыночкам сваім. Ён жа і папраўдзе быў воін, ды яшчэ онь які! Палянь, у прыскрыначку ўсе яго ардзяны і медалі ляжаць, і тыя крываваыя нашыўкі за ножачку страчаную, за дзірку навывелёт, а ты застыдаўся імя бацькі-воіна прыняць. Можна, душачка яго недзе тут чуе нас, дык ёй адхланя на тым свеце не будзе».

А ён сваё верне, бытта, няма ніякае душы ў чалавеку. — косці ды мяса, і ўсё. Пахавалі, кажа, і канцы. Прах адзін. Тут і я не змоўчала: «Няпраўда, кажу, дзеткі. Без душы і совесці і чалавека няма, — гаўяда бязрогая, прах і страх адзін. Онь колькі на гэтай праклятай вайне палегла. Праўда ці не, кажуць, аж дваццаць мільянаў. А хто іх лічыў? Можна, і бо-

цвіце калакалуша,
Для Вас
спявае салавей...
Мае радкі
прабегшы звыкла,
Вы засмяецца ў адказ,
бо Вы
даўным-даўно прывыклі,
што нехта моліцца
на Вас...

А звер жыве,
і будзіць звера
У чалавеку чалавек.
Дваццаты век.
Акселератаў
Нясе ў нябёсы НТР...
Яшчэ крыху і ты —
крылаты!
А звер жыве.
Жыве ўсё звері!

Даўно павыпаўзілі
мы з нораў,
А ў жылах тая ж грае кроў...
Мы кажам:
«звер», «зварыны нораў»,
Ах, як мне крыўдна
за зварю!
Даўно ён знік,
дзікун той шэры,
Шліфуе нас гуманны век.

Вечарам
зорка ў акне,
ночы
каханая ў сне,
раніцай
птаха на бярозе
пакрыўдзяцца на мяне,
калі перайду я
на прозу.

Астас Верасай (КАНЦЭРТ У САНКТ-ПЕЦЯРБУРЗЕ)

...Паўвека, як аслеп,
А свет не лічыць skleпам,
Сляпяны душы лечыць небам
І зарабляе так на хлеб,
Хоць невідучы, а умее
З камення іскры выкрасаць
Прарок са знешнасцю Масея,
Хахол бязродны Верасай.
Ён і бяздушнага узрушыць
І мёртвых зможа ажывіць:
Агонь успыхне — не патушыш,
Агонь успыхнуў — спяляць.
Пра долю плача, пра сіроцтва
Яго турботная струна,
То пагражае, то прарочыць

І — не баіцца бізуна.
Вось гэтым сытым, што не
сеюць,
Іграй,
кабзар,
іграй!
Прарок са знешнасцю Масея,
Хахол бязродны Верасай.
Графіня N. вось-вось заплача
І пракляне шчаслівы лёс.
Яна са страху мроіць плаху,
А нехта мысліць... пра данос.

Якаў Палачанін

«...мужествовав крепко» —
З «Наўгародскага першага
летапісу».
«Мужествовав крепко» —
Колькі ў гэтым сказе!
«Мужествовав крепко» —
Хіба лепей скажаш?

...Чуеш, як па лёдзе
Капыты малоцяць?
Бачыш, той вунь, смелы,
З сінімі ачамі,
Родам з Русі Белай,
Якаў. Палачанін.
У баях, на лозах,
Як мядзведзь, ён дужы,
На пірах князёвых
Не гаворыць дужа.
Па крывавым лёдзе
Капыты малоцяць.
На гарачым лёдзе
Смерч мячоў і дзідаў...
Колькі не народзяць
Хлопцоў маладзіці!
Летапісца рупны —
Сведка дзён крывавых,
...Летапісцы скупа
Раздавалі славу.

лей. Там, дзе яны галоўкі склалі, курганы выраслі ды хвойнік з небам гамоніць. Думаеш, і ўсё на тым? Не, не, сыночак, не грашы. Душачкі не зьяліся, пакуль жывуць людзі, жывуць і яны: таткава — у твай і ў маёй трапачаца, і ў кожнай сям'і так. Душачкі тых воінаў белымі зданямі каля дарог на сваёй і чужой зямельцы пасталі, яны ў званы тая Хатыні б'юць і па ўсім свеце ў людскія сэрцы перайшлі. Колькі, думаеш, у маім сэрцы душачак? Га? І мамкі мае, і таткі, і брацельнікі, што недзе ў Германіі галоўку склаў, і таткі твайго Анікея, і брацка з сястрычкаю, што ірад на чужой старане спяляў. Усе ў маім сэрцы месцацаца, — сказала і залялася слязьмі.

«Ну, кінь, маці, не расстрайвайся. Пушчай будзе па-твойму — душа дык душа, толькі яе лічна ніхто не відзеў». «Не, сыночак, гэта чалавек без душы далёка відзён, а совеснага ды з душою часцяком і не прыкмячаюць».

Так яны тады пагаварылі. Яшчэ колькі разоў прыезджаў на пабыўку Паўлічак, але ўсё чужэйшы і чужэйшы. Спытаеш, бывала: «Як жа табе жывецца, сыночак?» Адзін адказ: «Нармальна». А дзе прастай бабе паняць, што гэта за нармальна — нормы выконвае, ці нормы ўстанаўляе. Неяк аднаго разу спытала, ці няма на прыкмеце нявесткі. «Намячаецца адзін вар'янт». А хто той вар'янт, дапытвацца не пасмела.

З'едзе сыночак у тую сваю школу, а маці ночы не спіць, — усё думае, усё гадае, яе гэта ці не яе Паўлічак. Такі ж ласкаваты быў маленькі, ад прыполу, бывала, не адарвеш, а падрос, гаспадаром у хаце стаў, усё ласкава калгасную работу на працадні варочаў. А цяпер? Чужы нейкі. Усяе і фаворкі: «нармальна», «мамаша», «факцічаскі», «вар'янты» ці вар'янты нейкія. Без талмача і не разбярэш, што ён кажа. Можна, і праўда, перавучыўся. Усяк думала, а радавалася кожнай вестачцы, хоць і рэдка яны прыходзілі. Граматы ў яе было — адна зіма лікбезу: навучылася распісвацца, збольшага чытаць друкаванае, а пісаць, як бог пашле — каракул, і ўсе толькі вялікімі літарамі. Каб не сараміцца сыночка, адрас пісаць хадзіла да суседчай дачушкі-васьмікласніцы.

А кончыў вучылішча, прыехаў у новенькай сіне-зялёнай форме, з блішчачымі пагонамі. Ад радасці маці расплакалася, такі ўжо матчы лёс — гора і радасць слязьмі заліваць. От каб Анікей пабачыў сыночка, такога спраўнага, важнецкага, і пах ад яго ідзе нейкі не тутэйшы. Чамадан скуранны, а ў ім — шаўковыя штонікі і такая ж куртка паласачаная, а прычыдалля — брыцца, мыцца, часацца, і не бачыла зроду такіх.

Дні са тры пагуляў з хлопцамі ўволю. Дзеўкі ўсё па падвоканню шнурвалі, нібы незнарок. Заскаквала і Еўка Кернажыцкая. Чырванню залілася, бедная, як запятаўся Паўлік, што яна робіць цяпер. А ёй сарамоце прызнацца. Гэта ж трэба, цыфу на іх, да чаго здэк над жывацінаю дайшоў — асеманне з жалезнае трубікі. Вывучылася Еўка на таго заатэхніка і робіць гвалт над кароўкамі. Дзе ж ты прызнаешся ў такой рабоце кавалеру. Зубаскалы ўжо расказалі Паўліку пра Еўчыну должнасць, ён і пакартаваў са свае колішній ухажоркі. Еўка прыснула за дзверы, толькі і бачыў яе.

Незадоўга да ад'езду загаварыў Паўлічак, што ў горадзе ў яго дзяўчына ёсць. І не абы-якая. І неяк не па-нашаму. Інаў, завецца. Бацька ў

яе, кажа, немалы начальнік. Кватэра на тры палавнікі, дываны — ад столі да падлогі. Усё ў іх ёсць, і дачка на выданні. Нібыта яны з Паўлікам так палюбіліся, што дзела выселлем пахне. А выселлі, кажа, цяпер гуляюць не меней, як тры дні. І чаго на сталах толькі няма! Гасцей больш за сотню збіраюць.

Кажа сыночак, што з боку маладога ўсё будзе ў поўным парадку, а з нашага, кажа, вапрос імяецца. Фінансы ляюць раманы: пад'ёмныя ён свае з хлопцамі ў магазіне прасадзіў, усё пагоны замочваў. А на выселле, кажа, мамаша, расказаліца трэба, каб перад новаю раднёю і перад пастароннімі ў лужу не плюнуцца. «Так што, — кажа, — фінансавая помашч трэбуецца. Сама панімаеш. Карацей — грошы».

«Панімаць, дзіцятка, панімаю, але дзе іх узяць, тыя грошы?» А ён, не доўга думаючы, знайшоў. Кабанчык, кажа, сотні на чатыры пацягне: бычок за лета выгуляны, таго ж варты. Для зачэпкі ўжо нешта ёсць. І як насеў, як насеў, хоць ты махалам адбываўся. Колькі не плакала, звёў-такі бычка і кабанчыка, ледзьве да кароўкі з першага заходу не дабраўся. Грошыкі — ў кішэню і пасвістаў у свой горад. Мацеры і на карабок запалак не пакінуў. На выселле, казаў, тэлеграмай пазаве, толькі каб плюшаўку не адзявала, бо сарамоце цяперашнім часам. А за што тое лепшае справіш?

Колькі ночачак не заснула ні на волас: усё думала, як яно там будзе. Ці захочуць тыя адвясняныя сваты радніца з простаю бабаю. Зграў, думала, ад сараму: як там сесці, што чым есці, пра што з тымі сватамі гаварыць, каб Паўліку не нашкодзіць. Думала і так і гэтак, і надумалася-такі — не паеду. Прыйдзе тэлеграма, адаб'ю назад: так і так, заняджала, прыехаць не здалою, бласлаўляю, жалаю і так і далей. Супакоілася, спаць пачала. А ўсё роўна ў паштаркі штодня пыталася, можа, ёсць што. «Пішучь, пішучь, цётка», — адказвала тая, а ўрэшце і хату абмянаць пачала. Здалёк крутна галавою і пайшла.

Так, дзякаваць богу, і не дачакалася тае тэлеграмы: жыць стала лягчэй, сны толькі напаяўзілі адзін на адзін: то ўсіх сваіх траіх дзетак у адных начоўках купае, і ўсе трое такія ружовенькія ды гладзенькія. Паўлічак выскачыў і пабег, а тыя двое гарэзнікаў папалылі ў начоўках па разводзі. Колькі ні гукала, голас прапаў, толькі губы варушача, а ні слоўца не чуно. Боўтулася па шыю ў вадку, зірнула туды-сюды: нідзе ні начоўкаў, ні бурбалак не відно.

А то ні з таго, ні з сяго Анікей прысніцца, такі, як да вайны, малады і дужы. Лашчыцца да яе, дыхае гораха, шкадуе, абдымае, і ён так добра, так соладка сэрца татахае. Прахопіцца і шэпча: «Прасці, госпадзі, цяжкі грэх. Гэта ж сон, сон толькі. Цыфу на яго!» А сэрца і праўда татахае. Яна лямчыць з расплюшчанымі вачыма, слухае, як у залеччы трашчыць цвыркун, як трыміць ад ветру незакітаваная шыба.

Дашаравала Аўдоця сталы, вымыла падлогу і вокны, пераслала пасцелі ў абодвух палатах, пагаманіла з кожным хворым, падвясляла слабейшых. Сухі, як леташняя тычка, чорны дзед, што да рання гунае на ўсю бальніцу сухім кашлем, прасіў купіць тры пачкі «Прымы». Бабка яго ўшчувае: «Задушышся, чалавеча, сам і суседзяў патруціш. Бач дакурыўся, што ўсярэдзіне органы іграюць. Лепш за

тыя грошы куплю табе маселца». А той ледзь не на каленях просіць: «Дзе ты яго, дэябла, кінеш, калі ўсё тут засмалена», і ён стукае кулаком у рабрыстую, як сціральная дошка, грудзіну. Аўдоця ўзяла з яго зрэзанай маршчынамі сухой далоні дробныя манеткі і пайшла з бальніцы. Як асталася адна, думы зноў не пакідалі яе.

Успомнілася, як на чацвёрты год пасля жаніцьбы заявіўся на пабыўку Паўлічак з конкаю і дачушкай. Кажа: «Саслабела дзіця. Сырадойчык трэба, свежыя лечкі і смаловае паветра». Чаго добрага, а гэтага ў нас не бракуе. Іначка яго ў вузенькіх штоніках у абліпачку, на нагах басаножкі на вострых цвічках, пазногіці на руках і на нагах, нібыта ў крыві, на галаве цэлая капа з нейкіх нежывых валасоў, а з мордачкі нішто сабе, грудаценькая і губкі маляваныя. Увайшла, паздароўкалася, Аўдоця руку аб фартух выцерла, а нявестка сваёй не падала. Доўга круціла носам, што для яе няма асобнага пакоя. Прышлося поспілкамі запнуць куток з ложкам, а для ўнучкі ложкач пазычыць у суседзяў. А дзіцятка ж такое харошанькае, беленькае ўсё, і коскі, як лянок чэсны, у сукеначы ружовенькай і жоўценькіх сандаліках. «Як жа цябе зваць, унучка?» «Анджэла» — кажа. А бо-о, мне ж і не выгаварыць гэтак адрозу. «Няўжо ж, дзеткі, людскага імя не было? Гэта ж нейкае не наша». Іна толькі фыркнула, а Паўлік кажа: «Адсталі вы, мамаша, культуры малавата». «Можна, і малавата, — кажу, — а выгаварыць не выгавару». Я яе цішком Анэлячкай звала, а каб бацькі не сварыліся, пры іх толькі ўнучкай звала. Ласкавае дзіцятка, да мяне гарнула. Я з ёю і ў грады хадзіла, паказвала, дзе што расце, сунічак кубачак штодня прыносіла, казкі баяла. Толькі вось бяда, — не ўсё яна па-нашаму разумела. І нявестачка мяне ўшчувала, каб не калечыла гаворку дзіцяці. А мяне яна толькі звала «вы» ды «вы». Часам, калі не выкрутка, Анісімаўна, скажа. Дзе ж гэта відана, каб сваякруху ніяк не зваць? Можна, цяперашняя такая завядзёнка?»

З месяц папілі ў мяне сырадойчыку, з'елі ўсіх куранятка і пачалі збірацца ў дарогу. Аднаго разу за вярочаю сыночак і кажа: «Што ты, мамаша тут адна векаваць будзеш. Захварэш, вяды няма каму падаць. А мы во-во кватэру далжны палучыць. На тры душы — дзве комнаты ад сілы, а на чатырох, можа, і на тры выцягне. Старым, быццам, асобая плошчадзь палагаецца. Так што рашайся, мамаша».

Тут мяне, як варама абдало: «Куды ж хату, кароўку дзнем, — пытаюся, — усё, што з таткам тваім нажывалі?» Тутанка і Іна падала галасок, і ні з таго, ні з сяго першы раз маю назвала. Нібыта ёй шкода, што мне адной упраўляцца цяжка, што гадзі выйшлі, і Анэлячка да мяне прывыкла. А ў іх на ўсім гатовенькім мне будзе так добра, так добра... Хату, і што ў хаце, прадаць прасцей простага. Іх цяпер за добрую цану на дачы купляюць».

Слухала я, слухала, ды як загалашу: «А, дзетачкі ж вы мае, хіба можна сваё гнездо пакідаць, а самому валачыся немаведама куды лёгкага хлеба шукаць. Я ж без работы зачыхну. Тут мяне ўсе ведаюць, тут я ўсім свая. У хаце кожны цвік тваім таткам, царства яму нябеснае, забіты маснічыны аж дасюль ад яго ручачкі цёплыя. І ўсё кінучь-рынучь чорту лысаму?! Не, мае дзеткі, не сагласная я, як сабе хочаце».

А яны ўсё ўмалёгваюць, каб паду-мала. Кажуць, грошы мне на кніжку пакладуць, а яшчэ лепей, машыну купіць на маё імя, бытта мая, і катаць мяне будуць, як пані. Гаварылі, гаварылі, ледзь не насварыліся. Так надзьмутыя і паехалі.

А я ўжо прысохла да ўнучкі: сніцца яна мне і сніцца. Убачу чыё дзіцятка, здаецца — мая Анэлячка бяжыць. А як пра хату падумаю, такі страх апаноўвае, нібы садралі з цябе ўсё да рубца, выгналі ў поле ў чым маці радзіла, і няма табе прыстанішча, хоць воўкам вый. Ні днём, ні ноччу думкі не даюць збыту: і так і гэтак прымяркоўваю. Падумаць, дык і праўда — адно дзіцятка асталося, яму жыць, а мне дажываць. Няхай яму добра будзе, сабе ж стараецца. Мы сваё адгаравалі, няхай хоць ён параскашועца, а я неяк перакідаюся да трыны. Няхай бы, як людзі, калі так хочацца, і машыну тую меў, і кварцэру людскую. Свае ж крывічка, сваё дзіцятка, і не лайдак, і не зломак, і сямейка ладная... Што зробіш? Прыгледжуся да соннага — Анікей і Анікей. Хіба ж можна шкадаваць свайму дзіцяці? Маці з рота апошні кус аддасць. Ды і чым Паўлічак горшы за суседскіх хлопцаў? Вунь і Халімон свайму справіў «жыгуля», і Лаўрэнціха зяцька «масквічом» надзяліла. Уга! Ці ж усіх палічыш? А я хіба не маці?

А прайдуся па двары, зірну ў вярвеньку, стрэну Падласку з пашы, здаецца, і яна глядзіць і просіць: «не кідай ты нас». Успомнілася, як Анікей, ужо на мыліцах, крукі ў шула заганыў і выцяў па пальцы, здэцца, і кровачку яго дагэтуль дажджы не змылі, патунаю, патунаю па хаце, умыюся слязьмі і шапчу: «Уразумі, госпадзі, старую дурніцу за сынам ісці, ці самой па сабе жыць? А ён жа ў мяне адненечкі!»

Аўдоця спахалілася, што ўжо не думае, як жыць далей, а бясконца перабірае ў памяці перажытае, перабачанае, перапакутанае, даўнейшае не вернеш і не паправіш. А радасці не ўспомніць — адна калатнеча. Праўда, калі калгас стаў на ногі, старшыня людскі трапіўся — он які разжыліся: клеці і кублы поўныя, разбудаваліся, грошы сотнямі лічылі, адзежу гарадскую справілі, а ў іх краму аж з вобласці па той дэфіцыт дапіналі. Трохі пажыла, няма чаго богу грашыць. А цяпер он як абяралі — печаным хлебаам свіней кормяць, забыліся, што жадны былі макусе ды шайморам. Ідзеш вуліцаю — хаты маляваныя; матацкілы ў кожным двары платы падпіраюць, тэлевізар у кожнай хаце, на сваіх машынах па кірмашах гайсаюць. Жывуць людзі: дзятка па-вывучвалі, гарадскіх унукаў гадуюць, ведаюць, дзеля каго і чаго жывуць.

А навошта жыве яна? Адзін сын і той ацураўся, хаты сваёй раньш, маці з торбаю пусціў у белы свет. Успомніла ўсё, пастукала сухенькім кулачком у лоб: «Дурніца, дурніца, так табе і трэба, не жыві чужым розумам, калі свайго мала. Помні адно — трымайся свайго селішча, вырвеш корань, і пакоціць вецер, адломіш парастак, ён і засохне. Так і чалавек, без свае зямлі пад нагамі, коціцца, як сухі быльнік, за ветрам».

Думы думамі, а дзела спраўляць трэба. Купіла таму хрыпатаму дзеду «Прымы», Галінцы — сто грамаў ірысак, пачак чаю. Заскочыла ў палату, аддала цыгарэты і тры капейкі рэшты і пайшла дадому. Які там дом? Чый? Паўстанак у дарозе, а куды завядзе дарога? Хто ведае?

«ЛіМ»: — Праблемы міграцыі цесна звязаны з эканамічнымі, сацыяльнымі, маральнымі, нарэшце, дэмаграфічнымі банамі жыцця рэспублікі. З чаго мы пачнем нашу гаворку? Мабыць, трэба спачатку высветліць дэмаграфічную абстаноўку, «выйсці» на праблемы працоўных рэсурсаў — адной з асноўных рухаючых сіл грамадства.

Б. Андріянаў: — Я буду апераваць лічбамі. Калі за дзесятыя пяцігодку прырост працоўных рэсурсаў па рэспубліцы склаў 341 тысяч чалавек, дык за цяперашнюю, дванадцатую, складзе каля 15 тысяч — у 20 з нечым разоў менш. Але вось парадокс — у горадзе рабочых рук не паменшала, наадварот, там-сям назіраецца іх лішак. А ў вёсцы працаздольнага насельніцтва з кожным годам менш на 60—70 тысяч чалавек. Частка іх пераязджае ў гарады рэспублікі, частка за межы.

«ЛіМ»: — Затое на сельгаспрацоўках у нас шырока выкарыстоўваюцца гараджане...

Б. Андріянаў: — Кожны дзень горад пасылае на дапамогу вясцоўцам 16—20 тысяч чалавек, за год — 600—700 тысяч.

«ЛіМ»: — Чалавек вольны жыць і працаваць там, дзе яму даспадобы. Гэта аксіёма. Цяперашняя моладзь з недаверам успрымае расказы пра тое, што не так даўно ў сялян нават не было пашпартаў, дазвол на выезд з сельскай мясцовасці атрымаць было даволі цяжка. Але пагадзіцеся, Барыс Сяргеевіч, дыспрапорцыя, пра якую вы расказалі нам, — з'ява ўсё-такі ненармальна. Якое вы бачыце тут выйсце?

Б. Андріянаў: — Цяпер у сельгаспрадучай вытворчасці, як свядчаюць вучоныя, не хапае больш як 200 тысяч чалавек. Як кампенсаваць гэты дэфіцыт? На маю думку, перш-наперш рэзкім павышэннем прадукцыйнасці працы, укараненнем калектыўнага падраду, каб людзі былі зацікаўлены ў выніках сваёй працы.

А. Гарнак: — Прадукцыйнасць працы ў сельскай гаспадарцы ў нас у 4—5 разоў ніжэйшая, чым у ЗША.

Б. Андріянаў: — Мы не зменшым міграцыі сельскай моладзі ў горад без карэннага сацыяльнага пераўтварэння вёскі. Гэта будаўніцтва жылля, дарог, паліпшэнне медыцынскага і культурнага абслугоўвання і г. д. Пастаўлена задача на працягу 12-й пяцігодкі зменшыць міграцыю з вёскі ў горад да ўзроўню адваротнай міграцыі — з горада ў вёску. Дарэчы, апошнім часам дае сябе адчуваць і такая тэндэнцыя...

Г. Каваленка: — Вашы ліч-

В. КАЗЬКО: Няма духоўнасці без прыроды.

Б. АНДРІЯНАЎ: Патрэбна сацыяльнае пераўтварэнне вёскі.

бы, Барыс Сяргеевіч, да канца не выяўляюць шкоды, якую наносіць вёсцы міграцыя ў горад. Вы сказалі, што зараз сельскай гаспадарцы не хапае 200 тысяч працоўнікаў. Гэта калі разглядаць сітуацыю з пункту гледжання канкрэтнай забяспечы-

які тут прадстаўляю. Справа, вядома, не ў ведамасных інтарэсах. Ніводная дзяржава ў свеце не можа трымаць існаваць без дастатковай колькасці прадуктаў харчавання. Я лічу, што мы не павінны залежаць ад

год на чатыры месяцы адрэзанні ад раённых цэнтраў. Нават з брыгады ў брыгаду тут можна дабрацца толькі на трактары. У 1986 годзе было пабудавана і адрамантавана 3029 кіламетраў дарог з цвёрдым пакрыццём, гэта амаль на чвэрць

школ, як паказвае статыстыка, здаючы уступныя экзамены ў інстытут звычайна горш, чым выпускнікі школ гарадскіх. Нам пра гэта пісалі.

Г. Каваленка: — Чацвёртая частка выкладчыкаў замежнай мовы ў сельскіх школах не мае спецыяльнай адукацыі, у той час як у горадзе выпускнікі інстытутаў замежных моў па некалькі гадоў стаяць у чарзе, каб заняць месца выкладчыка ў школе.

С. Алексіевіч: — Мой тата — педагог, усё жыццё працуе ў сельскай школе і ён расказвае, што апошнія дзесяцігоддзе ў іх няма выдатнікаў вучобы. Гэта вельмі прыкрая прыкмета. Яна сведчыць, што самая здольная моладзь паехала з вёскі. Хто ж будзе працаваць на складанай тэхніцы тут?

«ЛіМ»: — Першааснова ўсяго, відаць, усё-такі эканоміка. Як мы ведаем, з замонных налгасаў моладзь не едзе.

Г. Каваленка: — Зусім нядаўна ў нас было 1600 гаспадарак, якія не мелі ніякага прыбытку, не маглі разлічыцца з дзяржавай, цяпер такіх гаспадарак толькі шаснаццаць. Гэта дае надзею на станоўчае вырашэнне пытання, якое мы сёння абмяркоўваем за «круглым сталом».

«ЛіМ»: — І усё-такі не хлэбам адзіным жыць чалавек. На студзеньскім Пленуме ЦК КПСС нямаю гаварыцца пра паліпшэнне псіхалагічнага клімату ў грамадстве. Гэта, вядома ж, мае дачыненне і да вёскі.

Г. Каваленка: — Мы нямаю робім, каб стварыць спрыяльны мікраклімат у кожнай гаспадарцы, пазбаўляемся ад кіраўнікоў-бурбонаў, якія з людзьмі грэбавалі гаварыць.

А. Адамовіч: — А дзе ўзяць добрых кіраўнікоў? Відаць, з нашай мастацкай літаратуры, дзе поўна станоўчых герояў...

Г. Каваленка: — Мне здаецца, што наша літаратура, наадварот, мала піша пра лепшых людзей вёскі. Я мог бы звярнуць іх увагу на дзесяткі выдатных калгасных ваякоў...

Яшчэ некалькі думак на сённяшнюю нашу тэму. Мы прывыклі апераваць у сельскай гаспадарцы паняццямі толькі эканамічнымі — які атрыманы ўраджай, колькі надоена малака, адкормлена жывёлы і г. д. А дзе людзі? Якая яна, роля чалавечага фактара? Вось вам адна, я б сказаў, нечаканая прычына міграцыі моладзі ў горад. Якая? У многіх нашых вёсках паменшала дзяўчат. Не дзе на сто хлопцаў іх — семдзесят пяць — восемдзесят. Такой бяды, — скажаце вы, Але каму хочацца халасцякаваць? Вось і пераязджае хлопец з вёскі ў горад у пошуках нявесты. Дзяўчаты ў горадзе маюць яшчэ, на яго погляд, і больш прэстыжную прафесію. Што можна ўсяму гэтому супрацьпаставіць? Стварэнне ў вёсках цэхаў-філіялаў буйных прадпрыемстваў. Гэта шырока, напрыклад, практыкуюцца ў Прыбалтыцы. Такі цэх шмат дае і ў сацыяльным плане. Растлумачу. Здаўна павялося ўжо, што маладыя людзі саромеюцца вясковых прафесій

МІГРАЦЫЯ І ЧАЛАВЕЧЫ ФАКТАР

«Круглы стол» «ЛіМа»

Вёска і горад. Нехта з вялікіх мысліцеляў аднойчы жартам зазначыў: «Вёску стварыў бог, а горад пабудавалі людзі». Значыць, відаць, разглядаючы вёску, як «пярвічную матэрыю», з якой пачыналася гісторыя ці не коннага народа, дзе закладваліся яго характары, звычкі, традыцыі, мараль, светаадчуванне. Мы ўжываем тут слова «вёска», вядома, у шырокім значэнні, маючы на ўвазе і шматлікія асаблівасці, праявы сялянскага побыту, у прыватнасці, яго непарыўную сувязь з карміцельнай зямлёй. Славуты расійскі вучоны-натураліст К. Ціміразеў пісаў: «Той, хто ўрабляе зямлю, хоць ён сам гэтага не ўсведамляе, з'яўляецца жыццёвай апорай нацыі».

Сёння, на жаль, менавіта гэтая «апора» становіцца ўсё менш трымалай. Прычын тут шмат, адна з іх — міграцыя сельскага насельніцтва ў горад. Даводзіцца чуць, што гэта натуральны працэс, праява чалавечай цывілізацыі і яе трэба ўспрымаць толькі як рэальнасць. Добра, усё мы рэалісты... Ну, а які лёс накіраваны карміцельцы-вёсцы? Дануль мы будзем рабіць выгляд, быццам не ведаем пра апусцелыя вёскі з забітымі крыж-накрыж вокнамі дамоў, пра налгасы-саўгасы, дзе галоўная працоўная сіла — пенсіянеры? «Галоўным чынам горад расце за кошт вёскі. Едуць у горад тыя, каму 18—30 гадоў, едзе той, хто больш за ўсё патрэбен вёсцы. Вёска старэе на вачах аднаго пакалення, у адпаведнасці з прагнозамі да 1990 года кожны трыці ў вёсцы будзе пенсіянерам. Ужо зараз многія гаспадаркі і нават цэлыя раёны зведваюць востры недахоп рабочых рук. Тэмпы адтоку сельскага насельніцтва такія, што праблему перабудовы вёскі нельга расцягваць у часе. Які ж шлях? Мы павінны вывучыць запатрабаванні моладзі, якая пакідае вёску, важна высветліць

матывы і пабудзальныя прычыны гэтай з'явы». Мы працывалі ўрываць з нарыса пісьменніцы Святланы Алексіевіч «Я паехаў з вёскі...», апублікаваны ў «Літаратуры і мастацтве» ў канцы мінулага года. Гэты нарыс, як і змешчаны прыху паэзія матэрыял таго ж аўтара «Бацькоўскі дом», прыцягнулі ўвагу чытачоў вострай пастаноўкай пытанняў, звязаных з міграцыяй сельскай моладзі ў горад.

Алесь Адамовіч у прадмове да аднаго з гэтых нарысаў, заўважыў, што ёсць тут над чым падумаць і спецыялістам. У рэдакцыі выслела думка прадоўжыць гаворку пра гэтую няпростую сацыяльную з'яву за «круглым сталом». У святле рашэнняў студзеньскага Пленума ЦК КПСС «Аб перабудове і кадровай палітыцы партыі» такая гаворка, мы думаем, набывае асабліва актуальнасць.

Сёння мы знаёмім чытача з матэрыяламі пасяджэння «круглага стала» «ЛіМа», у якім прынялі ўдзел: Г. КАВАЛЕНКА — намеснік старшыні Дзяржгаспрама БССР, В. БАЧЫЛА — намеснік старшыні Дзяржкампрацы БССР, А. ГАРНАК — намеснік старшыні Дзяржкімамата на прафтэхадунатцы БССР, Б. АНДРІЯНАЎ — начальнік аддзела Дзяржплана БССР, Л. ТОЛКАЧ — сакратар Чэрвеньскага РК КПБ, В. ХАРЭУСКІ — загадчык аддзела НДІ горадабудаўніцтва БССР, В. АЛЬШЭУСКІ — начальнік упраўлення культасветработы Міністэрства культуры БССР, А. КУУШЫННІКАЎ — супрацоўнік аддзела кадраў Мінскага аўтазавода, пісьменнікі СВЯТЛАНА АЛЕКСІЕВІЧ, АЛЕСЬ АДАМОВІЧ, ВІКТАР КАЗЬКО, АНАТОЛЬ КАЗЛОВІЧ, ВІКТАР ДАЙЛІДА, ВАСІЛЬ ХОМЧАНКА, публіцысты літаратурных часопісаў «Полымя», «Маларосцы», «Беларусь» ВІКТАР СУПРУНЧУК, АЛЕСЬ ГАУРОН і ВІКТАР ЖУК.

насі рабочай сілы. Але ж 200 тысяч маладых людзей, калі б яны засталіся ў вёсцы, колькі б маглі стварыць сем'яў, нарадзіць дзяцей! Таварыш Андріянаў гаварыў пра шляхі замацавання моладзі ў вёсцы, неабходнасць сацыяльнага пераўтварэння, павышэнне прадукцыйнасці працы. Усё гэта, вядома, правільна. Але мы чамусьці забываем, што павышэнне прадукцыйнасці працы і ў прамысловасці карэнным чынам зменшыла б попыт на рабочыя рукі і, як вынік гэтага, — адток працоўных рэсурсаў з сельскай гаспадаркі. Але ж, скажам, таму ж МАЗУ больш зручна вазіць рабочыя з вёскі.

А. Куушынікаў: — На Мінскім аўтазаводзе механізавана, дарэчы, 87 працэнтаў вытворчых працэсаў.

Г. Каваленка: — У вас тысячы людзей заняты ручнай працай. Могуць сказаць, што я зыходжу з інтарэсаў Дзяржгаспрама,

якой-небудзь краіны ў гэтай справе. Як жа можна справіцца з такой задачай, калі ў нашай вёсцы не застанецца маладых людзей? Чым прывабіць іх? Вядома ж, якаснымі зменамі ў вясковым жыцці. Даць людзям добрыя сучасныя кватэры, водаправод, газ. Яны не павінны адчуваць сябе адарванымі ад культурнага жыцця краіны, ад кваліфікаванай медыцынскай дапамогі. У сацыяльнай сферы сяла ў нашай рэспубліцы робіцца нямаю. Вось толькі адзін прыклад. У мінулым годзе ў вёсцы было пабудавана 2173 тысячы квадратных метраў жылля пры плане 1911 тысяч метраў. Мы можам пахваліцца і якасцю жылля. У асноўным гэта дамы сядзібнага тыпу, прывабнай архітэктуры, зручнай планіроўкі. Адзін з самых надзённых сацыяльных заказаў вёскі — дарогі. Вы ведаеце, што многія селішчы на

больш плана.

«ЛіМ»: — А колькі ўсяго трэба ў рэспубліцы пабудавачь і адрамантаваць дарогі?

Г. Каваленка: — Мяжы тут няма... У вёсцы не хапае дзіцячых устаноў, пральняў, лазняў, магазінаў, ёсць нямаю хібаў у медыцынскім абслугоўванні. Напрыклад, адчуваецца востры дэфіцыт такіх урачэбных спецыяльнасцей, як гінеколагі, педыятры, стаматолагі. Як кажуць, не для друку, але ў вясцоўцаў, гэта паказалі абследаванні, вельмі дрэнныя зубы...

А. Адамовіч: — А чаму «не для друку»?

Г. Каваленка: — Няёмка неяк гаварыць пра гэта — зубы ж і ўсмешка недзе побач... Вёска вельмі адстае ў сферы бытавых паслуг. Вясковец атрымае такіх паслуг удвая менш, чым гараджанін. Далёка не ва ўсім нас задавальняюць сельскія школы.

«ЛіМ»: — Выпускнікі гэтых

А. ГАРНАК: Наша сістэма дае народнай гаспадарцы штогод каля 90 тысяч кваліфікаваных рабочых.

Г. КАВАЛЕНКА: Стварам спрыяльны мікраклімат у кожнай гаспадарцы.

В. АЛЬШЭУСКІ: У нас 700 непапоўненых вакансій.

А. КАЗЛОВІЧ: Міграцыя — своеасабліва хвароба вёскі і горада.

С. АЛЕКСИЕВИЧ: Былае, в чалавечай годнасці здзекуюцца.

даяркі, свінаркі, пастуха. Іншая справа — працаваць у той жа вёсцы, напрыклад, мантажніцай ці кантралёрам. Пра гэта не сорамна і кавалеру сказаць. Ведаецца, паўвясняцца і, глядзіш, праз якія два-тры гады ідуць працаваць на ферму, бо там зарабляюць у два-тры разы больш, чым у тым цэху. У нас шмат такіх прыкладаў.

А. Адамовіч: — Мы гаворым аб праблемах міграцыі і робім выгляд, што нічога летася не адбылося на поўдні Беларусі. Я маю на ўвазе катастрофу на Чарнобыльскай АЭС, якая моцна закранула і нас. Зараз там працуюць людзі. Дзяржава выдаткоўвае нямыла сродкаў, каб насельніцтва не пакідала гэтых мясцін. Але ж трэба глядзець на рэчы рэальна. Няма сумнення, што людзі, у рэшце рэшт, адтуль паедуць, асабліва моладзь. Якая жанчына рашыцца нарадзіць дзіця ў умовах павышанай радыяцыі? Дык мо больш разумна было б даць людзям магчымасць перасяліцца з той небяспечнай зоны, скажам, на Віцебшчыну, дзе яшчэ не адноўлены даваенны ўзровень насельніцтва?

Г. Каваленка: — Я не медык, не радыёлаг і не магу даць кампетэнтнага адказу — можна ці нельга жыць, з пункту гледжання бяспекі для здароўя, на поўдні Гомельскай ці Магілёўскай абласцей.

А. Адамовіч: — Людзі самі ўсё вырашаць. Не дапаможам мы перасяліцца ім на тую ж Віцебшчыну, паедуць самапсам у Сібір, у Нарыльск. Вы ж, мабыць, чулі, што насельніцтва з тых паўднёвых раёнаў рэспублікі выязджае?

Г. Каваленка: — Так.

В. Казько: — Я быў летам у Хойніцкім раёне, дык там з 46 тысяч насельніцтва шмат выехала. Гэта акрамя арганізаванага перасялення. Некаторыя вёскі па тры разы перасялялі з месца на месца.

А. Гарнак: — У Хойніцкім раёне мы закрылі прафесійна-тэхнічнае вучылішча з-за высокай радыяцыі. Машыны, якія ішлі з небяспечнай зоны, занеслі тую радыяцыю ў двор вучылішча. Сапраўды, людзі з тых раёнаў едуць у іншыя месцы. Мы гэта адчуваем па сваёй сістэме. Напрыклад, у Нароўлі, дзе ў наша ПТВ раней паступалі па конкурсе, цяпер вялікі недабор. Але каб ставіць пытанне аб тым, што на поўдні рэспублікі нельга жыць і працаваць, патрабуецца адпаведнае медыцынскае заключэнне. Такага дакумента мы не маем.

В. Харэўскі: — Усё гэта сумна слухаць. Зноў чакаем, пакуль нехта здалёк даць распараджэнне. Каб не было позна... Гэта таксама адна з праблем міграцыі ў горад. Тут шмат гаварылася пра тое, як яе стрываць, прапанавалася нават ужыць забарону. Я лічу, што гэтага рабіць не трэба. Тры гады назад мы даследавалі дэмаграфічную сітуацыю ў раёне Мазырскага прамысловага вузла. Як толькі на прадпрыемствах абмежавалі прыём вясцоўцаў, адразу рэзка павялічыўся адток з сяла за межы рэспублікі. Паўтарам, забаронай нічога не даб'ецца.

А. АДАМОВІЧ: Трэба глядзець на рэчы рэальна.

«ЛІМ»: — Гаворка ў нас ідзе не пра забарону міграцыі, а пра тое, што яе жывіць.

В. Харэўскі: — Генадзь Герасімавіч Каваленка гаварыў пра сацыяльнае пераўтварэнне вёскі як пра адну з асноўных умоў стымання міграцыі. Але мы забыліся, што маладому чалавеку хочацца выпрабаваць сябе на складанай працы, а не на ферме. І гэта трэба падтрымліваць.

«ЛІМ»: — НТР не абмянае і сельскую гаспадарку. Нядаўна па Цэнтральным тэлебачанні паказвалі праўніка Льва Талстога, які жыве ў Італіі і трымае там адну з лепшых у Еўропе жывёлагадоўчых ферм, дзе ўсё камп'ютэрызавана. Такую ферму ён будзе па нантрэце ў нас наля Яснай Палыны.

В. Харэўскі: — Мы занябдалі не толькі многія вёскі, а і нашы малыя гарады, такія, скажам, як Петрыкаў, Тураў, Мсціслаў, Рудзенск і іншыя, адкуль таксама выязджае ў свет моладзь. Занябданне гэтае — вынік няправільнай інвестыцыйнай палітыкі, памылка планавых органаў. Напрыклад, на добраўпарадкаванне такога горада выдаткоўваецца ўсяго ад 14 да 50 тысяч рублёў.

«ЛІМ»: — Вы гаворыце, Васіль Якаўлевіч, што малыя гарады занябданы з-за недастатковых асігнаванняў на добраўпарадкаванне. Але ж як, напрыклад, могуць развівацца тыя ж Рудзенск ці Смільавічы, калі яны знаходзяцца ў зоне так званай «мяятнікавай міграцыі»?

А. Куўшынінаў: — Я б сабе не пазаздросціў, калі б за гэтым сталом сядзелі старшыні калгасаў. Я адзін з тых, хто забірае ў сельскай гаспадарцы працаўнікоў. А што нам рабіць, калі на МАЗе храніцца дэфіцыт такіх спецыяльнасцей, як фармоўшчыкі, штампоўшчыкі, кранаўшчыцы, станочнікі?

В. Бачыла: — Гэта там, дзе пераважае ручная праца? І колькі рабочых вы кожны дзень транспартуеце з вёскі?

А. Куўшынінаў: — З Чэрвеньскага і Пухавіцкага раёнаў 830 чалавек.

А. Гарнак: — А на сельгасработы колькі завадчан пасылаеце?

А. Куўшынінаў: — Каля тысячы чалавек. Але не з тых цэхаў, дзе працуюць нашы «мяятнікавыя мігранты».

В. Харэўскі: — Хіба не прасцей пабудаваць свой цэх-філіял у тым жа Чэрвеньскім раёне? Вазіць жа рабочых абыходзіцца не ў малую капейку?

А. Куўшынінаў: — Гэта не так проста зрабіць.

А. Гарнак: — Чаму вы дрэнна выкарыстоўваеце выпускнікоў прафесійна-тэхнічных вучылішчаў? Наша сістэма штогод дае народнай гаспадарцы 88—90 тысяч рабочых.

А. Куўшынінаў: — Я вам прывяду такія лічбы: у 1983 годзе мы прынялі 557 выпускнікоў ПТВ, у 1984-ым — 412, у 1985-ым — 354, у 1986 — 271. У чым справа? Юнакоў, якія ў час вытворчай практыкі на заводзе набываюць працоўную прафесію, не дазваляюць пасля заканчэння школы прымаць на работу. Іх абавязваюць

В. БАЧЫЛА: Выкарыстоўваецца на МАЗе вясцоўцаў на ручнай працы?

скончыць ПТВ. Пакуль юнак скончыць вучылішча, яму трэба ўжо ісці ў армію. Вось чаму і шукаем выйсця ў вёсцы.

Л. Толкач: — Так, мы на сабе адчуваем сумныя вынікі гэтай «мяятнікавай міграцыі». Сотні людзей з раёна кожны дзень з самага рання адпраўляюцца ў няблізкую дарогу на МАЗ. І гэта ў той час, калі ў вёсцы цяжка знайсці чалавека на пасаду пастуха, даяркі, не хапае механізатараў. Так, сёння чалавек шукае не толькі вялікага заробку, а і добрых умоў працы, каб мець і выхадны дзень, і месяц адпачынку, і жыллё з усімі выгодамі. Тое-сёе ў гэтым напрамку мы робім. Рэканструявалі некалькі ферм, дзе жыццёвама можна цяпер пераапрацуцца, памыцца, адпачаць, уводзім двухзменную работу, што дае магчымасць той жа даярцы, свінарцы ці цялятніцы паўдня займацца хатнімі справамі. Нас вельмі непакоіць, што многія нашы маладыя людзі не прывучаны да сямейнай працы, нават пагарджаюць ёю. Вынавата тут у многім школа, дзе вабілі нашых дзяцей «рамантамі далёкіх дарог», а пра родную вёску ўспаміналі толькі тады, калі трэба было паўшчуваць вучня за дрэнную адзнаку: маўляў, будзеш дрэнна вучыцца, пойдзеш у даяркі ці ў пастухі. Вось і паўцякалі ў горад «страшэннай» долі. Позна зразумелі мы, што не так як трэба мы іх выхоўвалі.

А. Гарнак: — У рэспубліцы 69 сельскіх прафесійна-тэхнічных вучылішчаў, якія штогод папаўняюць армію вясковых спецыялістаў на 88—90 тысяч чалавек.

«ЛІМ»: — У вёску — 90 тысяч, а колькі іх застаецца праз год?

А. Гарнак: — Так, цякучасць, на жал, вялікая.

А. Казловіч: — І спецыялісты, бачыце, пакідаюць вёску... Святлана Алексіевіч у нарысе «Я паехаў з вёскі...» ўзяла вачуіну тэму. Яна назвала нямыла прычын, якія ўплываюць на міграцыю сельскага насельніцтва ў горад. Можна было назваць іх яшчэ больш — і важкіх, і дробязных. Міграцыя — гэта своеасабліва хвароба вёскі і горада. Калі я працаваў над кнігай аб калгасе «Рассвет» імя Арлоўскага, мне трапіла ў рукі перапіска Кірылы Пракопавіча Арлоўскага, дзе ён, дарэчы, скардзіўся на тое, што амаль уся моладзь пакідае калгас. Тым не менш, гаспадарка з кожным годам набірала сілы і стала слаўтай на ўсю краіну. Парадокс? Не. Затрымліваць моладзь нельга. Гэта не гуманна. Тым не менш, «Рассвет» не адчуваў дэфіцыту рабочай сілы — моладзь, якая некалі з'ехала адсюль, амаль уся вярнулася. Вярнулася ўзможна, лабачушая свет, зьдзіўляюцца сапраўдную цану жыцця. Вярнулася, бо ў «Рассвет» у цэнтры ўвагі — чалавек. Усё робіцца для яго дабрабыту.

Л. ТОЛКАЧ: Адчуваем на сабе вынікі «мяятнікавай міграцыі».

Як будзе развівацца далей міграцыя? Калі сельская гаспадарка будзе развівацца паспяхова, міграцыя, я думаю, замарудзіцца. У аповесці М. Гіля адзін з персанажаў — унучка, гарадская дзяўчынка, адчувае, як прачынаецца ў яе цёплае пачуццё да вёскі, дзе жылі яе бацькі...

С. Алексіевіч: — Вось мы гаворым пра міграцыю, пра тое, што селянін адывае ад зямлі, не даражыць вёскай, усім, чым жылі яго бацькі і дзяды. Мы іх асуджаем, сарамцім. А скажыце — за што? Я глядзела выдатны дакументальны фільм «Архангельскі мужык» і здзіўлялася, як уратавалася, засталася актыўным жаданне героя фільма працаваць, адчуваць сябе гаспадаром на зямлі. У нас шмат гавораць пра годнасць чалавека, пра тое, што гэта найвялікшая наша каштоўнасць. І ў той жа час з годнасці гэтай здзекуюцца. Дзесяцігоддзі людзі працавалі ў вёсцы за «птушачку», без выхадных, без права на аплачаны адпачынак. Цяпер мы здзіўляемся, куды зніклі ідэалы? Нам трэба радавацца, што, нягледзячы на ўсё выпрабаванні, засталася нямыла людзей з высокім пачуццём гонару, з пастаянным імкненнем да праўды, да асабістай мужнасці.

«ЛІМ»: — Прапануем увазе ўдзельнікаў «круглага стала» невялікі ўрывак з нарыса С. Алексіевіч «Я паехаў з вёскі...»: «Сярою Галя, швачка, 20 гадоў: у нашым сяле нават клубна няма. Прыедзеш на выхадны, не ведаеш, што рабіць, чым заняцца. Днём яшчэ можаш схадзіць у лес у ягады, у грыбы, а вечарам глядзіш тэлевізар і ўсё. Кіно толькі ў нядзелю пракруціць у школе, сядзіць чалавек дзесяць, хто прыехаў з горада». Мы не возьмем на сабе смеласць гаварыць, што гэта тыповы малюнак, але, пагадзіцеся, узровень культурнага абслугоўвання вясцоўцаў, як правіла, пакідае лепшага. Давайце паслухаем думку на гэты конт Віктара Сцяпанавіча Альшэўскага.

В. Альшэўскі: — У рэспубліцы 615 населеных пунктаў з колькасцю жыхароў больш за трыста чалавек не маюць клубоў. З найбольш 4,5 тысячы клубных устаноў фактычна можна выкарыстоўваць толькі трэцюю частку, астатнія памяшканні вельмі старыя, дыхаюць, як кажуць, на ладан. Дадамо, што 40 працэнтаў клубоў не маюць пакояў для гурткавай работы.

«ЛІМ»: — Вы намалявалі даволі сумную нарыну. Што ўяўляе сабой сённяшні сельскі культасветнік?

В. Альшэўскі: — У вясковых клубных установах сёння 700 незапоўненых вакансій загадчыкаў клубоў, кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці, акампаніятароў. Цякучасць кадараў культасветработнікаў у вёсцы вельмі вялікая.

«ЛІМ»: — Усё ўзаемазвязана. Калі з вёскі ўцёк у горад загадчык клуба ці бібліятэкі, дык чаму гэта не рабіць маладой налгасніцы? Там, у горадзе, хоць на танцы пойдзе.

А. КУУШЫННИКАУ: Мы забіраем у сяла працаўнікоў.

В. ХАРЭЎСКИ: Мы занябдалі малыя гарады.

В. Альшэўскі: — Існуе 150 відаў захвалення, кажучы сучаснай мовай, — хобі. Мы можам прапанаваць у клубе толькі восем — дзесяць. Але справы выпраўляюцца. У мінулай пяцігодцы выканалі план будаўніцтва сеткі клубных устаноў на 41,3 тысячы месц. У дванаццатай пяцігодцы будзе пабудавана ўдвая больш. Распрацавана схема развіцця культурна-ветустановаў на тэрытарыяльна-вытворчых сістэмах з такім разлікам, каб да бліжэйшай клубнай установы было не далей, чым 7—8 кіламетраў. Пэўныя надзеі мы ўскладаем на аўтаклубы, якіх у нас 127.

«ЛІМ»: — Вы спадзеліся на аўтаклубы? А дарогі, па якіх вясной і восенню не праехаць? Ці не таму ў многіх мясцінах уся культура адкладваецца на лета?

В. Казько: — Тут прагучаў папрок літаратарам, чаму мы выхавалі спахыўца. Дык спахыўца акурат і выхавалі, калі стваралі ў літаратуры вобраз станоўчага героя, якому чытач не верыў.

Мы шукаем прычыны міграцыі вясковых людзей у горад. Сярод гэтых прычын — і варварскае абыходжанне з прыродай, у выніку чаго зніклі сотні малых рэк, ясы, палі засыпаюць няском пылавая буря. Адным словам, вынішчаецца, кажучы па-руску, «серед обитания» чалавека. І мы хочам, каб ён на гэта ніяк не рэагаваў? Сёння ўзнікла вялікая паргза Прыпяці. Без шырокага абмеркавання, на ўзроўні толькі дырэктывных органаў прыняты прасект пераўтварэння гэтай ракі. Яна будзе ўзята ў дамбы, што прывядзе да знішчэння нерасцелішчаў рыбы, навакольных гаёў, абязлюдзіць навакольныя вёскі, бо спакон веку зямля тут радзіла толькі дзякуючы прынесенаму Прыпяццю глею. Гэта замах не толькі на эканоміку краю, а і на духоўнасць, бо няма духоўнасці без прыроды. Няма без прыроды і культуры.

«ЛІМ»: — На наш погляд, за «круглым сталом» адбылася жывая, вострая, цікавая дыскусія па праблемах вельмі важнай сацыяльнай з'явы — міграцыі сельскага насельніцтва ў горад. Рэдакцыя шыра дзякуе ўсім яе ўдзельнікам.

Матэрыялы «круглага стала» падрыхтаваў М. ЗАМСНІ.

М. Аляксандраў. Давайце пагутарым пра тэатр, які сёння ў Брэсце ёсць, і пра тэатр, які хацелася б гораду мець. А жаданае і існае вельмі істотна розняцца—не сакрэт, што наш Брэсцкі абласны драматычны тэатр імя ЛКСМБ займае адно з апошніх месцаў у рэспубліцы па колькасці наведванняў. У чым прычына надзвычай нізкай глядацкай цікаўнасці?

Але найперш, мабыць, трэба адмовіцца ад крыўднага азначэння «нетэатральны горад». Брэст з насельніцтвам больш за дзвеце п'яцьдзесят тысяч жыхароў не можа быць чымсьці нерухама-інертным, застылым кангламератам, закрытым для духоўнага уплыву. Вялікая колькасць прамысловых прадпрыемстваў, дзве ВНУ, прыгранічнае размяшчэнне горада, мноства іншых сацыяльна-культурных фактараў — усё гэта сведчыць пра тое, што для тэатра тут шырокая прастора дзейнасці. І асабліва цяпер, калі ва ўсіх сферах нашага жыцця адбываецца столькі пераменаў, столькі паўстае праблем, у тым ліку і духоўнага парадку! Каму вырашаць іх сродкамі мастацтва, як не тэатру з імем Ленінскага намясцова рэспублікі. Тым больш, што і сярэдні ўзрост жыхара Брэста, патэнцыяльнага глядача, — ірху большы за трыццаць гадоў...

Дык чаму ж брастаўчане не ходзяць у свой тэатр?

Т. Зарэмба. А вы можаце назваць хоць бы адзін спектакль, з бачаных на сцэне нашага тэатра, які лічыце сапраўдным мастацкім творам? Скажам, за апошнія пяць гадоў...

М. Аляксандраў. Калі па «гамбургскім рахунку» дык наўрад ці...

Т. Зарэмба. Я — таксама. Нават за апошнія дзесяцігоддзе.

М. Аляксандраў. А ці не занадта катэгарычна? Ніводзіць тэатр не застрахаваны ад спадаў, няўдач, слабых спектакляў. Ці можна патрабаваць адно толькі вяршынь?

Т. Зарэмба. Патрабаваць — трэба! Бо мастацтва застаецца мастацтвам і ў Маскве, і на Шпіцбергене, а «правільналізм» — паняцце хутчэй духоўнае, чым геаграфічнае... Кепска іншае: нейкая звыклая пакарлівасць (ці абьякавасць?) брастаўчан перад фактам існавання ў горадзе неталенавітага тэатра. Неаднойчы чула ацэнку «для Брэста сыдзе» з вуснаў самых розных людзей — ад кандыдата навук да школьніцы.

М. Аляксандраў. Прыкра, што і на пасяджэннях мастацкага савета ў самім тэатры мне даводзілася чуць прыкладна тое ж самае: «Сыдзе для Брэста, сыдзе для выездаў у раёны». Дарэчы, гэта прынцыпова важна: ці належным чынам выконвае свае функцыі мастацкі савет?

Т. Зарэмба. А вам не здаецца дзіўным тое, што ў мастацкім савете нашага адзінага драматычнага тэатра няма ніводнага прадстаўніка творчай інтэлігенцыі горада? Міжволі падумайце, што выбар робіцца па прынцыпу: «свае і трыбніны». А дзе нашы пісьменнікі, паэты, крытыкі, мастакі? Дзе вы, загадчык аддзела культуры абласной партыйнай газеты?

М. Аляксандраў. Не хацелася б выглядаць «пакрыўджаным», але і самому было б цікава даведацца, чаму мяне больш не запрашаюць на пасяджэнні мастацкага савета...

Т. Зарэмба. З непрычыновым мастацкім саветам спайкайней. Заўсёды можна апраўдаць уласнае творчае бяссілле і спаслацца на глядача, які, маўляў, «нас не разумее». І вось ужо створаны міф пра «нетэатральнасць» Брэста, нас палохаюцца гастралёры, выраслі пакаленні брастаўчан з хранічнай пагардай да тэатра. Сярод вашых знаёмых ёсць такія, хто ніводнага разу не быў у тэатры?

М. Аляксандраў. Есць, як ні крыўдна. Але глядач усё ж такі не вінаваты. Ведаю юнакоў, якім аднаго-двух «культпаходаў» — у тэатр імя ЛКСМБ —

ца гораду, які, да таго ж, абьякаваў? Застаецца — сустрэчная абьякавасць. Пануе гастрольная псіхалогія, галоўнае — выкананне вытворча-фінансаванага плана.

М. Аляксандраў. І вось жа парадокс: пры напаяўпуста залы ў Брэсце фінансавы план тэатрам выконваецца. Менавіта за кошт вязаных спектакляў і гастрольяў... Дзіўна яшчэ вось што. Нельга сказаць, каб тэатр не працаваў над сур'ёзнымі пастаноўкамі. Прыгадайма «Трынаццатага старшыню» А. Абдуліна, «Апраўданне крыві» І. Чыгрынава, «Бязрозавую галінку» В. Візбара, «Я, вядома, чалавек

тады, што «нават безгалосыя заспявалі». Далебог, гэта хатнія радасці... Не разумю толькі, чаму глядач павінен плаціць паўтара рубля за безгалосае спяванне!..

Даспяваліся да «Каскадэра», аматаршчыны сапраўднай, махровай... Так на брэсцкай сцэне пачаў царавць шлягер. Дзёрні, навязлівы, здольны адцягнуць сур'ёзную, тым больш складаную драматургію. Пастаўлены на канверт, ён фарміруе свайго глядача, гэткага ж агрэсіўнага да з'яў сапраўднага мастацтва. Вось чым абарочваецца «насава поспех».

М. Аляксандраў. Уражанне такое, нібыта сацыяльны прэстыж тэатра падрываецца запланаванымі промахамі. Афіша выглядае наборам выпадкова-

дзень, калі вялікая роля будзе ўжо не па плячы? Ці, можа, гэта трэба глядачу? Прабавіць час на адной камедыі, праз месяц новая, яшчэ больш смешная... Такая практыка — загананая! Яна нават таленавітых мастакоў ставіць у такія ўмовы, што і прафесійнаму крытыку надзвычай цяжка здагадацца пра іх адоранасць.

М. Аляксандраў. Наколькі я разумю, вы сцвярджаеце, што наш тэатр абраў няправільны шлях у мастацтве, спыніўся ў творчым развіцці, а гэта прывяло да сур'ёзных страт, галоўная з якіх — падарваны глядацкі давер?...

Т. Зарэмба. Так. Пераканава, што ў выніку падмены творчых задач вытворчымі ў Брэсцкім абласным драматычным тэатры імя ЛКСМБ з'явіліся спектаклі, па ўсіх паказчыках — антымастацкі!

М. Аляксандраў. Дайшло да абсурду. Тэатр даводзіцца літаральна «ратаваць». Я сам трымаў у руках дакумент, падпісаны адказным партыйным работнікам, — графік наведванняў тэатра працоўнымі прадпрыемстваў горада. У другую суботу месяца — трыста чалавек з аднаго прадпрыемства, у другую нядзелю — трыста чалавек з іншага і гэтак далей, і гэтак далей... Добра, што Брэст — горад прамысловы. Такая завядзенка адначасова ратуе касу і нясе тэатру вялізныя маральныя выдаткі. Здавалася б, нават у «Крокодзіле» быў крытычны матэрыял пра гэта, а «разнарадка» — жывая. Памятаю, вельмі пакрыўдзіўся наш тэатр на тое часопіснае вступленне...

Т. Зарэмба. Няма нічога дзіўнага. Стаўленне да крытыкі ў кіраўніцтва брэсцкага тэатра досыць адметнае. Крытыкі, на яго думку, павінны быць рэкламнымі агентамі, зазываламі. У аб'ектыўным адлюстраванні творчай практыкі, аказваецца, няма патрэбы, бо гэта не прывядае глядача ў залу. У нас нібыта забыліся, што кепскі спектакль — гэта сорамна. Сорамна перад глядачом, перад гісторыяй тэатра. Мабыць, часцей нагадваць трэба?

М. Аляксандраў. Што ж, будзем завяршаць нашу гутарку... Нагаварылі мы шмат вострага, не зусім, напэўна, прыемнага для нашага тэатра і, мабыць, небяспрэчнага. Але такі ўжо цяпер час — пара бескампрамісных спрэчак, імкнення да праўды.

Селета ў Брэсце павінна пачацца рэканструкцыя тэатральнага будынка. Падзея доўгачаканая, праблема наспелая. Але ці не больш важна не задыктаваць з «рэканструкцыяй» тэатральнага арганізму, без чаго нават звышсучаснымі інтэр'ерамі глядацкіх сэрцаў не прывабіш...

г. Брэст

У мільгаценні НАЗВАЎ

Тэатр і горад... Пра гэта на прыкладзе творчай практыкі Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя ЛКСМБ дыялог вядуць брастаўчане — тэатразнавец Таццяна ЗАРЭМБА і журналіст Мікалай АЛЯКСАНДРАЎ.

хапіла, каб набыць устойлівы імунітэт увогуле да тэатральнага мастацтва.

Т. Зарэмба. Тэатр — гэта дыялог. А ў нас ён не можа адбыцца, бо няма галоўнага — узаемнага разумення і ўзаемнай павагі.

Мне часам здаецца, што наш тэатр падзяляе глядачоў на дзве катэгорыі: на тых, наго нават пад прымусам у залу не загоніш, і на тых, хто яшчэ паддаецца на ўгаворы ўпаўнаважаных. У дачыненні да першых тэатр прымае пастава абражанай годнасці, другімі — ірху пагардае за наіўнасці і непатрабавальны густ. Рэпертуар, прынамсі, разлічаны менавіта на апошніх. Якісць спектакляў — таксама. «І там з'ядуць» — прычына заняпаду тэатра... Памятаецца, у інтэрв'ю вам адзін з вядучых брэсцкіх акцёраў сказаў: «У сённяшніх глядачоў прыкмятаю тэндэнцыю да палегчанага ўспрымання, імкненне да забаўляльнасці любой цаной. Магчыма, гэта натуральная псіхалагічная рэакцыя на перагрузкі ў наш напружаны век. Гэтым я нібыта апраўдваю глядача, але бачу тут і сур'ёзную небеспену «абмялення» тэатральнага рэпертуару пад уплывам глядацкіх запатрабаванняў. Зірніце, мы цяпер невялікі пазбаўлены магчымасці ставіць сур'ёзную драматургію, бо глядач да яе «не прывычаўся»... Сказана далікатна, нават дыпламатычна, але і ў гэтых словах мне чуецца звыклы папрок глядачу — за дрэнны густ... самім тэатрам выхаваны. Дзе ўжо брастаўчанам «прывычайвацца» да класікі, калі, напрыклад, «Гамлета» яны бачылі толькі двойчы, у 1910 і 1973 гадах, — і то ў пастаноўцы гастралёраў, трупы братаў Адэльгейм і Люблінскага драматычнага тэатра...

Але ж нашаму тэатру няма часу на выхаванне глядача, у яго іншыя клопаты. Пяць-шэсць месяцаў працуючы на стаяцянна, столькі ж ён праходзіць у гастрольных вандроўках. І ў гэтыя пяць-шэсць месяцаў — палавіна, калі не больш спектакляў іграецца на сценах раённых і сельскіх дамоў культуры. Што ж застаецца

маленькі» М. Гараевай... Не адкрыцці, вядома ж, не бяспрэчныя ўдачы, але спектаклі роўныя...

Т. Зарэмба. А як на мой погляд, дык — слабей і ўсяго толькі тэматычна «актуалізаваныя».

М. Аляксандраў. Дазвольце завяршыць маю думку... Тым не менш, аблічча тэатра вызначаюць не яны, а «яркія выявы», накітавалі «Каскадэра».

Т. Зарэмба. Альбо шлягеры «Няроўны шлюб», «Дзень цудоўных падманаў»... А «Каскадэра» — увогуле нейкае насланне! Што ж, шэрыданаўская «Дуэнья» «цудоўна падманула» ўсіх нас. Але раптоўны поспех спектакля не быў перамогай мастацтва. Глядачшоў паглядзець на альяне тэатра і папулярнага ў горадзе самадзейнага ВІА. Выбар п'есы Шэрыдана цяжка было б аспрэчыць, калі б у рэпертуары мелася ўсё і не хапала толькі лёгкай, вытанчанай казанчай феерыі. Калі ж да «Дуэньі» хапала камедыі, нярэдка вельмі пусценчкі — чаго варты адзін толькі спектакль «Калі стартуюць ракеты», дык зразумела, што не пра рэпертуар клапаціліся, а выключна пра касу. Патрабавалася «касцюмная» п'еса, лепш за ўсё — музычная камедыя... (У дужках заўважу, што казанчай феерыі не атрымалася: эканоміка зрабіла «падножку», і сцэну апанавала беднасць, скупасць і прастата, якая горш за крадэж).

Выбар «Дуэньі» можна было б растлумачыць і такім чынам: драматычныя акцёры «засталіся» ў сур'ёзных творах, даўно не спявалі, не танцавалі... Захацелася бліснуць перад публікай усімі гранямі свайго майстэрства. А калі хваціліся — няма чым? Адзін з удзельнікаў спектакля з гонарам абьясціў

цей — без адзінства рэжысёрскіх памкненняў, без глыбокага разумення глядацкай аўдыторыі, без прадуманасці і цэльнасці творчай пазіцыі. Ці адпавядае, у такім выпадку, тэатр свайму прызначэнню, свайёй назве, нарэшце?

Т. Зарэмба. У 1980 годзе на старонках «ЛіМа» з трывогай адзначалася, што тэатр імя ЛКСМБ узяў курс на камедыю. У 1983-ім штотыднёвік зноў папярэджаў: калектыў залішне культывуе забаўляльны жанры. Ці змянілася што-небудзь істотна з таго часу? Нічога, тая ж арыентацыя на касу. Нейкі заўважыла, што з дзесяці спектакляў аднаго месяца было пяць камедыяў, тры музычныя спектаклі і дзве меладрамы. Прыкмятае «крэз»? Аналіз афішы пераканаўча сведчыць пра нашу рэжысуру: яе густы, кампетэнтнасць у працэсах, якія адбываюцца ў сучасных драматургіі і тэатры, яе агульную мастацкую культуру, творчую самаацэнку (праца ж выбіраецца «па сілах»), а таксама пра грамадзянскую пазіцыю мастака, «болевыя кропкі» яго грамадскай свядомасці.

М. Аляксандраў. Мільгаюць назвы, штомесяц тэатр выпускае новы спектакль, але няма ніводнага, які захацелася б паглядзець двойчы ці тройчы. Спектаклі валам ваяць на глядача.

Т. Зарэмба. Але каму патрэбны гэты вал? Артыстам, якіх спусташаюць бязрадасныя рэпетыцыі на слабых, нецікавых п'есах, вандроўкі, вандроўкі, вандроўкі з гэтакімі ж бязрадаснымі спектаклямі, пастаянная прага па добрай драматургіі, туга па нясыграных ролях і патаемны страх, што надыйдзе

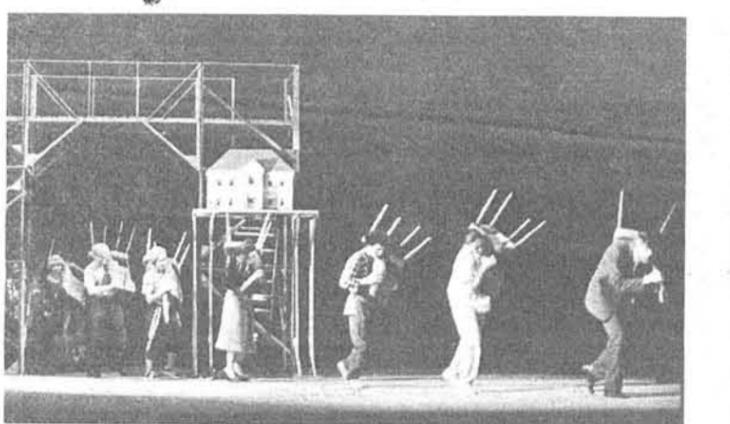
Ад РЕДАКЦЫІ. Вядома, не ўсе аспекты надзвычай складанай праблемы «тэатр і горад» закрануты і прааналізаваны ў дыялогу Т. Зарэмбы і М. Аляксандрава. Зразумела таксама, што ўмовы, у якіх даводзіцца працаваць сучаснаму калектыву, вельмі і вельмі няпростыя. Але гутарка «зацікаўленых суб'яседаў» прывабіла нас рашучасцю, дасведчанасцю, наступальнасцю, поўнай адсутнасцю прыкмет «гульні ў паддаўкі», трывогай за лёс Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя ЛКСМБ, які ведаў лепшую пару. А яшчэ сведчаннем таго, што горад у стане прад'явіць высокі рахунак «свайму» тэатру — строга і кампетэнтна.

Магчыма, не ўсе падзеляць крытычны запал аўтараў. Не выключана, што пэўныя факты і з'явы могуць быць ацэнены інакш. Тым не менш, праблема ўзнята наспелая і балючая. І не толькі, мабыць, для брэсцкага тэатра, бо сёння, калі пачаўся тэатральны эксперымент, існуе сур'ёзная небяспека, што разрыў паміж сталічнымі і перыферычнымі калектывамі яшчэ больш павялічыцца. А таму нам не хацелася б спыняць гэтую гаворку...

ПРЭМ'ЕРЫ

У Дзяржаўным маладзёжным тэатры БССР адбылася прэм'ера спектакля «Рамонт» па п'есе М. Рошчына. Пастаноўку ажыццявіў Р. Баравін, мастацкае афармленне Л. Рулёвай і А. Кузняцова. У спектаклі занята ўся труппа тэатра.

Сцэна са спектакля. Фота А. ДЭМІТРЫЕВА.

Зусім нядаўна мы адзначылі шасцідзясяцігоддзе Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа... Фёдар Шмакаў больш за 40 гадоў назад злучыў свой актёрскі і чалавечы лёс з гэтай сцэнай, шмат памятных старонак унёсў у гісторыю старэйшага калектыву рэспублікі. Іх можна гартаць адну за адной — так

кідкім — звычайным. Дзяўчат-зэнітчыц ён апекаваў зусім пабашкоўску, хаваючы сваю трывогу за вайсковай строгасцю. Васкову было наканавана прайсці праз смерць кожнай дзяўчыны — і выжыць, і помсціць. Ён старэў і, здавалася, сівеў на нашых вачах. Але мацнела рука, налівалася сэрца нянавісцю

ва, а шчасце лепш А. Астроўскага), Мурамскага («Вяселле Крачынскага» А. Сухаво-Кабуліна), Сонцава («Ворагі» М. Горкага)... Сярод гэтых роляў і такое выдатнае актёрскае стварэнне, як Акім («Улада цемры» Л. Талстога). Асаблівае месца ў сцэнічнай біяграфіі акіяра займае вобраз

Талент, праца, вопыт

Народнаму артысту СССР
Фёдару ШМАКАВУ — 70

прасцей прасачыць сталенне таленту мастака. А можна, скарыстаўшы юбілейную нагоду, адгарнуць тыя, што найбольш ярка раскрываюць адметнасць яго даравання...

Старшыня калгаса Каравай («Таблетку пад язык» А. Макаёнка) — чалавек, улюбёны ў зямлю, заклапочаны лёсам і гаспадаркі, і лёсам кожнага чалавека, што жыве побач з ім... У кругазвароце штодзённых турбот, неспадзёвак, заданняў, прыверак — звычайных спраў кіраўніка, Каравай Шмакава заўсёды знаходзіў час выслухаць аднавяскоўца, даць рады, разам пашукаць выйсце. Ён быў здатны на вясёлы жарт — і тады зіхацела ў вачах хітрынка. Не, ён не бездакорны герой — дзеля агульнай справы мог пайсці і на кампраміс... Увасабляючы макейкаўскі вобраз, акцёр надаваў яму рысы тых людзей, з якімі неаднойчы сустракаўся ў шматлікіх вандроўках, і сваю павагу да працы хлеба-роба выказваў у фінальным маналогу Каравай.

У сцэнічнай біяграфіі актёра нямала характараў мужных, трывалых, сумленных, з дакладна акрэсленай сацыяльнай пазіцыяй. Жыццё іх не пеціла, за свае перакананні ім даводзілася змагацца, пераадолюваць перашкоды, выстойваць. З гэтых выпрабаванняў героі Ф. Шмакава выходзілі душэўна загартаванымі, прыгадайма Антанюка, Лемяшэвіча, Гаворку («Снежныя зімы», «Крыніцы», «Выгнанне блудніцы» І. Шамякіна), Левінсона («Разгром» А. Фадзеева)... Для іх такія паняцці, як грамадзянская і партыйная прышчыповасць, сумленнасць, адказнасць за свае ўчынкi — чалавечая сутнасць, стрыжань.

Старшыня Васкоў («А досвіткі тут ціхія...» Б. Васільева) выглядаў вельмі сціплым, ня-

да ворага — найвялікшая несправядлівасць вымагала помсты.

Пры ўсёй разнастайнасці актёрскіх характарыстык нешта агульнае маюць усе персанажы Ф. Шмакава. Іх яднае верагоднасць, тая прастата, што «дарагога ворта», душэўная мяккасць, абаяльнасць, нават «свойскасць»... Могуць запытацца, і досыць слушна: а як жа сатырычны струмень творчасці актёра? Як пачуваюцца сярод высякародных герояў такіх, напрыклад, персанажы, як Прысыпкін («Клоп» У. Маякоўскага) ці Альховік («Трывога» А. Петрашкевіча)? Менавіта пазітыўнае стаўленне да жыцця, жаданне не словам, а справай паляпшаць яго, выводзіць мастака на пашырэнне межаў сваіх магчымасцей.

Нават традыцыйныя, класічныя трактоўкі тых ці іншых вобразаў Ф. Шмакаў карэктываваў па-свойму. Нагадаем прыклад іх не самы красамойны — Несцерку з аднайменнай камедыі В. Вольскага. Ф. Шмакаў прыняў ролю, у якой да яго чараваў незабыты А. Ільінскі, выдатны майстра і настаўнік. Калі Несцерка карыфея коласаўскай сцэны караніўся ў мастацтве скамарохаў, народных блазнаў, чые кпіны і смех развенчалі багачеяў, сваярджалі спрадвечны розум і кемлівасць простага чалавека, — вытокі шмакаўскага Несцеркі ў цяжкай долі селяніна-гаротніка. Не, і ягоны Несцерка кпіні і смеяцца з паноў, нясе людзям надзею і веру. Але ў гэтай вяселосці і гумары адчувальна і драматычная нота...

Выканаўчае майстэрства спялілася ў класічным рэпертуары. Ён сыграў Гарышэ, Эдгара («Гамлет», «Кароль Лір» У. Шэкспіра), Гаўрылу і Платона («Гарачае сэрца», «Праўда доб-

У. І. Леніна, з якім ён упершыню сустрэўся ў спектаклі «Сям'я» І. Папова ў 1950 годзе. «З таго часу, як мне прапанавалі сыграць Валодзю Ульянава, — сведчыць Ф. Шмакаў, — не пакідала мяне думка аб стварэнні на сцэне буйнога характараў правадэра рэвалюцыі. І няхай немагчыма ахапіць увесь характар, «напісаць» завершаны партрэт, — стварыць грунтоўныя эскізы да яго стала маёй марай, справай жыцця. Вобраз Валодзі Ульянава — мой першы крок на гэтым шляху». Актёр увавасібіў вобраз правадэра ў спектаклях «Вечная крыніца» Д. Зорына, «Свято з Усходу» П. Глебкі, «Трэцяя, патэтычная» М. Пагодзіна. Найбольшы поспех напатакў у спектаклі «Шостае ліпеня» М. Шатрова. За гэтую ролю Ф. Шмакаў (разам з рэжысёрам С. Казіміроўскім і мастаком Я. Нікалаевым) быў удастоены Дзяржаўнай прэміі БССР.

Інтэрпрэтуючы самы розны драматургічны матэрыял у суладдзі з задумай пастаноўшчыка, Ф. Шмакаў заўсёды застаецца самастойным мастаком, чыя грамадзянская пазіцыя неаддзельная ад лёсу творцы, яго працы. І сёння, калі Ф. Шмакаў выходзіць на сцэну, у чарговы раз пачынае дыялог з гледачом, ён мае шмат чаго сказаць людзям. Напэўна, ёсць у яго мары. Напэўна, не заўсёды яны здзяйсняюцца... Але спадзяёмся, што адна з іх здзейсніцца абавязкова: тэатр мяркуе паставіць «Мяшчан» М. Горкага, а Ф. Шмакаў — сыграць Бессяменнава. У юбілейны год гэта — найлепшы падарунак актёру, які ў сваёй творчасці ўвабраў традыцыі беларускай выканаўчай школы, а сёння і сам узабагачае гэтыя традыцыі. Талантам. Працай. Вопытам.

Клара КУЗНЯЦОВА.

У зале на Залатой горцы

Дует А. ПРЫХОДЗЬКІ і К. ШАРАВА.

Вечар інструментальных дуетаў прайшоў у Камернай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Маладыя беларускія выканаўцы Вера Чараміцына (скрыпка) і Павел Кандрусевіч (альт) выканалі творы Г. Гендэля, В. Моцарта, М. Понсэ. Музыканты паказалі сапраўднае творчае судалдзе, глыбокае пранікненне ў стыль выкананых сачыненняў.

Канцэрт прадоўжылі салісты БДФ Аляксандр Прыходзька (габой) і Канстанцін Шараў (клавесін, арган). З філіграннай адточанасцю, своеасаблівай грацыяй прагучалі ў іх выкананні санаты Г. Гендэля, А. Карэлі, Ж. Лайе, «Пастараль» Ф. Куперэна, «Мелодыя» К. Глюка.

Тэкст і фота
А. ВАННІШТЭЙНА.

МЕЛОДЫ ЖЫВАПІСНЫХ ПАЛОТНАЎ

На знакамітай карціне «Музыканткі» («Канцэрт») невядома мастака першай паловы XVI стагоддзя намалеваны тры юныя дзяўчыны, якія музыкуюць «над кнігай». Захопленыя дзівоснай прывабнасцю абаяльных музыкантак, гледачы і мастацтвазнаўцы, як правіла, не звяртаюць увагі непасрэдна на нотную партытуру, раскрытую перад выканальніцамі. Між тым, яна надзвычай цікавая.

Аказваецца, мастак выпісаў музычную лінію настолькі дэталёва, што мелодыю можна цалкам праіграць... проста з жывапіснага палатна. Устаноўлена, што на тым варыянце карціны, які захоўваецца ў Вене, музыканткі выконваюць песню «Табэ я радасць падару». А вось мелодыю з эрмітажнага варыянта гэтай жа карціны доўгі час лічылася выпадковым наборам нотных знакаў. Карпатлівыя ж даследаванні паказалі, што і тут — тая ж самая песня «Табэ я радасць падару», толькі запісана партыя не сапраўна, а тэнар.

Дзякуючы такім расшыфроўкам у сучасных выканаўцаў з'яўляецца неспадзяваная магчымасць: сыграць на старадаўніх блокфлейтах (сапраўнай і тэнарвай), пад акампанемент лютні або клавесіна, музыку «Канцэрта» ў поўным аб'ёме. Твор жывапісу атрымае, такім чынам, яшчэ адно, новае вымярэнне, і карціна загучыць!

Тры юныя выхаванкі вядомага савецкага арганіста, клавесініста, музыканта-даследчыка Аляксандра Майкапара А. Волкава, С. Фотава, М. Расцвятава на чале са сваім настаўнікам сапраўды падарылі нам радасць дзівоснай сустрэчы з «гукавым светам» жывапісных палотнаў. «Музыка ў карцінах старых майстроў» — так называлася канцэртная праграма, якую нашы госці паказалі ў

Камернай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Мы пазнаёмліся з унікальнай знаходкай — «Allegro molto» В. Моцарта, творам, які дайшоў да нас толькі ў адзіным, «жывапісным» варыянце: на партрэце чатырнаццацігадовага кампазітара ля клавесіна. Раскрылі тайну нот на карціне «Святы Іеронім у келлі»...

На белым экране, змяняючы адно аднаго, успыхвалі слайды: гучала старадаўняя музыка; асвятляючы ноты на попітры, трымцеў агецьчык свечкі. Гучаў захапляючы расказ А. Майкапара. Што гэта было? Канцэрт з каментарыямі і дэманстрацыйнай слайдаў? Мастацтвазнаўчая лекцыя з музычнымі і выяўленчымі ілюстрацыямі? Сінтэтычная мастацкая праграма, якая аб'яднала музыку і жывапіс? Навукова-мастацкі ці чыста мастацкі эксперымент? Многае здавалася нязвыклым, нават сам падыход у вырашэнні тэмы «Музыка — жывапіс», прапанаваны ў гэты вечар. Ды, слухаючы «музыку старадаўніх карцін», мы пачыналі адчуваць сябе відавочцамі тых далёкіх часоў. Рознабаковасцю мастацкага мыслення вылучаліся тады не толькі людзі мастацтва, але і тыя, да каго яны звярталіся. Для іх, слухачоў і гледачоў, інкрустваліся шэдэўрамі жывапісу старадаўняга клавесіна і вёрджынелы. Для іх так скрупулёзна выпісаліся на карцінах папулярныя, добра знаёмыя тады многім, матэты і мадрыгалы.

І можна вось так, як гэта робіць музыкант-даследчык А. Майкапар, наблізіцца да выявы, зірнуць на яе праз павелічальнае шкло навукі і паззіі... І з жывапіснага палатна, магчыма, загучыць праз стагоддзі яшчэ адна, забытая цудоўная мелодыя.

В. ГАРТ.

Усе квартэты Д. Шастаковіча

Летась ва ўсім свеце адзначалася 80-годдзе з дня нараджэння Дзмітрыя Шастаковіча. Калі музычная грамадскасць рыхтавалася да юбілею выдатнага кампазітара, на Беларусі радыдзі наступіла цікавая прапанова: правесці праграму, прысвечаную ўсім 15-ці квартэтам

Д. Шастаковіча. Ініцыятарам і аўтарам цыкла перадач «Усе квартэты Д. Шастаковіча» стала вядомы беларускі музыкант Л. Мухарынская. Неўзабаве гэтая маштабная праца будзе завершана: у эфіры прагучыць заключная перадача.

С. БРАТУШЭНКА.

«ЛІМ» ВЫСТУПІУ. ЯКІ ВЫНІК?

ПРЫЗНАЧАНЫ НОВЫЯ КІРАЎНІКІ

У «ЛІМ» за 9 студзеня 1987 г. было змешчана калектыўнае пісьмо артыстаў Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы, дзе яны выказалі недавер да творчых магчымасцей свайго галоўнага дырыжора А. Шунтава («А мы мяркуем інакш»). Як паведамілі нам у Міністэрстве культуры БССР, А. Шунтаў быў неўзабаве вызвалены ад абавязкаў кіраўніка калектыву. У Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу БССР нядаўна прызначаны новы галоўны дырыжор — Людміла Яфімава, вядомая як кі-

раўнік Камернага хору Мінскага музычнага вучылішча імя М. Глінкі. У напэўна будзе таксама працаваць малады дырыжор Уладзімір Глушакоў. Нам паведамілі таксама, што ў Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР прызначаны галоўны рэжысёр (гэтая пасада доўгія гады заставалася вакантнай) — Вячаслаў Цюпа, які дагэтуль працаваў у Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР. Факт немалаважна ў жыцці калектыву, які сёння пачаў працаваць ва ўмовах тэатральнага эксперыменту. Спадзяёмся, што рэпертуар-

ныя даляглядны тэатра оперы і балета, нарэшце, акрэсліцца і стабілізуецца і рэдакцыя атрымае рэагаванне на артыкул С. Штэйна «Радасці, трывогі і надзеі». З часу гэтай публікацыі (21 лютага 1986 г.) мінуў год! Заўвага аддзела музыкі з напамінаннем пра артыкул С. Штэйна была змешчана 5 верасня мінулага года. Час ідзе, а ніраўніцтва Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР на выступленні газеты не рэагуе. Стварэцтва ўражанне, што ў галоўных спецыялістаў няма пэўнага рэпертуарнага плана, а значыць, няма чаго паведамыць газеце. Але ж адназ даваць трэба!

АДДЗЕЛ МУЗЫКІ.

МУЗЕЙ-АПТЭКА Ў ГРОДНЕ?

21 снежня мінулага года ў Гродне адбылася міжрэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Гісторыя матэрыялізму і медыцыны ў Беларусі», прысвечаная 400-годдзю першага анатаміравання ў гісторыі нашага краю.

У снежні 1686 года кароль Рэчы Паспалітай Стэфан Баторый, палюючы недалёка ад Гродна, захварэў і памёр. Каралеўскія дактары Мікола Буцэла і П'етра Сімоні ў час хваробы караля не маглі прыйсці да адзінай думкі аб прычынах і дыягназе хваробы і выпрацаваць адзіны метады лячэння. Па загаду сенатараў было праведзена паталагаанатамічнае ўскрыццё цела караля. Каменцэраваў стан унутраных органаў прысутным урачам і сенатарам італьянскі ўрач, філосаф-гуманіст П'етра Сімоні. Таюча рода навукова-практычнай канферэнцыя ў другой палавіне XVI ст. у Заходняй Еўропе была ўжо немагчыма з прычыны наступлення каталіцкай рэакцыі. Да пачатку шырокага наступлення кантэррэфармацыі ў пачатку XVII ст. Вялікае княства Літоўскае было, відаць, адзіным месцам (не лічачы Сяміградзя), дзе маглі свавацца ад праследаванняў, знайсці мецэната і, значыць, прадаўжаць работу перадавых вучоных і філосафаў Захаду. І край у гэты час убірае ў сябе перадавыя ідэі: вучэнне Сервета аб малым крузе кровазвароту (за стагоддзе да паўторнага адкрыцця яго Харвеем), ідэі анабаптыстаў аб сацыяльнай роўнасці і г. д. На беларускай зямлі гэтыя ідэі трапілі на жыццёвую глебу, іх развівалі Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Якуб з Калінаўкі, Марцін Чэхавіц, Пётр Гёзна. На іх абапіраўся адзін з першых матэрыялістаў Стэфан Рыгоравіч Лован з Мазыра, двойчы выкліканы каралеўскай позвай у Трыбунал ВКЛ па абвінавачванні ў атэізме.

Даклады, якія прагучалі на канферэнцыі, ахапілі вялікі перыяд развіцця медыцыны і матэрыялізму ў Беларусі. Адкрыў канферэнцыю выступленнем «Грамадска-палітычная сітуацыя ў Вялікім княстве Літоўскім у другой палавіне XVI ст.» доктар гістарычных навук А. Грыцкевіч (Мінск). Кандыдат медыцынскіх навук В. Грыцкевіч (Ленінград), які прывяціў 25 год вывучэнню гісторыі медыцыны Беларусі, расказаў пра ўдзельнікаў анатаміравання — Сімоні, Буцэла, пра Джорджыа Б'яндраці — вучонага, які ўвёў у навуковы зварот на беларускіх землях адкрыццё Сервета, і іншых перадавых вучоных якія аказалі вялікі ўплыў на развіццё матэрыялістычнай навукі. З цікавымі паведамленнямі выступілі работнікі Рыжскага музея медыцыны імя Страдыня, вучоныя Гродна, Мінска, Вільнюса, Каўнаса.

У холе актывай залы медыцынскага інстытута ў Гродне, дзе праходзіла канферэнцыя, былі арганізаваны выстаўкі «3 гісторыі фармацыі на Гродзеншчыне», «Матэрыялы пра гісторыю медыцыны XVI — XVIII стст. у Беларусі», «Манетная сістэма часоў Стэфана Баторыя», «Гісторыя медыцыны ў лютэрску філатэліі і філакартыі», якія былі падрыхтаваны Рэспубліканскім музеем атэізму і гісторыі рэлігіі і Гродзенскім клубам калекцыянераў.

У час канферэнцыі была падтрымана ініцыятыва грамадскасці аб стварэнні музея-аптэкі ў Гродне. Сёлета будынку аптэкі, што на Савецкай плошчы ў Гродне, спалучаецца 300 гадоў. Ён старэйшы, чым аптэка ў Львове, дзе размешчаны музей фармацыі. У Гродне, у горадзе з багатымі медыцынскімі традыцыямі, ёсць сілы і жаданне стварыць музей.

І. ТРУСАУ,
старшы навуковы супрацоўнік Рэспубліканскага музея атэізму і гісторыі рэлігіі ў Гродне.

Мінулы год стаў значнальным для калектыву выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі. Завершаны, распачаты яшчэ ў 1983 годзе, выпуск «Энцыклапедыі прыроды Беларусі». Да чытачоў прыйшло пяць тамоў, з густым аформленым і выдзеленым на высокім паліграфічным узроўні. Тыраж для дзевяці падобнага тыпу не такі і малы — 10 тысяч экзэмпляраў.

Выдаўцы адышлі ад «акадэмічнай» строгасці. Упершыню кожны том «апануты» ў сваю малюнічую супервокладку, на якой змешчаны каляровыя здымкі, а на чацвёртай старонцы прыведзены выказванні вядомых вучоных, пісьменнікаў аб ахове прыроды.

За гады свайго існавання выдавецтва «БелСЭ» выпусціла нямяла іншых выданняў, у якіх ёсць разнастайная інфармацыя аб прыро-

дзе Беларусі. Есць яна ў дванаццацітомнай «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі»; у кароткай энцыклапедыі «Беларуская ССР», у другім томе якой прадстаўлены і звесткі аб прыродзе. З'явай у культурным жыцці стаў выхад «Чырвонай кнігі Беларускай ССР» Акрамя таго, пытанні аховы прыроды закранаюцца і ў асобных выпусках «Энцыклапедычнай бібліятэкі «Беларусь»: «Раслінны свет Беларусі», «Жывёлы свет Беларусі», «Рэкі, азёры і вадасховішчы Беларусі», «Ахоўныя жывёлы Беларусі», «Ахоўныя расліны Беларусі»...

Але выхад «Энцыклапедыі прыроды Беларусі» значна павялічыўся. З'явілася выданне, якое зацікавіла многіх: цяжка назваць сёння прадстаўніка якой-небудзь прафесіі, каго б не хвалявалі праблемы аховы прыроды.

УВАХОДЗІНЫ Ў ВЕЧНЫ ХРАМ

Думкамі аб новай энцыклапедыі сёння дзеліцца —

Іван ШАМЯКІН, Герой Сацыялістычнай Працы, народны пісьменнік Беларусі, галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі:

— Выпусцішы пяцітомную «Энцыклапедыю прыроды Беларусі», выдавецтва, скажу без пахвальбы, зрабіла надзвычай карысную справу. З'явілася унікальнае выданне, якога няма больш ні ў адной з саюзных рэспублік. Праўда, у некаторых з іх выйшлі аднатомнікі. Нават у выдавецтве «Советская Энциклопедия», дзедаўшыся аб нашых планах, такім размаху работы, выказвалі сумненні, чым мы запойнім гэтыя пяць тамоў, дзе возьмем неабходны матэрыял, хто яго зберэ? Але выявілася, што і пяці тамоў мала, каб выкарыстаць усё, што мае дачыненне да прыроды і праблем яе аховы. Пяць жа тамоў — гэта звыш 500 унікальных выданняў, 15084 артыкулы.

Аперыраваць лічбамі, канечне, справа не заўсёды ўдзячная. Але не могу не прывесці паасобныя, бо яны якраз сведчаць аб тым, якая вялікая работа праведзена пры падрыхтоўцы энцыклапедыі. Толькі расліннаму свету рэспублікі прысвечана каля 3 тысяч артыкулаў, жывёльнаму свету — больш за 2 тысячы. Апісанню рэк, азёр, вадасховішчаў і іншых водных аб'ектаў — амаль 2,5 тысячы артыкулаў, ахове прыроды і пытаннем прыродавыкарыстання — больш за 2350, фізіка-геаграфічным аб'ектам і прыродзе асобных рэгіёнаў Беларусі — 1170... Больш за 1500 артыкулаў расказваюць пра клімат,

астранамічныя, метэаралагічныя і іншыя прыродныя з'явы, пра навуковыя даследаванні і прыродазнаўчыя ўстановы, 391 артыкул персаналіі.

Багаты і ілюстрацыйны матэрыял. У пяці тамах уключылі — 2736 каляровых ілюстрацый, змешчана каля 4 тысяч чорна-белых унутрытэкставых ілюстрацый і карт, 19 уклеек каляровых карт. Аб цікавасці да гэтага выдання не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі, яскрава сведчыць той факт, што ў 1984 годзе, калі выйшлі першыя два томы «Энцыклапедыі прыроды Беларусі» і яшчэ ў 1981 годзе была выпушчана «Чырвоная кніга Беларускай ССР», выдавецтва за папулярнасцю і прапаганду ідэй аховы прыроды рашэннем спецыялізаванага органа ЮНЕСКО — Праграмы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па наваколным асяроддзі (ЮНЕСКО) адзначена Сярэбраным медалём.

Выпуск такой энцыклапедыі патрабаваў намаганняў многіх людзей — і з нашых галіновых рэдакцый, і з устаноў і арганізацый, якія займаюцца пытаннямі аховы прыроды. Карыстаючыся выпадкам, хачу выказаць шчырую падзяку за дапамогу ў стварэнні «Энцыклапедыі прыроды Беларусі» Інстытутам заалогіі, эксперыментальнай батанікі, геахіміі і геафізікі, генетыкі і цыталогіі, торфу, Цэнтральнаму батанічнаму саду і іншым установам Акадэміі навук БССР, Беларускаму і Гомельскаму дзяржаўным універсітэтам, Віцебскаму, Брэсцкаму, Мінскаму і Магілёўскаму педагагічным інстытутам, шэрагу міністэрстваў, Дзяржаўнаму камітэту па ахове прыроды і многім іншым калектывам

і арганізацыям. Такую падзяку мы выказваем на супервокладцы пятага тома.

Выданне энцыклапедыі, гэтаксама як падрыхтоўка і выпуск любой энцыклапедыі, садзейнічала паскарэнню даследаванняў у пэўных галінах навукі. Упершыню выкананы многія карты. Адбылося пэўнае стымуляванне ў развіццё некаторых аддаленых галін экалагічнай навукі, напрыклад, не было замагмай ў дырэктывыя органы каб была зроблена адпаведная работа. Энцыклапедыя прыроды ў пэўнай меры паўплывала і на развіццё філалагічнай навукі. Праведзена тэрміналагічная распрацоўка многіх назваў, якіх раней проста не было.

Адначасова высветліліся і шмат якія трывожныя з'явы. Некаторыя помнікі прыроды, на жаль, страчаны ўжо назавсёды. На многія, праўда, звернута ўвага адпаведных афіцыйных устаноў і арганізацый, і трэба спадзявацца, што будучы прыняты канкрэтныя захады, каб іх захаваць, рэстаўрыраваць. У прыватнасці, мы проста не ўмеем садзіць паркі. Ды і спецыялістаў па парках не рыхтуем. Не заўсёды станючыя вынікі меліярацыі. Пра гэта таксама гаворыць «Энцыклапедыя прыроды Беларусі», надаючы вялікую, можна сказаць, першаступенную ўвагу ахове прыроды. Увогуле, саму ахову прыроды мы разумеем — так і трэба разумець яе — не як кансервацыю прыроды, а як разумнае выкарыстанне яе і ў інтарэсах самой прыроды, і ў інтарэсах чалавека. Гэтая думка і праходзіць скразной ніткай праз усё тама энцыкла-

педы, аўтарамі артыкулаў якой з'яўляюцца каля 800 чалавек і больш за паўтары тысячы — рэцэнзентамі гэтых артыкулаў. На аснове матэрыялаў «Энцыклапедыі прыроды Беларусі» нядаўна выйшла ў перакладзе на рускую мову аднатомная папулярная энцыклапедыя «Природа Беларуси», што мае больш за 5 тысяч артыкулаў. Сёлета выпускаем дзве кнігі «Па старонках Чырвонай кнігі Беларускай ССР». Плануем спецыяльныя энцыклапедыі «Лес» і «Лён», а ў перспектыве — 8—10-томнік па пэўных групах жывёл;

Вячаслаў АЛЕШКА, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па ахове прыроды:

— Сумнення быць не можа: «Энцыклапедыя прыроды Беларусі» — выданне унікальнае, патрэбнае, якое даўно чакалі ўсе, хто па-сапраўднаму любіць прыроду, дбае аб захаванні яе рэсурсаў, задумваецца аб дні заўтрашнім, аб тым, што перададзім нашым нашчадкам. Зразумела, і іншыя дзевяці, якія выхадзілі і ў выдавецтве «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі, і ў іншых выдавецтвах рэспублікі — назаву хоць бы «Чырвоную кнігу БССР», — неслі ў сабе зычкую і неабходную інфармацыю. Але ж яна тычылася толькі пэўных праблем, зместам сваім звязаных з аховай прыроды. Скажам, тая ж «Чырвоная кніга...». У «Энцыклапедыі...», смела можна сказаць, змешчана ўся на сённяшні дзень інфармацыя аб прыродзе рэспублікі. Яна прасочвае развіццё ўсяго жывога — ад прасцейшых арганізмаў, насякомых, раслін да чалавека паказваючы звязальнікі ад малага да вялікага і адначасова падказваючы, што і як трэба зрабіць — ужо ў бліжэйшы час, не адкладваючы на заўтра, каб усё гэтае жывое багацце не было знішчана. Таму «Энцыклапедыя...» у першую чаргу патрэбна тым, хто працуе ў прыродаахоўных органах, для іх яна павінна стаць своеасаблівай настольнай кнігай.

Многія матэрыялы чыталіся ў аддзелах нашага камітэта, рэцэнзаваліся, дапамагалі мы і ў падборы ілюстрацый. Адначасова і для сябе знаходзілі нешта цікавае. Я, напрыклад, дзедаўся, што з красавіка 1927 па красавік 1933 года ў Мінску выдаваўся спецыяльны ілюстраваны часопіс «Палюнічы Беларусі», орган кааператывуна-прамысловага саюза палюнічых БССР. Выходзіў штомесячна, акрамя 1928 года, калі першыя выданні былі раз у два месяцы. А чаму б і цяпер не парупіцца ўсім нам, каб часо-

АБ'ЯВЫ

Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі прыняў пастанову аб правядзенні рэспубліканскага агляду нагляднай агітацыі і палітычнага плаката, прысвечанага 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Партыйным камітэтам і арганізацыям, Белсаўпрофам, ЦК ЛКСМБ, Міністэрству культуры БССР, Дзяржаўнаму БССР, праўленням Саюзаў мастакоў, архітэктараў і журналістаў БССР даручана забяспечыць шырокі ўдзел у аглядзе працоўных калектываў, культурна-асветных устаноў, выдавецтваў, навуковых устаноў, мастацкіх вытворчых майстэрняў, майстроў выяўленчага, афарміцельскага, дэкаратыва-нага мастацтва і дызайну, самадзейных мастакоў. У ходзе агляду неабходна ажыццявіць меры па стварэнні новых эфектыўных наглядных сродкаў, якія актыўна прапагандуюць унутраную і знешнюю палітыку КПСС, савецкі лад жыцця, сцвярджаюць нормы і прынцыпы камуністычнай маралі. Ніжэй публікуюцца палажэнне аб рэспубліканскім аглядзе нагляднай агітацыі і палітычнага плаката.

УВАГА КАНКРЭТНЫМ СПРАВАМ, РЭАЛЬНЫМ ПЕРАМЕНАМ

Рэспубліканскі агляд нагляднай агітацыі і палітычнага плаката, прысвечаны 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, праводзіцца са студзеня па лістапад 1987 года.

Галоўная мэта агляду — актывізаваць перабудову зместу і форм нагляднай агітацыі, павысіць дзейнасць усіх яе сродкаў у камуністычным выхаван-

вы характар, упрыгожванне і прымітывізм. Важна дамагчыся шырокага ўсебаковага адлюстравання выяўленчымі сродкамі дынамізму працэсу перабудовы, абнаўлення ўсіх сфер грамадска-палітычнага і сацыяльна-эканамічнага жыцця. Змест нагляднай агітацыі павінен нацэлявацца на вырашэнне канкрэтных практычных спраў і праблем працоўнага калектыву, глыбока адлюстравваць рэальныя перамены ў працы, жыцці і лёсе кожнага чалавека.

Прадстаўленыя на агляд работы павінны раскрываць высокія палітычныя, маральна-духоўныя і прафесійныя якасці савецкіх людзей, іх самаадданасць і працоўны гераізм у барацьбе за паскарэнне прапаганды перадавы вопыт і яго выкарыстанне ў народнай гаспадарцы, актыўна ўплываць на ўкараненне дасягненняў навукі і тэхнікі ў вытворчасць, павышэнне прадукцыйнасці працы і якасці прадукцыі, паліпшэнне гаспадарання, эканомію матэрыялаў, сыравіны, паліва, умацаванне арганізаванасці, парадку і дысцыпліны, на барацьбу з негатывымі правамі ў сядомасці і паводзінах людзей.

Асаблівае месца павінна быць нададзена прапагандзе кіруючай і арганізуючай ролі КПСС у жыцці нашага грамадства, яго мацнеючай сацыяльна-палі-

тычнай еднасці, выхаванню савецкіх людзей у духу братняй дружбы народаў СССР, высокага патрыятызму і сацыялістычнага інтэрнацыяналізму. Сродкі нагляднасці павінны адлюстравваць міралюбівую знешнюю палітыку КПСС і Савецкай дзяржавы, іншых краін сацыялістычнай садружнасці, іх барацьбу за ўмацаванне міру, выкараненне лідэрскай пагрозы, выкрываць мілітарысцкія планы імперыялізму, фарміраваць у савецкіх людзей непрымірныя адносіны да буржуазнай ідэалогіі і маралі.

Аператыўнае кіраўніцтва аглядам ажыццяўляе рэспубліканскі арганізацыйны камітэт, а ў абласцях, гарадах і раёнах — аргкамітэты, зацверджаныя адпаведнымі партыйнымі органамі.

Аргкамітэты прыцягваюць да правядзення агляду партыйныя, савецкія, прафсаюзныя і камсамольскія работнікі, ідэалагічныя актыўныя вучоныя-сацыялагі, псіхологаў, спецыялістаў па дызайну, мастакоў і журналістаў, абагульняюць і прапагандуюць лепшы вопыт нагляднай агітацыі, арганізуючы выстаўкі, падводзячы вынікі і ўносяць прапановы аб узнагароджанні пераможцаў.

На агляд прадстаўляюцца комплекснае афармленне прадпрыемства, навуковых устаноў, грамадскіх цэнтраў, мін-

пiс «Родная прырода» таксама стаў штомесячны!

Увогуле, калі ўжо нагадаў пра часопiс «Паляўнiчы Беларусi», дык не магу не сказаць, што мэтэрыялы, звязаныя з палываннем — арганiзацыя яго, гiсторыя, сённяшнi дзень, — пададзены аб'ёмна, ёсць шмат iнфармацыi не толькi пазнаваўчага плана, але i для роздуму.

Дарэчы, i саму «Энцыклапедыю прыроды Беларусi» патрэбна разглядаць у першую чаргу як своеасаблiвы Звод разнастайнай iнфармацыi аб усiм, што мае непасрэднае дачыненне да прыроды. Iнфармацыйная пазнаваўчасць, вядома, добра, але — гэта ўжо мае заўвагi — вiдаць, няблага было б, калi б больш ставiлася праблема, якiя на сучасным этапе патрабуюць свайго неадкладнага ўмяшання, вырашэння. Скажам, пiшацца пра адходную i безадходную вытворчасць. Але ж становiшча склалася такое, што трэба гаварыць пра вытворчасць безадходную i малаадходную. Iншага выйсця няма, толькi такiм чынам можна будзе вырашыць пытанне з захаваннем экалагiчнай раўнавагi на зямлi.

Яшчэ адна заўвага. Добра, што змешчаны бiяграфii навукоўцаў, жыццi i дзейнасць якiх звязана з аховай прыроды. А пiсьменнiкi, мастакi! У творчасцi многiх з iх знаходзiцца адлюстраванне тэма аховы прыроды, беражлiвага стаўлення да яе багаццяў. Чамусьцi пра гэтых людзей у «Энцыклапедыi прыроды Беларусi» нi слова;

Валянцiн ЖДАНОВIЧ, фотакарэспандэнт часопiса «Маладосць», вядомы фотамайстра рэспублiкi:

— Пагаджаюся, што «Энцыклапедыя прыроды Беларусi» вельмi патрэбнае i карыснае выданне, якое ўпершыню так поўна расказвае i пра саму прыроду, i ўсё, што звязана з

назву сама ж «Энцыклапедыя прыроды Беларусi».

Не падкрэслены i характар гэтых азёр. Скажам, Белае ў Iвацэвіцкiм раёне знаходзiцца ў нiзiне. На iлюстрацыi ж нiчога гэта не заўважаш. Больш таго, здымi подпiсы — i ўсе азёры стануць аднолькавымi. Ды хiба толькi азёры! А вольмем рэкi?! Славуцi Нёман каля Гроднi мае своеасаблiвы эпічны характар, ёсць месцы, дзе ён цячэ, як бы ў цяснiне. На здымках жа рака адлюстравана аднолькава. Заходняя Дзвiна мае крутыя берагi, а цячэ быццам у... «глiняных ночвах». Тое ж самае можна сказаць i пра такiя рэкi, як Обаль, Дзiсна, Дрыса. Але здымак не адлюстроўвае гэтую своеасаблiвасць.

Не пашанцавала Мазырскай градзе, Наваградскаму ўзвышшу, Мiнскаму ўзвышшу, Суражскай нiзiне... Здымкi ландшафтаў атрымалiся на нiзкiм мастакоўскiм узроўнi, зроблены без уліку спецыфiкi краявiду. На многiх з iх адсутнчае неба.

Ёсць недакладнасцi i ў артыкулах. Скажам, у першым томе на стар. 401 чытаем: «ВАЛА-ТОУКI, пашыраная ў шэрагу месцаў Беларусi назва кургану i пагоркаў, звязаных паводле нар. паданняў i казак з iснаваннем легендарных аслікаў-волатаў». Але ж гэта старажытныя курганы, чаму б не прывесцi некалькi iлюстрацый, не паспрабаваць вызначыць зтымалогiю назвы. На жаль, нiводная геаграфiчная назва сваёй зтымалогii не мае. А яна ж павiнна быць, бо выдадзены не проста дзеднiк вузкага плана, а энцыклапедыя! Энцыклапедыя, у якой павiнны быць усё звесткi.

Кiдзецца ў вочы, што пры iлюстрацыi насякомых няма маштабу. Напрыклад, «хрушч мучны» — можна падумаць, што гэта вялізны жук. Чамусьцi на ўклейцы не прадстаўлены жук-алець — самы вялікі на Беларусi, абмежавалiся толькi маленькiм чорна-белым малюнкам. Дарэчы, пра малюнкi У iх таксама ёсць недакладнасцi. Скажам, у нашай рэспублiцы сустракаюцца два вiды вужоў. Намалюваны ж адзiн з чырвонай плямай на галаве, чаго нiколі ў жыццi не бывае.

З цягам часу, калi ўзникне неабходнасць перавыдання «Энцыклапедыi...», усё ж, вiдаць, спатрэбiцца больш дзейснае дэпамога i кансультацый спецыялістаў, якiх б змэглi падказаць, дзе, што i як фатаграфаваш. Гэта дэзволiць пазбегнуць выпадковых iлюстрацый, пэўнай аднастайнасцi, якa пакуль што назiраецца ў афармленнi тамоў.

Інтэрв'ю ўзяў
Алесь МАРЦIНОВIЧ.

парабнаў, вуліц, плошчаў i магiстраляў, раёнаў, гарадоў; афармленне цэхаў, ферм, палыных станаў, культурна-асветных устаноў, грамадска-палiтычных цэнтраў, ленiнскiх пакоў, чырвоных куткоў; афармленне святлоных дэманстрацый, манiфэстацый i мiтынгаў, прафесійных святлаў, народных гулянняў; дошкi гонару, стэндзi i галерэi працоўнай i баявой славы; тэматычныя пано, выстаўкi, фотавiтрыны, стэндзi; палiтычныя плакаты; лiстоўнi, выданi ў дапамогу мастакам-афармiцелям i арганiзатарам нагляднай агiтацыi.

Тэксты ў нагляднай агiтацыi могуць быць выкарыстаны на беларускай або рускай мовах.

Агляд праводзiцца ў два туры: I тур праходзiць у лютым — жнiўнi, II — у вераснi—лiстападзе 1987 года.

У ходзе першага тура праводзiцца агляд агiтацыйна-мастацкага афармлення прадпрыемстваў i арганiзацый, iх падшэфных школ i базавых ПТВ, прамысловых зон, вуліц i плошчаў, цэнтральных жылдзiб калгасаў i саўгасаў, жылых мiкрараёнаў, iнтэрнатуў рабочай i вучнёўскай моладзi, грамадска-палiтычных цэнтраў, агiтпладоваў, месц арганiзаванага адпачынку працоўных, клубных устаноў, музеяў, бiблiятэк. У лютым—сакавіку г. г. рэкамендуецца арганiзаваць у працоўных калектывах абмеркаванне

эскiзных варыянтаў комплекснага мастацка-палiтычнага афармлення прадпрыемстваў, арганiзацый, устаноў, гаспадарак, населеных пунктаў, а ва ўстановах культуры — выстаўкi макетаў нагляднай агiтацыi. Трэба ўлічыць ўсе дзелавыя праномы i крытычныя заўвагi пры канчатковай дапрацоўцы планаў афармлення. Завяршаецца першы тур адборам лепшых узораш нагляднай агiтацыi для ўдзелу ў раённых i гарадскiх выстаўках.

У другiм туры праводзiцца раённыя, гарадскiя, абласныя (верасень — кастрычнік), рэспублiканская (лiстапад) — выстаўкi нагляднай агiтацыi i палiтычнага плаката. Абласныя аргамiтэты не пазней за 15 кастрычніка г. г. прадстаўляюць лепшыя работы на рэспублiканскую выстаўку.

Рэспублiканская выстаўка нагляднай агiтацыi i палiтычнага плаката адкрываецца ў г. Мiнск ў Палацы мастацтваў 17 лiстапада 1987 г.

На вопiсцe лепшых калектываў прадпрыемстваў i гаспадарак-пераможцаў агляду, а таксама на базе раённых, гарадскiх i абласных выставак праводзiцца вучоба iдэалагiчнага актыву, арганiзатару нагляднай агiтацыi, мастакоў-афармiцеляў. Па выiнках рэспублiканскага агляду ў лiстападзе г. г. абудзецца навукова-практычная канферэнцыя «Наглядная

агiтацыя — дзейсны сродак камуністычнага выхавання працоўных, мабiлізацыi iх на выкананне рашэнняў XXVII з'езда КПСС». У 1-м паўгоддзi 1988 г. будзе выпушчаны фотальбом лепшых узораш нагляднай агiтацыi. У дапамогу iдэалагiчнаму актыву з сакавіна 1987 года адкрываецца рэспублiканская тэлевiзійная школа арганiзатару нагляднай агiтацыi i палiтычнага плаката.

Для заахвочвання пераможцаў агляду i аўтараў лепшых работ арганiзацыйны камiтэт рэспублiканскага агляду зацвярджае: 25 вымпелаў для ўзнагароджання гарадоў, раёнаў, сельскiх населеных пунктаў; 50 дыпламаў для ўзнагароджання працоўных калектываў, навуцальных устаноў, культурна-асветных устаноў; 10 ганаровых граматаў для ўзнагароджання выдзяльцоў, мастацка-афармiцельскiх намінацый i майстэраў; 10 памятных прызоў для ўзнагароджання аўтараў лепшых работ, прадстаўленых на рэспублiканскую выстаўку.

Абкомы, гаркомы i райкомы партыi, мясцовыя савецкiя, прафсаюзныя, камсамольскiя i гаспадарчыя органы вызначаюць парадак матэрыяльнага i маральнага заахвочвання найбольш актывных арганiзатару нагляднай агiтацыi, пераможцаў агляду, прывесчаных 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыi.

Пачну з пiсьма. Iнжынер з Полацка В. Ляхоўскi прыслаў у рэдакцыю «сярдзiты» лiст. Аўтара не задавалiныя «ўзровень вытворчасцi» БТ, работа каментатараў... I наогул, пiша чытач «ЛiМа», рэспублiканская праграма не мае ўласнага аблiчча, а пераймае знойдзенае Цэнтральным тэлебачаннем: «Калi, напрыклад, цётка Валя ў «Вечерней сказке» выступае з дзвюма лялькамі, цётка Таня ў «Калыханцы» — робiць гэтаксама. Альбо яшчэ. На ЦТ сталi паказваць «Анонс», адразу ж i на БТ да месца i не да месца сталi карыстацца гэтым прывам».

ваочы ў кола роздуму i нас, гледачоў.

Працягнулася гаворка пра памяць людскую i ў спектаклi «Апошняя ноч Алаiзы» (паўтор), у сюжэце «Кiнамазаiкi», прывесчаным фiльму «Сведка», у праграме «Шануйце песнi свае», якая прывабiла шчырма-ляшчотнай iнтанацыяй. Нарэшце, прэм'ера «Космоса дабрынi» ў лiтаратурным тэатры (паводле «Бурнага паўстанка» Ч. Айтматава ў перакладзе М. Стральцова) — прагучала культурна-тэматычна.

М. Стральцову былі прысвечаны перадачы «Роздум» (пра новую кiгу пазэi «Свецe мой

Тэма з варыяцыямi

БТ: разам ля экрана

Але найбольш хвалюе В. Ляхоўскага тое, што палова перадач БТ iдзе на рускай мове. «Бывае, шкада карэспандэнтаў тэлебачання, якi да тэлегледачоў звяртаюцца па-беларуску, але адразу пераходзяць на рускую мову, калi iх суб'есднiкi—кiруючы работнiкi...».

Што i казаць, сапраўды прыкра за тэлэрэпарцэраў, якiм даводзiцца выступаць у ролi перакладчыкаў-талмачоў. Ды iх можна зразумець: звычайныя правiлы ветлiвасцi вымагаюць размаўляць на мове суб'есднiка. Але ж i лiст В. Ляхоўскага ў рэдакцыю напiсаны... па-руску...».

Нельга не пагадаць: на БТ часам «грашачы» перайманнем, асаблiва ў тым, што тычыцца знешняга боку перадач, так бы мовiць, вяртатi,—афармленне, iнтэр'еры. Бывае, нашы дыктары ўслед за маскоўскiмi нават прымаюць аднолькавыя позы, а тэлекамеры «запамiнаюць» ракурсы i планы...

А вось наконт «уласнага аблiчча» праграм нашага тэлебачання хачу запыраць аўтара пiсьма. У перадачах мастацкага вяшчання гучыць, як правiла, добрая беларуская мова (акрамя хiба што «Кiнамазаiкi»). I свой твар яны маюць. Калi iдэалагiчнае выўлеччым сродкам, зронкаваму раду, дык свая тэма, свая лiнiя прасочваецца досыць выразна.

Большасць з убачаных ў лютым перадач была адметнай зваротам да памяцi народнай, яе каранёў, вытокаў. Думаю, не кожная рэспублiканская студыя распрацоўвае гэтую тэму так настойлiва, паслядоўна i мэтанакiравана, як наша.

Вось прыклады. У «Сузор'i» вялася гаворка пра кавальства, традыцыйны народны промысел; чарговы выпуск часопiса «Лiтаратурная Беларусь» амаль цалкам быў прысвечаны праблемам адраджэння традыцый архiтэктурны i рэстаўрацый гiстарычных каштоўнасцей, прынамсi, расказ пра Ракаўскi касцёл i зацiкавiў, i ўхваляваў. На гэтую ж тэму—як зберагчы духоўную спадчыну народа—гаварылі i ўдзельнiкi семiнара публiцыстаў, якi праходзiў у Доме творчасцi «Iслач», у перадачы «Пiсьменнiк i сучаснасць». Пра вытокi творчасцi, вытокi натхнення, што жывяць мастака, была лепшая, на маю думку, перадача твiрдзя — дыялог пiсьменнiкаў В. Iпатавай i А. Кудраўца. Сам iнтэр'ер дома на Iслачы, здэсца, запрашаў да нетаропкай, грунтоўнай гаворкi. Раскавана, нязмушана пiсьменнiкi абмянявалiся думкамі пра надзiнныя праблемы сучаснай лiтаратуры, наступова ўцяг-

ясны») i «Вытокi натхнення» — да пяцiдзесяцігоддзя паэта, празаiка i лiтаратурнага крытыка. I гэта не ўспрымалася перабольшаннем—таленту было аддадзена належнае.

Асобна хочацца сказаць пра перадачы абласных студый тэлебачання — лiтаратурна-мастацкiя часопiсы «Дзвiна», «Буг», «На прынёманскiх прасторах». Калi б не апошнi нумар «Дзвiны», гаварыць пра iх лютаўскiя выпускi было б складана. Форма гэтых часопiсаў, якiя транслююцца па рэспублiканскiм тэлебачаннi ўжо гадоў пяць, не толькi састарэла, але нават закасыяла. З месца ў месць паўтараюцца расказы пра ўмельцаў, самадзейных спевакоў, а на заканчэнне — выступленне фальклорнага калектыву... Не сiрашваюць агульны сумны настрой часопiсаў вядучыя, прывiшчы якiх, дарэчы, не заўсёды называюцца. У апошнiх нумарах «На прынёманскiх прасторах» расказ пра паэта-перакладчыка стваральнiкi перадачы вырашылі «ажыцiць» iнакшадрамы працы ў цэлу, ля станна... Наўрад цi гэтыя здымкi дапоўнiлі гаворку пра якасць перакладаў!

На лепшым узроўнi робiцца часопiс «Буг» — i не ў апошняму чаргу дзякуючы пастайнаму вядучаму—паэту М. Пракаповiчу. Яго чкаеш, i калi вiдзеш перадачу нехта iншы, здаецца, што нiбыта страцiў шчырага i разумнага суб'есднiка.

Звычайна i досыць сухаватай форма часопiса «Дзвiна», ды гэта кампенсуецца зместам перадач, узроўнем размовы з гледзкам, адборам матэрыялу. Асаблiва ўзрадаваў апошнi нумар часопiса надзiннасцю ўзнятых праблем, разнастайнасцю тэлевiзійных жанраў: дыялог, рэпартаж, iнтэрв'ю, рэзананс на крытычны сiгнал зрабiў часопiс не толькi значным па змесце, але i «гледзельным». Упрыгожылi часопiс вiцебскiя акварэлі Ф. Гумена—адмыслова знятыя, малюнічыя, сакавітыя, яны прагучалi песняй без слоў...

Прыемнае ўражанне пакiнулі два лютаўскiя выпускi «У жыццiсе, графiцы, сцiульптуры». Адзiн з iх, прысвечаны рэспублiканскай выстаўцы акварэлі i малюнка ў Полацку, вызначыўся адметнай нампазiцыяй, нават драматычнай пабудовай, што бывае нячаста, i дасведчаным, тантоўным манерам. Перадача пра мастака Надзею Жадасевiч-Лежэ прагучала ланiнай паваргi i памяцi нашай славаўтай зямлячы.

Была ў лютым i вялікая пастановавая перадача — спектакль паводле рамана А. Кудраўца «Сачанненне на вольную тэму». Думаецца, гэта работа знойдзе свайго рэцэнзента i будзе разгледзана асобна. Адначасу толькi, што, на мой погляд, спектаклю не стала драматычнай напружанасцi, спружыны. Прынамсi, гэта звыклiя хiбы тэлеiлюстрацыйнай прозы.

Р. БАКУНОВIЧ.

Ад рэдакцыi. Лiст полацкага iнжынера В. Ляхоўскага — мабыць, залiшне эмацыянальны, але вельмi зацiкаўлены—сведчыць пра тое, што чытачы заўважалi нашу новую рубрыку. Спадзяёмся на працяг дыялогу. Чкаем вашых думак, меркаванняў, уражаннiў i прапаноў — у рубрыцы «БТ: разам ля экрана».

«Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага — выдатны помнік літаратуры XVI стагоддзя — завявала ў нас шырокую вядомасць, увайшла ў наш культурны ўжытак дзякуючы перакладам Я. Парэцкага і Я. Семлянона на рускую мову, а потым Я. Семлянона — на беларускую.

Перакладу славу таі пазмы на беларускую мову, які зрабіў Уладзімір Канстанцінавіч Шатон. Гэты пераклад можна назваць «філалагічным» — ён і па колькасці радкоў, і па метрыцы, і па сэнсе кожнай аўтарскай думкі не адхіляецца ад арыгінала. Аўтар перакладу працуе выкладчыкам лацінскай мовы ў Мінскім дзяржаўным інстытуце

замежных моў. Пераклад «Песні пра зубра» — не першая спроба ў гэтай галіне У. Шатона. Для еўрапейскага лацінамоўнага часопіса «Vox Latina» ён перакладаў урывкі з пазмы Якуба Коласа «Новая зямля». Таксама яму належаць пераклады на беларускую мову лацінамоўных твораў дзяляча культуры Беларусі XVI стагоддзя А. Волана.

Мікола ГУСОЎСКИ

ПЕСНЯ ПРА ЗУБРА

Вецер калыша і гне касматую грыву
нароскід,
Грозны і страшны цяпер гэты
лясны велікан.
Гневам напаты увесь, шыбуе праз
пень і калоду,
Прагнучы, як наталіць ярасць
кравёю ахвяр.
Дзіваў нагледзеўся я. Але,
прызнаюся, на ловах
Болей мяне узрушаў звер
бушуючы гнёў.
Скокам пачварным ляціць,
усё падмінае і трушчыць,
Покуль ударам рагоў
не растрыбушыць кагось.
Як прыпыніўся крыху, наставіць
раздзьмутыя ноздры,
Нюхае, каб мог учуць,
дзе затаіўся бягляк.
Рынецца потым ізноў і нішчыць
агулам жывое,
Лічыць, што кожны яму чыніць
і раны і боль.
Некага знойдзе, пырне, высокая
падкінуўшы ў неба,
Ды шчэ рагамі затым ловіць
скрываўлены кус.
Трапіцца хай чалавек,
хай стрэнецца конь багатырскі,
Тут жа бадзе, і ўгары бачыш
кавалкі ад іх.
Рве, падкідае ўвесь, і драбнеюць
астанкі, а вецер
Дробным крывавым дажджом
сее мясное шмаццё.
Верхніка разам з канём змясціць
можа так, што з обоіх
Пырскае, толіць зямлю
кроў невядома чыя.
Стрэчнага зверу, які уцячы б
захацеў і схаваліца,
Хутка нагоніць, заб'е,
толькі б заўважыў яго.
Бачыў тады часцяком у паветры
дарослых аленяў,
Звер як падкідаў іх недзе
на сцежцы лясной.
Ён яшчэ больш нападаў на дзікоў
і сярдзітых мядзведзяў,
Можна б успомніць было
мноства крывавых нагод.
Моцным ударам адным садане
і павыпусціць шлунне —
Кверху вантробы ляцяць,
сцелюцца ўроссып на дол.
Рэшткі шпурляе ізноў гэтак далёка,
шта нават
Верыць не хочаш ачам,
хоць і на буйства глядзіш.
Птахі кліюць на ляту атрэп'е
ападу мяснога,
Прагна жарэ варанне труп'е
на лапінах дрэў.
Верхніка нежак дагнаў і закінуў
далёка на сучча,
Тым жа ударам каню ён
растрыбушыў нутро.
Часам бывала і так, што абое
узляталі адразу,
Верхнік аднак завісаў
і заставаўся жывым.
Выпадкаў многа такіх, але шмат
я прыводзіць не стану,
Мала карысці ад слоў,
веры каторым няма.
Звера адчуе наўрад, хто не зведаў

ягоную лютасць,
Хто не глядзеў, як рагач
валіць ахвяру на дол.
Дзе б стрымгаловы ні бег, куды б
не імчаў апантана,
Рушыць усё на шляху, быццам
лавіна з гары.
Ровам рыкастым раве,
пачварна сігае і скача,
Рэды, калі ўцекача можа
на рогі падняць.
Рэзкі, парыўны імпат з'яўляецца
ў рухах ягоных
Там, дзе ён хоча сквітаць
буйствам рахункі свае.
Цёпляя кроў ад ахвяр як хлыне
на рогі, шалее —
Слоў не хапае ў мяне лютасць
яго апісаць.
Так ён віруе наўкол, што ўрэшце
заместа зубрыны
Клубяць густыя клубы
снежнага пылу й зямлі.
Змеціць пагібель чыюсь
узляцеўшае ўгору вантроб'е,
Снег, набрынялы крывёй,
вызначыць месца бяды.
Гэта засведчаць не менш астанкі
мясныя на веці,
Што не апалі на дол з іншым
крывавым рыззём.
Услед за кармільцам сваім,
куды б ні хацеў ён падацца,
Лётае хцівец-груган,
бегае звер-жывадзёр.
Бык жа знявечаны труп яшчэ
доўга рагамі шматае,
Цалкам не можа ніяк
злосці агонь патушыць.
З месца не сыдзе, пакуль косці
не струшчыць ахвяры,
Цела пакуль не парве
ды не затопча ў снег.
Рэдкім крывым ланцужком
наўкола ўжо верхнікі скачуць,
Звера гоняць усяк: пострахам,
ганай, кляцьбой.
Кожны ў гонах штукар. Але й тут
не бывае без ліха,
Гіне, на жаль, і спрытняк,
звыклы да розных нягод.
Дзе ёсць шырокі прастор,
там бег свой працягваць лёгка.
Можаш з канём абхітрыць
злейшага з лютых звяроў.
З гонам у лесе цяжэй. Упаўшае
дрэва гнілое
Шлях адразае каню, збочаўца
мусіць лавец;
Пасткаю будуць яму кратамі
ўскапаная норы,
Слізкае месца ці лёд,
якія пасыпаны снегам.
Цяжка і сук абмінуць,
які над зямлёю звісае —
Безліч у смерці дарог, схопіць
раптоўна зусім.
Конь або верхнік упаў, то звяруга
рагамі іх порыць,
Мір — і высокая ўгару звяжыцца
трупы ляцяць.
Зрэдку на момант, бадай, чалавек
і ўхінецца ад зверу,
Прыткія рогі аднак потым
насцігнуць лаўца.
Тое, што помню, цяпер, калі б я
прыгавдаць меўся

Дый пра звярыну пісаць разам
усё захацеў,
Ледзьве закончыў бы сказ
і нават не знаю дакладна,
Як бы разбухла тады
сціпляя кніжка мая.
Скажа сей-той: на зуброў паляваць
— безразважны занятак,
Ловы такія нясуць згубу
для многіх людзей.
Ды пахвалу ці віну апраўдае
зачынца суровы,
Храбрага мужа імя славяць
і ў нашыя дні.
Гэтай задумай адной адважнага
Вітаўта розум
Сілу радзіме вярнуў,
княствам вялікім зрабіў.
Ловамі ў нашых лясках рыхтаваў
ён вяцкую моладзь
У тыя гады, калі быў князем
літоўскіх зямель.
Вораг каб не шаламіў, літвін
у зацішку між войнаў
Раці свае прымушаў
цяжкіскаці перамагаць.
Любячы мір на зямлі, палымнеў
ваяўнічым запалам,
Дзе ўжо клінок агаліць мусіў
для бітвы на смерць.
Лук свой татарын зламаў
і яго працягнуў пераможцу,
Долу схіліў галаву, страхам
ахоплены ўвесь.
Хто шчэ нядаўна збіраў
з фанабэрыстай пыхай здабычу,
Сам жа здабычаю стаў,
ганьбай акрыўшыся.
Вітаўт ашчаджваў тых,
каму дэвалаў уладарыць,
Воляю князя васал траў
або траціў жыццё.
Быццам нявольнік які, маскавіт
яго зваў уладыкам,
Хоць і магутным царом быў
сярод многіх цароў.
Турак, мацак і тады,
прысылаў дарагія дарункі,
Сведчыў здалёку, што ён
князю скарыцца гатоў.
Трое васьм гзтых, што жах
на цэлы сувет наганялі,
Моўкнулі ўраз перад ім,
рот баючыся адкрыць.
Воі адвагу і спрыт не толькі
ў баях здабывалі,
Усюды і як толькі мог
Вітаўт кагорты вучыў.
Зборні літвінаў калісь ажно
віравалі ад войска,
Мірны для ратніка час быў
нібы часам вайны.
Каб і страла і кап'е пацэллі
трапна і моцна,
Воін удзень і ўначы працай
сябе гартваў.
Лукі з тугой цецівой спявалі
ў нястрымным харале,
Гэтакі спеў азначаў меткае
вока й руку.
Верхнікі, творачы круг,
стралою дзіравілі з ходу
Шапкі-лямцоўкі, што ім шчодрэ
кідалі ўверх.
Часта ляцелі ўгару таксама
і шапкі-кучомкі,
Зноў як валіліся ўніз, дзюркам
на іх не злічыць.
У небе высокая стралою крыло
жураву падсякалі,
Падаў кўрлыка з нябёс,
іншых не маючы ран.
Птаху ніяк не маглі ўратаваць
ні дрэва, ні крылы,
Нават кудысь па вадзе ёй
не схаваліца было.
Вітаўту дзіч прынясеш,
аддзячыць табе, абы толькі
Ты яму птушку дабыў лоўкай,
умелай рукой.
Дужа хвалілі таго, хто ловамі
стала займаўся, —
Так што ішлі на звяроў
цэлыя процмы ваек.
Хмарышчы коп'яў і стрэл,
галёканне, крыкі і посьвіст
Збеглага ў самы гушчар
гналі са сховы далей.
Пераклад з лацінскай У. ШАТОН.

з 2 па 8 сакавіна
2 сакавіна, 20.10
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ, ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗЮ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНИКА.
Канцэрт вакальнага ансамбля Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча горада Мінска.
3 сакавіна, 19.00
«СПАДЧЫНА»
Гайціюнішскі замак — унікальны помнік пачатку XVII стагоддзя. Пачалася яго рэстаўрацыя. Як яна вядзецца і што чакае ў будучыні гэты славуны помнік? Аб гэтым разважаюць археолаг аб'яднання «Белрэстаўрацыя» А. Сухоцін і мастак У. Басалыга.
3 сакавіна, 19.50
МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ
А. Багатыроў. Канцэрт для віяланчэлі з аркестрам.
Выконвае сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё. Дырыжор — заслужаны артыст рэспублікі В. Сарока. Саліст — Я. Ксав'ер'еў.
3 сакавіна, 21.45
«ЭКЗАМЕН НА ДЫРЭКТАРА»
Аўтары У. Бутрамеёў, Я. Міцэнко. Рэжысёр — А. Яфрэмаў. У ролях — С. Шкалінаў, М. Глузскі, Ю. Казючыч, Т. Мужэнка.
4 сакавіна, 18.10
«ГОЛАС СУРОВАГА ПАКАЛЕННЯ»
Перадача падрыхтавана да 75-годдзя з дня нараджэння У. Карпава.
У ёй прымаюць удзел А. Асіпенка і І. Шамякін.
6 сакавіна, 19.50
ПАКАЗВАЕ БРЭСТ
Літаратурна-мастацкі часопіс «Буг».
7 сакавіна, 10.30
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ
Вы пазнаёміцеся з народным тэатрам Міёрскага раённага Дома культуры. Будучы плазаныя фрагменты са спектакляў «Сымон-музыка», «Гісторыя з метранпажам», «Сусед з 34-й».
7 сакавіна, 11.10
«САЮЗ МАСТАЦТВА І ПРАЦЫ»
Сустрэча вакальна-інструментальнага ансамбля «Сябры» з працаўнікамі Бераставіцкага баваўнянага аб'яднання.
7 сакавіна, 13.05
СЛОВА — ПАЭЗІІ
Новыя вершы Раісы Баравіковай.
7 сакавіна, 14.20
«ПРЫЗВАННЕ»
Перадача прысвечана 70-годдзю з дня нараджэння народнага артыста Ф. Шамакава.
7 сакавіна, 18.10
«СПЫНІЦА, АЗІРНУЦА»
Албудзецца сустрэча з публіцыстам Л. Жухавіцім.
7 сакавіна, 19.50
«ФАНТАЗІЯ»
Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання. Фільм пра сувязі народных традыцый, народнага мастацтва з сучаснасцю.
Аўтар сцэнарыя А. Нікіціна. Рэжысёр — В. Жыгалька.
7 сакавіна, 23.25
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Музычная праграма з удзелам А. Пугачовай, А. Камбуравай, Я. Еўданімава, групы «Форум».
8 сакавіна, 17.05
«У СВЯТЛЕ РАМПЫ»
Будзе расказана пра спектаклі «Ноч анёла» ў Русіім тэатры імя М. Горькага і «Дзед і Жораў» у тэатры лялек БССР. Аб гэтых работах разнаважыць народная артыстка СССР А. Клімава і галоўны рэжысёр тэатра лялек А. Ляляўскі.
Вядучы — кандыдат мастацтвазнаўства Р. Смольскі.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінскі. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 13590 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машынапісе (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.